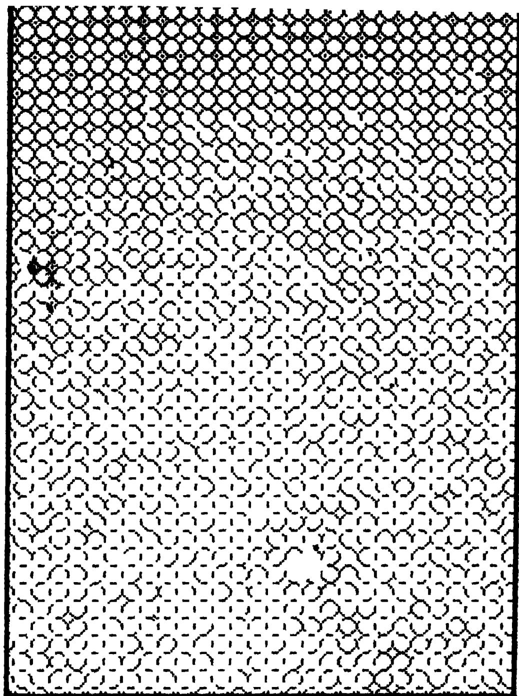
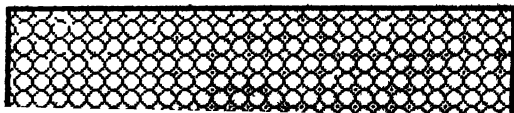

U PREW

H.W. STEN

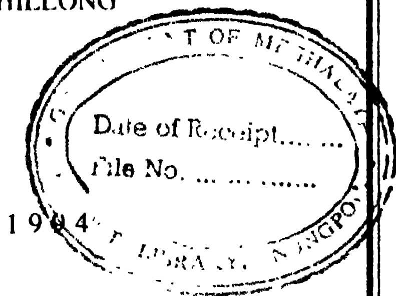

U PREW

Da u

Dr. H.W. STEN

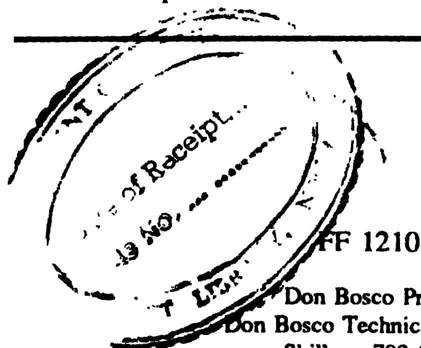
Professor of Khasi, NEHU
SHILLONG

1 9 9 4

U PREW

First Edition	1985	–	2000 copies
Revised edition	1987	–	3000 copies
Reprint	1991	–	3000 copies
Reprint	1994	–	5000 copies

FF 1210

Don Bosco Press
Don Bosco Technical School
Shillong 793 003

KA JINGTHMU

Bun na ki jingthoh ba la lum lang ha kane ka kot ki dei kiba la paw ha ki sla *U Kritik;* tang khyndiat eh kiba dang thoh thymmai ha ka snem 1984. Nga nang khmih lynti ba kane ka jingtrei kan dep ha u Risaw ka snem ba la dep; hynrei kam long satia kumta. Ka jingthmu jong kane ka jingtrei ka long ban ai ki jingbatai ba kham lah ban shaniah da ki nongialeh eksamin, khamtam kito kiba leit pule kolej mynmiet ki bym ioh lad ban sngap ia ki jingbatai ki nonghikai. Nga ngeit ba ka jingpynmih ia kane ka kot thymmai kan kham pynryntih ia ka jingsngewthuh halor ki poem ba la batai.

Lait noh kito ki poem jong u Amjad Ali ia kiba nga la batai ha *Ka Jingpule Kyrpang* nga la batai ia baroh. Ki jingbatai kim iaid ryntih ha ka dur, namar don kiba nga ai lang ia ka pasoh, don pat kiba nga batai beit ia ki poem. Kane kam dei ban pynshitom ia ki nongpule. Kaba ki dei ban leh ka long ban pule shwa ia ki text, nangta sa pule ia ki jingbatai. Ia ka *Histori ka Thoh ka Tar* ngam iohi ba donkam ia ka jingbatai; hynrei nga la kdew ia khyndai tylli kiei kiei khnang ba u nongthoh un ioh nongrim ban pynbeit ia kito kiba nga la kdew.

Kaba nga maham kyrpang ia ki nongialeh eksamin ka long ba kim dei ban pule tang ia ki jingbatai khlem da thied bad pule ia ki kot ba buh ka University. Shuh shuh. nga kyntu ba ki dei ban khmih bniah bha ia ki kyrteng ki nongthoh ia ki poem ne ki parom bad spel ia ki thik kumba paw ha ki kot. Dei ban bniah bha ha ka rukom pyniasoh ia ki kyntien bad ki dak, namar kat ha kolej la khmih lynti ba ka rukom thoh kan kham bha ban ia kaba ki la leh ha skul.

H. W. STEN

Kench's Trace
Shillong 793 004
January 15, 1985

****

KA SIEN SHON BAAR

Nga la shon biang ia kane ka kot da kaba pynbeit thymmai ia ki lynnong. Nga la pynrung ruh sa ar tylli, bad kine ki páw ha ki lynnong 7 bad 8. Ki nongialeh ia ka Pre-University kim don kam ban pule minot ia kito. Ia kawei ka lynnong ba la don ha ka sien shon banyngkong pat la ieh noh namar ba kam don kam shuh ia ka M.I.L.

Ki rukom pyniasoh ia ki kyntien ki kham phér khyndiat ha kane ka sien shon. Ia ki dáw lah ban batai tang ha ka grammar kaba ha ka ktien Khasi bad nga la pynkhreh ia kata ruh.

H. W. STEN

Kench's Trace
Shillong 793 004
April 10, 1987.

****

KI LYNNONG

		Page
1.	U Nongkhaïi bad u Napit	1— 8
2.	Ka Jingsneng Tymmen	9— 28
3.	U Tiewdohmaw ha Shiteng Riat	29— 37
4.	Ka Wah Umkhrah	38— 46
5.	Hapdeng ki Law Kynjah ka Tlang	47— 56
6.	Ka Weiking	57— 68
7.	Sha Lyndet ki Lyoh	69— 77
8.	Ka Lynti Umiam	78— 89
9.	Ym Dei u Nongthaw	90— 96
10.	Jingshai na ki Syrdeng	97—106
11.	U Nongshna Dur	107—110
12.	Ka Sor Shillong	111—116
13.	Ka Burom ba la Jah	117—139
14.	Ka Trei ka Ktah ha ri Khasi Jaintia ...	140—144
15.	Badon Burom	145—146
16.	Ka Jingsngewtynnad jong ka Jingpule Kot	147—148
17.	Ka Jingrwai la ka Ri ha India	149—150
18.	Ka Akor kaba Tam	151 155
19.	U Men Mali	156—161
20.	Ka Sonnet	162—166

SHEIKH MUHAMMAD AMJAD ALI

1. U NONGKHAÏI BAD U NAPIT

"Kawei na ki kamram u kritik ka long ban pynshai bad weng ia ka badum, ym ban buh ia ki nongpule ha ki jyrwit jyrwat..."[1] Ha katei kajuh ka sur, ka jingpule jong ngi hangne ka long ban bishar ia kaba u Sheikh Muhammad Amjad Ali u la leh ha ka poem ba u ai kyrteng, "U Nongkhaïi bad u Napit."

Kaba ring nyngkong eh ia ka khmat u nongpule ka long ba ym shym la pynbynta ia ka poem ha ki dkhot ban suk ban pule. Ym shym la phiah ruh ia ka lyngkhot-lyngkhot bad pyni ia ki mat bapher ba u la pynrung ha kajuh ka poem. Ia ka kam jong ki briew bad ki tyngshop ba u la jied la shu buh lymbnep naduh basdang haduh bakut. U Amjad u leh kumta hi ha baroh ki poem jong u. Kaba iasyriem bad kane ka rukom thaw poem ka long tang "I Thakemon"[2] ba la thoh da u briew u bym shym iathuh ia la ka kyrteng. Wat lada u dang kham khynnah ha ka snem 1888 mynba u la pynmih ia *Ka Myntoi* u Amjad Ali u la dei ban pynbiang ia ka jingkhmih lynti ki nongpule. Kam long ka baeh ban pynbynta ia ka poem sha ki dkhot. Lada la phiah ia ka poem sha ki dkhot ka dei ban mih haduh 15 dkhot kat kum ki mat ba u la pashat.

Kawei pat kaba ngi iohi ha kane ka poem ka long ba ka rukom spel dak bad jingpyniasoh ia ki kyntien ka

khyllah na kaba ngi pule mynta. Ngim klet pat ba u la thoh ia ka poem ha ka spah snem bakhatkhyndai. Toi, lada u la bud rukom na ki jingthoh u John Roberts un ym shem jingeh ban spel kham bha bad ban pyniasoh ia ki kyntien kham bha. Kat haduh ka snem 1888, ka jingthoh ia ka ktien Khasi da ki dak ba ngi pyndon kam mynta ka dang dap tang 47 snem naduh u Thomas Jones uba la seng nongrim ia ka rukom thoh.[3] Mynta te ngim spel shuh "sngow" namar ngi la "sngew" ba kam iadei bad kaba ngi kren.

Ka poem ka duna ha ka *dew* (rhythm) haba pule ia ka. Ngim khmih lynti ruh ia u samla ba dang 18-19 snem ba un jop ha kane khamtam ba um dei u trai shnong. Namar ba dang dei ha kane ka mat, ngan kdew ruh ba ka jingthew lane *measure* kam da ïaid beit. Don ki laiñ kiba don phra, hynñiew, hynriew bad san kynnoh. Lada la don ba peit khmat ia ka kot naduh ba ka la mih pyrthei, katba u nongthoh un da ïap ka la dei ban beit hi; namar ngi lap ba ka jingspel dak ha ka *Kot Jingrwai* ka Balang Presbyterian ha kito ki snem ruh ka long khohruh khohram. Hynrei ki trai shnong jong ka ri Khasi Pnar kin ym bakla keiñ ban iohi ia ka *philosophy* ne ka seng pyrkhat u nongthoh kaba paw bha ha ar tylli ki poem : "Synshar Riw Khasi" bad "Ïeng 'Riw Khasi" ha ka por ba ym pat don uwei ruh na ki Khasi uba nud ban ang la ka shyntur ia ka kum kito ki rukom pyrkhat ba ngi don kam eh.

Kawei pat ka mat ba iadei bad ka jingpule ia kane ka poem ka long ka hapkyntien (rime). U Amjad Ali um shym la jop ha kane ka liang namar dang don ki laiñ ki bym biang bad ki kynnoh (syllable) kibym iahap sawa. Ka

kyntien *poi* kam iahap bad *uwei;* kumba ka *jingkyrmen* kam iahap bad ka *jingiashem.* Wat la katta ruh u la jop ha kaba pyniahap sawa ha kajuh ka laiñ ha bun na ki poem jong u.

2.

Ia u "Nongkhaïi bad u Napit" la thaw ha ka dur jong ka *ballad* ne rwai parom. Ha kum kane ka jait poitri u nongrwai um pynpaw ia lade hangno hangno ruh; namar u shu iathuh beit ia ka khana kat kum ka jingsngew bad jingmutdur jong u. Ha ka rwai parom ngim tip ia ka jingsngew jong u kumba ngi tip ha ka lyric. Ka poem kam iaid ryntih ha ka dur 8.6.8.6. kumba ngi pule ia ki ballad ki myllung ba kham hadien. U briew uba kwah ban rwai ia ka un shem jingeh; namar kata ka daw, ka duna khyndiat na ka ballad wat la ka sur ka long kumta. Hynrei lah pat ban ong ba kane ka poem ka lam lynti ia ki myllung ba hadien lada ki ioh pule ia ka kot jong u Amjad Ali.

Ka phang pdeng jong ka poem ka long ka jingim babha ba la ioh ia ka bainong hangne hi ha pyrthei kumba u nongkhaïi u la ioh. Uta u nongkhaïi uba la sam lut ia ka spah ka phew ha ki baduk u la ioh da ka ksiar nylla kaban ym lut shuh lano lano ruh. Pyrshah ia ka jingim hok u nongkhaïi bad ka jinglong riewblei jong u don u Napit uba ju leit khap shñiuh ia u. U Napit te um ioh jingpynshai nangno nangno ruh namar kata ka daw u hap ha ka jingsniew. Kaba ngeit ha ka jingpynpaw ba kynja blei bad kaba leh ia kaba la hukum ka paw ha ka kam u nongkhaïi; bad ka jingkwah ioh spah kloi ka paw ha ka kam u Napit.

Ka bor basniew kaba iaiaid pyrshah ia jingthmu babha ka paw pen ryngkew shen; ka jinglehraiñ ka lap ia u briew balalot, babieit bad baduna jingshemphang tang ha ki khyndiat kynta ne khyndiat sngi hadien ba u la leh ia ka kam runar.

Ka poem ka sdang kum ka parom hi. Ngi iohi ia ki jingjia kumne harum.

U nongkhaïi u long u khún bastad, batipsngi jong uwei u mahajon ba la iap. Uta u mahajon ruh u long u briew bahok. U khún ruh u syriem ia u kpa, kata, ha ka jinglong mynsiem u long u bakhúid kum ka ïor. U nongkhaïi u kwah ban sumar ia ka spah u kpa jong u, hynrei um shym la ioh ia kata ka jingkwah. Te u la rai ban leh ei ei; u sam ia ka spah ha ki baduk bad u la kylla pukir noh. Mynta u long kum ki baduk hi hynrei ka mynsiem pat ka suk.

Shisien katba u iohthiah u phohsniew ba u briew u wan iakren bad u. Uta u briew u iathuh ba u Blei u sngewbha shibun ia kaba u nongkhaïi u la leh. U la kular ruh ba un sa ioh bainong ar shah. U la bthah ba un pynïap ia u Bramman lashai bad un sa iohi ba ka met uta u Bramman kan kylla ksiar. Ka jia shisha kumta ynda u nongkhaïi u la khie mynstep, bad hadien ba u Napit u la khi ia u, la wan mih uwei u Bramman. U nongkhaïi u la pduh ia uta u Bramman da u dieng bad ka met jong u ka kylla ksiar kumba la kular ha ka jingphohsniew. U nongkhaïi u ot shi dkhot ka ksiar bad u ai ha u Napit khnang ba un ym iathuh briew. Ka kam u nongkhaïi ka kut hangta.

Uta u Napit uba la ioh shi dkhot ka ksiar u kwah ban ioh kham bun. U pyrkhat hi ruh, lehse, ba baroh ki riewspah ki la leh kumto kumba leh u nongkhaïi. Te ynda u la iohi ia ki Bramman ha ka step babud ba ki iaid na jan ïing jong u, u la khot ia ki bad u la pduh da u dieng. Ka jingjia hadien kane ka long ba ki Bramman ki la pyrta bad la iamih bun ki briew. Ki la kem ia u Napit, la ai sha ki pulit, bad hadien ba la bishar la set phatok ia u bad u jynjar marwei hangta.

3.

Katto katne ki mat ha ka poem ki dawa ia ka jingbishar bniah ka ban iarap ban pynïar ia ka jingmut ki nongpule. KA BANYNGKONG. U briew um lah ban ioh kat ia kaba u kwah ha la ka jingim, namar ba don u pud ia kiei kiei baroh. U nongkhaïi u kwah eh ban ioh khún, hynrei um shym ioh satia. U don ka spah kaba u ioh pateng na la u kpa, hynrei kata ka spah kam lah ban thied ia kata kaba u kwah. Haba ym lah ban ioh ia kaba la kwah, u nongkhaïi jong ngi u sngap jar. U Napit ruh u kwah ban ioh spah; hynrei namar ba u la pduh ia ki Bramman khlem ka hukum Blei u shem ia lade ba u poi sha phatok pynban. Ia u ruh la khang lad da u pud ia uba um lah ban ryngkang.

Ha kaba iadei bad ka jingkwah khún u nongkhaïi, u Amjad Ali u la pyndon kam ruh ia ka jinglaitluid jong u kum u myllung ban rwai ba ki mrad ki mreng ruh ki kwah khún kum ki briew. Ia kaba ki mrad ki kha khún hadien ba ki iakynduh bad shynrang bad kynthei ngi sngewthuh

ba ka long ka aiñ ka mariang hi; hynrei ba kin da kwah khún kum u nongkhaïi te ka mut ba u myllung u la ai ha ki ia ka bor sngewthuh kaba iaryngkat bad ka jong ki briew.

KA BAAR. Ka poem ka kdew ia ka bynta jong ka nusib ruh. Bún ki briew ha kane ka pyrthei ki ngeit ia ka nusib; ha kane ka poem ruh ngi iohi ba uta u briew ba la phah da u Blei sha u nongkhaii u ong, "Nga te ba long Nusib jong me." Kaba ioh spah ioh hajar ki briew ha kane ka pyrthei, kat kum ka jinglam lynti kane ka poem, ka long na ka nusib babha jong ki hi; kaba pynpaw ia ka duk ka kyrduh pat ka dei ka nusib basniew. La teh ia ki kam u briew ha kane ka pyrthei da ka nusib. Haba ngi iohi ia ka jingkubur ia kaba u nongkhaïi u la leh, bad iohsngew ia ka bainong kaba ar shah; ngi don hok ban khmih lynti ba un ioh khún shynrang ruh. Pynban ba leit dei na ka nusib ba un duh, kumta um lah ban ioh.

KA BALAI. Ka jingkylla dur. Ki Greek, Roman bad ki Khasi ruh ki ju iathuh khana shaphang ka jingkylla dur na kawei ka met sha kawei pat, kum, na ka met briew sha ka sla tympew, sha u kwai bad kumta terter. Kane ka la ioh jaka ha kane ka poem haba ngi iohi ba ka met u Bramman (Brahmin, ne Bamon) ka kylla ksiar.

KA BASAW. Wat la u nongkhaïi u la ioh ia ka ksiar kat kum ka hukum blei na u Bramman, ka sap briew kam duh. U syier ioh kiwei pat ki para lok kin tip ia kaba u la leh. Namarkata, u ot bad ai shi dkhot ia u Napit kum ka bainong na ka bynta ka jingsngap jar.

KA BASAN. Ka paw ba uta u Bramman ia uba u nongkhaïi u la pynïap um dei u baim bakhih ha kane ka pyrthei; namar ym don ba wad ia u. Kito kiba dei shisha ki briew kum ma ngi, ki lynïar kum kito kiba la shah pduh ha u Napit.

Ka parom ba la rwai ka paw ha nga kum kaba la don lpa ha ki puriskam barim bajah jong kano kano ka ri ia kaba u Amjad Ali u la iohsngew na kiwei pat; hynrei ym lah lap satia ia ka thymmei jong ka. Kane ka jingsuba ka plie lynti ia ki riewstad ban wad jingtip shuh.

Don ka jingphawer sha kawei ka jingthoh. Kata ka jingthoh ka iathuh kumne :

> Te uwei u nongsynshar u la kylli ia u, u da ong, "Ko Nonghikai babha, ngan leh kumno ba ngan ioh ka jingim bymjukut ? "
>
> "Me tip ia ki hukum ? Wat klim, wat pynïap, wat tuh, wat sakhi lamler. Burom ia la u kpa bad ia la ka kmie." U te u la iathuh, "Ia kine baroh nga la sumar na myndang khynnah "
>
> U Jisu te haba u la iohsngew ia kine kiei kiei ruh, u la ong ha u "Sa kawei me dang duna. To die noh ia kiei kiei baroh katba me don, to sám ruh ha ki baduk, te men ioh ia ka jingkynshew ha bneng; bad to wan bud ia nga.[4]

Don kaba iasyriem ha ka poem bad katei ka jingjia. U nongsynshar jong u Loukas u kwah ia ka jingim bymjukut, namar u sngew ba u duna sa kata. U nongkhaïi pat

u kwah khún. Baroh ar ngut kim ioh ia kaba ki kwah. Ia u nongsynshar la bthah ban die noh ia kiei kiei baroh *katba u don bad sám de ha ki baduk;* katba u nongkhaïi *pat u la sám lut ia ka spah ha ki baduk bad u la rai ban* leit sha bneng ha kaba u khmih lynti ban don ka jingkynshew ba kham kor na ka bynta jong u. U la kut jingmut ban pynsngewbha ia u Blei bad u la kylla pukir. Kaba jia *ia u nongkhaïi ka long ba la siewspah ia u ha kane hi ka* jingim, namar ka ksiar ka ïeng pharshi ia ka jingsuk mynsiem naduh kane ka pyrthei; katba u nongsynshar pat u leit phai u briew basngewsih.

Nga kdew ia kane namar kumba ha ka "Ïeng 'Riw Khasi", u Amjad Ali u pynpher na kaba la iathuh ha ka Kotbah; bad ruh, ban lam jingmut ia ki nongwád jingtip ban wád ioh don shisha ka khana puriskám kaba iasyriem bad ka jingshem u nongkhaïi.[5]

---

1. *Ka Jingbishar Bniah* (1979), pp. 120–121.
2. *Na ka Thiar ki Longshuwa* (KAS, 2nd ed. 1981), p. 57.
3. Baroh ki rukom spel shwa ka snem 1900 ki long kumta.
4. Loukas 18: 18-22.
5. Ia kiwei pat ki poem, kum "U Topu", "U Tai bad u Baduk" khmih ha ka kot kaba kyrteng *Ka Jingpule Kyrpang,* da ujuh u nongthoh.

R. S. Berry

2. KA JINGSNENG TYMMEN II
(I - XVII)

Ia *Ka Jingsneng Tymmen* la phiah sha ki ar bynta, I bad II. Ia ka bynta I la shon ha ka snem 1902, bad ka bynta II pat ha ka snem 1903. Baroh ar ki bynta ki thew ban sneng ia ki longdien ban nang ia ka jinglong bad akor babha.

La antad ba la kha ia U Radhon Singh Berry Kharwanlang ha ka snem 1853. U la khlad noh ha ka 20 tarik August 1904. Mynba u dang im u la long u basmat ban thoh bad lah ban iohi ia ki poem bad shithi jong u kham bun ha ki sla *U Khasi Mynta,* ka kot khubor ba la pynmih da u Hormu Rai Diengdoh. Ki bynta ba la buh ban pule bad sngewthuh ki long naduh ka dkhot I haduh XVII jong ka bynta II. Yn batai ia kawei pa kawei na kine. Ha kane ka jingbatai, yn kdew bad pyni ruh la ki nia bad jingsngewthuh ha ki dkhot ba nga sngew ba dei ban leh kumta na ka bynta ka jingsngewthuh ba kham bha na ka liang ki samla pule, bad ban pynïar ia ka rukom pyrkhat jong ki.

I.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng shaphang ka jingsngewrit ba naduh ka mynsiem; ym tang ban shu leh mynleh ban pynsngewbha ia ki rangbah briew. Ka jing-

sneng ka kham iadei dur bad kiba dang kham poh ka rta kum kaba pynpaw la ka akor hajan ki riew rangbah haba iadon lang bad ki hangno hangno la haba iashong kai ne haba iadon kam. U bthah ba ngi dei ban ïeng na ka lyngknot ne mula, shuki ne ben khlem jingrem ban tyrwa jaka shong ia ki. U nongthoh u bthah ruh ba ki samla kin kiar na kaba dih duma-dukhew ha khmat ki rangbah namar lada ki dih ki pynjah burom ia ki rangbah la jong ha khmat u thab u dab, bad ka pyrthei hi. Ubym nang ban pynrit ia lade kumta u leh rangbah haba ym pat dei por, bad u pynlehraiñ·ia lade hi kumba leh don bor bad leh rangbah u Kui ha ka puriskam.

JINGBATAI

Li-li : U thab u dab, u paid bhur, khlem rain.

Kui Pyngkat : Kat kum ka puriskám Khasi, ka sngi ha kaba ki mrád-ki-mreng ki iashád sngewbha dei ka sngi Pyngkat. Ha kata ka sngi u Kui u shah knich ia ka wait ha u Pyrthat. Ban ioh biang ia ka, u Kui u kynton da ka eit bàn kiew sha suiñ. Ka jingmut u nongthoh ha kane ka dkhot ka long ba u samla ubym burom ia ki riew rangbah u pynlehraiñ ia lade hi.

II.

Ha kane ka dkhot pat u nongthoh u sneng ba ki samla kin nang ha kaba sngap jar ha khmat ki rangbah la ki kren ia ka badei ne balait. Ka jingsneng ka kham eh shuh shuh

namar ba ki samla kim dei ban iaai nia bad ki rangbah wat pyrshah ia kaba bakla ruh; hynrei ki lah ban shu kdew ne pyni lada kita ki rangbah ki sngap. U nongthoh u iai ban ba ki samla ki dei ban sngew khynnah ia lade, kam pher la ki la pule bad stad katno katno ruh. U pynngeit ia ngi ba tang ka snap ne maiñ rangbah jong ki ka la biang wat lada kim don jingstad-jingtip shibun ruh.

Ki riew rangbah, u ong, kim ju sngewbha ba ki khynraw kin kren biria, danda, bad thaw khana hi la ka sngewtynnat katno katno ruh namar ki riew rangbah shisha ki ju long ki briew bashida ha ka jinglong jingim jong ki. Kaba kham eh shuh shuh ka long ba ym ju dei ban pyniáw kulmar ia la ka dohnúd kat ban hukum kam ei ei ia ki rangbah briew namar lada ki samla ki leh kumta ki pynsep ei ia ka jingsneng ki tymmen.

KA BYNRAP

Ha ki spah snem ba la leit mynba ki Khasi kim pat ju tip wat tang ia ka skul ruh, la ñiew ia ki rangbah, khamtam ia ki tymmen, ba ki long kiba la tip lut. Kane ka dang long kumta, namar la ngeit ba ki la mád la shem lut ia kaba u samla u dang tip thymmai. Ka jingsneng ha kane ka dkhot ka iadei eh bad kum kita ki pór bad ha ki kam ïing kam sem, ym ha ki kam kamai bám. Nga don ki nia ban pyni.

1. Lada ki samla kiba la tip bha ia ki kam ha kiba ki la pyntbit ia lade lyngba ka jingpule kin sngap jar kum ki khunlung kat ia kaba kren ki rangbah kibym tip ei ei, kin ai lád ia ka jingbieit ba kan dang tap matlah ia ka jait

bynriew. Ka long shisha kaba sngew dei ban ym iasaid bad kibym mon ban tip ei ei ia ka bathymmai; hynrei ban sngap jar pat, ngi ialam bakla sa ia ki longdien bapli.

2. Ba u R.S. Berry u pyrkhat ba kita ki 'rangbah' kim ju kren thawnang ruh ka bakla shibún; namar ki khana puriskám bym lah pynshisha da kano kano ka tnat jingstad ki mih na kita ki tymmen. Nangno mih ki biria pynïap ang laiphew skit ban pynshong shit ia ki samla: ym dei na ki rangbah ? Lada dei ha ki kam shnong-kam tháw, lane kiba iadei bad ki riti-dustur shnong ne kam niam ka kur ka jait te ki dei ban kham tip shisha, bad la khmih lynti ba yn ym don jingthawnang-thawsha kum ha kita ki kam.

3. Ha kine ki sngi thymmai, u khynnah ruh u long kynmád ia u rangbah. Ha ki sngi barim mynba dang bun ka bám ka dih ia u briew, ka jingsneng ka lah ban iadei bha. Ñiumа lada ia ka jingsneng ha kane ka dkhot la thew tang ha ki kam kur ne kam shnong kan dang biang hi; hynrei kam long shuh kumta ha kiwei pat ki kam. Ia u samla briew ki Khasi ki mon ban jied Rangbah Shnong lane Tymmen Basan ha ki balang Khristan, lane nongsynshar. Lada ki samla ia kiba la pynkup bór da ka sorkar kim hukum shuh ia ki rangbah, te bun ki nongtrei sorkar kiba ioh ophisar da ki samla kin ym hap trei ei ei shuh ha ki ophis jong ki. Lada u saheb samla um hukum ia u rangbah uba trei hapoh jong u lah ban sah kut ki kam baroh. Kane ka mut ba ia ka jingsneng ha kane ka dkhot ym lah ban pyniadei ia ki kam baroh jong ka jingim ha kine ki sngi jong ngi.

III.

Ka dkhot III ka dei ka jingsneng shaphang ka akór ban ïaid ban ïeng, bad kup jaiñ kup nep. Ha ka rukom ïaid u R.S. Berry u kyntu ba ki kynthei kin da ïaid "pynkhia thew" ia lade. Kaba kumno kata ka ïaid pynkhia thew ? Um kwah ba ki samla kynthei kin ïaid suki-suloi ban da thew katno centimetre ki jám, ne ba kin ym peit ia kamon-kadiang kat ban ym iohi briew, kali ne nongshun shuh. Ka dkhot kam mut kata. Ka ïaid khia thew kaba u nongthoh u mut ka long tang katne harum.

1. Ban ym pynkhih khmat kylleng kylleng haba iaid ha lynti, lane phai la ka khlieh shane bad shatai khlem pyrkhat. Mynta te ki ong ia kum kita da kiba leh kyntnit namar ba ki peit briew khlang shi khlang kum ka blang.

2. Ban ym iaid khlem akor haduh ban da ka jaiñsem kan pynpaw sa ia ka soptipoh ne khohsiew-khohwah namar kaba leh sting ha ka kup ka sem ka pynlehraiñ ia ka briew hi. Ka ai lád ruh ia kiwei ban ioh pynrem ban kynnoh laiphew jait.

Kaba u nongthoh u angnúd ka long ba ki kynthei Khasi kin kup kin sem ha ka rukom kaba da burom ia la ka met, bad kaban pynlong ia ki shynrang ba kin ibha. Um shym sneng ei ei ia ki shynrang.

KA BYNRAP

Ki sngi ki iai thymmai, ki por ruh ki long kumta. Ka rukom phong jaiñ ki briew, shynrang bad kynthei ruh ka kylla. Ki samla kynthei ki la nang ban bujli ia ki jaiñsem

da kiwei pat kum ki sopti kiba jyndong ne da kiba jrong haduh matsohlah. Ki samla shynrang pat ki ieh shñiuh, phong patlun khap tbak ne sakther. Don kiba dengkhadu baroh. Ki kynthei ruh ki la khap shñiuh, kim ieh shuh ba un noh rymphai kum ka ksháid. Ki leh ia kita baroh ha ka kyrteng ka juk thymmai namar lehse ka juk barim kam iadei shuh bad ki. Lah ban don kiban ong ba kane ka jingsneng jong u nongthoh kam iahap dur shuh bad ka juk jong ngi; hynrei ym dei pat ban klet ba lada ngim tip shuh ia ka riam ka beit la jong, kan poi ka por ba ngin ym lah shuh ban pyniapher ia ki kynthei Khasi jong ngi na ki jong kiwei pat.

IV.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng ba ngim dei ban pynpaw sniew ia lade ha khmat kiwei lane pyni ba ngim mon ban iakren bad ki para lok. Nangta pat u hukum ba ngim ju dei ban sin ban rngop ia ki para briew. U da ñiew ba ka jingsin briew ka long kaba 'sang'. Haba ka sang, uno uno uba leh u ioh jingtim ha lade hi: u jynjar ha ka jingim ynda ka hok ki briew ka ïeng sakhi. Hynrei ka daw ba u nongthoh u ai ka long ba kita ki briew ba la shah sin ki sngew rem, bad ki lah ban sngew poh dor lane sngew jem rngiew hangne ha pyrthei bad kin kem pang bad ïap noh na kata ka jingpyrkhat. U nongthoh u pyni ba kam ju dei ba ki para lok kin ioh pang tang na ki kyntien bym larkam ba ngi kren. Lada leit long kumta, u Blei hi un sa pan jingkheiñ na ngi ia kawei pa kawei ka kyntien ba ngi kren bad u lah ban pynshitom ia ngi kum ka bainong ka pap ba ngi leh ia ki para briew. Nalor ba u Blei um

sngewbha ia kiba mlien ban sin kyrteng sniew ia ki para briew, ki briew ruh ki isih bad kiar na kiba sin la kumba ki isih ia u ksuid u khrei. Lada ki kem pang lei lei, ki on skai-dainia. Ki tih da ka thliew lai dong bad sa tep da u dpei bad ki tim ki tla haduh ban jia ka basniew ia kito ki nongsin.

KA BYNRAP

Ia ka skai ne sakai bad ka sabuit la ñiew kum ki ksuid aiu re kiba shong ha ki khmat ne ki bniat u briew ne ka briew. Don kiba ong ba lada thang ñiuhmat ia kum uta u briew, lane, ynda u la khciñ bniat kata ka skai ne ka sabuit ka la phet hi na u. Ki Khasi ki don la ki jong ki rukom ban pynkoit ia u nongpang Don kaba ki shu kren ha ka shun bam tympew bad tah na ryndang, na neng sohpet bad na khmut kjat u nongpang; don pat kiba shu kien ne dúd ia kita ki ksuid thaw jingpang. Hynrei haba kiba ha iing ha sem jong u nongpang ki la sat eh, ki shim da ka shun bad ka dpei bad tep hapoh khyndew kumba la batai ha neng. Haba ki tep kumta ki tep ruh ia ka rngiew jong uta u nongbat sakai ne skai, namarkata, u ruh u ioh pang noh hadien, bad u lah ban iap ruh

V.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u hukum ba ym ju bit ban khot ia ka kyrteng jongno jongno tang shiteng. Haba khot iano iano dei ban kynnoh lut ia kata ka kyrteng la ka long Radhon Singh Berry ne Rabon Singh la ka jrong katno katno ruh. Ka daw ba u ai ka long ba ki kmie ki

kpa hi ki la kyrkhu kyrdoh ia ki kyrteng ki khún jong ki. Lada kiwei pat ki khot tang shiteng kyrteng ym ju bit ban thie. Ka daw ba u ai ka long ba ki nongthie ki lah ban jem rngiew ka long shynrang-kynthei, bad lah ban ym poi bha ha kano kano ka kam ba ki trei. Ki kmie ki kpa kiba la jied sani ia ki kyrteng jong ngi ki thud haba ki sngew ba ki para lok ki khot da kumwei pat. Ki lah ban shim ba kiba khot tang shiteng kyrteng kim ñiew kór ia u kpa tymmen bad kmie tymmen nyngkong jong ngi. U R.S. Berry u kdew ia u Thawlang bad ka Ïawbei ka kur ka jait namar ha pdeng kiba dang bat ia ka niam Khasi, ki da leh niam haba jer *kyrteng khún; bad u nongjer u da khot ia ka ňám u Thaw-lang - ka Ïawbei ba kin kyrkhu kyrdoh ia u khunlung ba un long briew man briew. Lada ki kmie ki kpa ki sngewsih* ne sngewrem haba khot shiteng kyrteng ia ki khun jong ki, ki duwai ha la ki Thawlang - Ïawbei ban beh noh ia ka jingsniew - jingsmeh na ïing na sem. Wei ba la leh kumta uta uba khot shiteng kyrteng ia kiwei pat um poi bha haei haei ruh namar la tim ia u ba un poi sha nurok ka ksew, ym sha ïing u Blei.

KA BYNRAP

Haba la jrong than ka kyrteng, ki Khasi ne Dkhar kim ju khot lut shuh ba lut ei ka por. Don bun ki nongthoh kot Khasi ruh kibym sngew dei soit ban thoh lut ia ka kyrteng jong ki, kumta ki jied mon sngewbha ban thoh tang shiteng kum : Primrose Gatphoh ha ka jaka Primrose Garfield Gatphoh bad kumta ter ter. Ym don ba sngew jem daw ne jem rngiew shuh. Ka shong ha ka jingsngew u

nongshah khot. Kan iarap lada ngin pynthikna na ki para lok jong ngi hi kumno ki mon ba ngin khot ia ki ban lah ban pyniaid kam malu-mala ia kane ka dkhot ha kine ki sngi thymmai.

VI.

Ha ka dkhot VI, U R.S. Berry u pyni ba ym ju bha ban thie haba don ba khot ia ngi tang shi sien. Dei ban ap haduh ar sien khot, khnang ban shai, nangta sa thie. Ka daw ka long ba ia ka jingkhot ba tang shi sien ki Khasi ki ñiew ba dei ka jingkhot snaíap ne ka jong ki nongshun. Ka paw kumba u ai bor ia ki nongshahkhot ban shoh ia u nongkhot bad sa bishar hadien, ne ban shoh bad khúm, lada mynmiet sa bishar hadien. U nongthoh u shu iathuh ba ki Khasi naduh mynbarim kim ju shah ban khot briew tang shi sien khot Ka paw shuh shuh ba kata ka jingkhot ka mut eh kaba wan na bar, ym dei ha la ïing la sem.

VII.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng ba ym dei ban leit sha kano ka kam, khamtam sha kaba leit khaïi tang lai ngut namar ba kata ka jingleit ka jvllai (pynmih pang suh ka kpoh ha lynti), bad ka pynpulom ia ka jingthmu babha. Ban ialeit hynñiew ruh ym long ba jew, kata bym ju kham iakynduh tang da ka jingsngewbha-sngewmiat ha ka kren-ka khana, bad ba ha ka kam ka jam ruh ym ju iaid beit. Khyndai ngut ruh ym long iaiaid ne iatrei lang namar ba "jyrwit dai dai", ba la iabun eh ki nia bad ym

lah iabiang shuh. Ha ka jaka ban beit ki kam, poi pynban sha ka basniew-basmeh. Ka mut ba lada ngi sngap ia kane ka jingsneng ngi dei ban pep syndon ka leit ka wan haba jia ba ngi iadon lai, hynñiew ne khyndai. U nongsneng um kut tang katta. U ban ba dei ban pep syndon ka leit sha ka kam haba iakynduh nyngkong ha lynti mar iamih na ïing ia ki briew bym biang ka maiñ namar duh nong ha ka khaïi bad lah ban ïap ruh ha lynti.

KA BYNRAP

"Ia ki ba'm biang ka maiñ" ka mut ia ki briew ba don jingduna ha ka met ka phat : kum ha ka shkor, ka khmat, ne ka kjat-ka kti naduh dang kha. Ha ka dkhot VIII u la nang kham pynshai ia kane. Ha kawei ka liang u nong-sneng u paw ha ngi kum uba ngeit bieit. Dang don hi kum kita ki briew kiba bat ia kito ki jingngeit, khamtam ha pdeng ki nongkhaïi bym pat don jingnang-jingtip. Hangne ruh ka shong shibun eh ha ka jingngeit ki nongleit hi, naba la thoh ruh ha kawei ka jaka, "kat kum ka jingngeit jong phi kan long ia phi."

VIII bad IX.

Ia kine ki ar dkhot dei ban pule lang, namar ka dkhot IX ka shu batai lane pyndap ia ka dkhot VIII. Ha ka dkhot VIII u hukum ia ki khún ka ri Khasi ban kiar na ki hynriew tylli kiei kiei. Kita ki dei kine. (1) Ia u shynrang ubym don tmaiñ shyntur; (2) ia ka masi khlem reng; (3) ia ka kynthei ïap tnga; (4) ia ki kynthei khlem khún;

(5) ia ki khiew tong um la ki phiang, ktang, lwa ne kúm basuda; bad (6) ia ki briew ne mrád ba anna-antu. Na kitei hynriew tylli, ki lai banyngkong ki kham iasyriem ka kyrdan. Ia ka masi kheiñ reng u pyniaryngkat bad ka kynthei iap tnga; ia ka masi khlem reng pat bad u shynrang ubym don tmaiñ. Kine harum ki pynshisha ia kata ka jingsngew.

Ia ki thei-iap-tnga khlem khun sah iapieng,
La ioh nam sotti, kum ka 'Si khein reng. (dk. VIII)

Ia ka masi khlem reng la ju ñiew sniew,
Syriem kum ia uba khlem tmaiñ briew. (dk. IX)

U la batai ia ki daw ban kiar na kito ki hynriew tylli. Dei ban kiar na u briew u bym don tmáiñ shyntur namar um lah ban pynroi symbai ia ka kur ka jait. Shuh shuh lah ban pyndap ba ka dorbar Khasi hyndái kam ju shah kren dorbar-dorsha ia uba khlem tmáiñ Ki briew kim ju thung syiem ne nongsynshar ia kum uta. Kane kam mut ia u briew uba khi ia u tmáiñ, hynrei ia u briew u bym don tmáiñ hi. Ia ka masi khlem reng um don daw ei ei; u shu isih bad kwah kiar hi Lada ngi dei ban kiar haba ka dang im, dei ruh ban kylli na u nongdie doh masi la u la ot da kaba khlem reng. lada kam don, dei ban kiar na kaba thied doh na u ha kata ka sngi.

Ia ka kynthei ïap tnga dei ban kiar, u ong, namar ka long kum "ka rangli dukhi kupar duhja." Kata ka mut ka briew basniew bok-sniew nusib; bad uno uno uba leit iapoi kha bad ka un hap ha kajuh ka apot. Kaba lah ban kdew hangne ka long : (a) ba um shym sneng ia ki kynthei ban kiar na u shynrang uba ïap ka tnga; (b) ba u nongthoh

u sngewthuh bha ia ka jingkiar na kiba kum kita ki kynthei; bad lada ka long kumta, kin sah ha ka kordit khlem don ba iarap-iatáṇ namar sa tang uba kiar suda. Kam don jingkyrmen ban ioh khún ne mat-pateng lada kam pat ioh khún kynthei bad shynrang na u tnga ba la khlad. Kan long lpa ka jingtim ia ka kynthei ïap tnga lada ka ri Khasi kan búd ia kane ka jingsneng.

Dei ban kiar na ka kynthei kaba khlem khún la kaba ju ioh tnga ne kaba dang sotti namar "la ju ñiew kiba la tip atlukhi." Lada ka jingsneng ka long tang ban kiar na ki kynthei kiba lyngki wat haba ki don tnga ruh, ngi sngewthuh pat ba ka phér na kaba kiar na kaba dang sotti. Kaba dang sotti kan lah kumno ban ioh khún khlem tnga ? Lada u nongthoh u ñiew ba kiba lyngki ki long kiba la tim da u Blei namar ka jinglong atlukhi jong ki, u khmih lynti ba baroh ki kynthei kiba don tnga kin long kiba jemnud khnang kin roi kin pá; hynrei lada ki samla shynrang kin kiar na kaba dang sotti, kumno ka jait bynriew kan khmih lynti ba kan ioh khún ? Imat u nongthoh um shym poi pyrkhat ia kane ka mat badon kam.

Ia ki jingpdiang um basuda kum u khiew, u phiang, u kum bad kum kita dei ban kiar haba leit tong um namar, u nongthoh u batai, ba ki kjit ia ka hok ioh nong ha ka kamai-kajih.

Ia kiba anná-antu u ñiew khyllah bad u sneng ba ym bit ban shaniah ha kiban bat ia ka niam ka rukom lane ia ka jingsynshar ia ka shnong ka thaw; namar kaba shaniah ha kum kita kan wan rah ia ka jingjynjar ha ka jaitbynriew hi. Ha ki sngi barim hyndai haba ka jingnang jingstad kam

pat roi, ki riew rangbah ki lah shisha ban kiar na kiba duna ki dkhot met; hynrei ha kine ki sngi jong ngi (1985–87) kane ka jingsneng kam iaid kam shuh namar ba uba duna ka dkhot met ruh u stad bad shemphang kumjuh.

X.

Ha ka dkhot X u sneng kumno ban iasyllok para lok haba iakynduh ha ïing ha sem ne hangno hangno. Kaba u sneng; ka long ba dei ban da iasong shwa da u kwai u tympew nangta sa sdang ban iakylli-pyrthew ia ka koit-ka khiah, ka trei-ka ktah, bad ki khun-ki ksiew. Haba duna shun u tympew ym ju bit ban ai da ka khmut shynriah kti, namar ka lah ban long ka kajia-majia ne jingiapher jingmut hadien habud. Kaba ai bad shim para khmut shynriah kti ka syriem kumba on ia ka skai ka daini, lane kumba leit ïuh pynban ia ki para lok na ka mattah ha ki shynriah kjat. Ka mut kaba iasiat pharshi kylliang hadien habud. Ka long ka dak sniew.

KA JINGBATAI

1. *On kynphui* ka mut kaba beh ia ka skai, sabuit kiba thaw jingpang ia ki briew. Don kiba sympat da u synsar ia ka ïing baroh shaduh shabar ban beh ia kita ki ksuid. Namar kata ka daw u ong *on kynphui.*

2. *Shon shiw.* Kane ka mut ka jingiapharshi kylliang la kumba ïuh ia ka mattah ha ki shynriah kjat ki para lok. Ka jingpang kaba mih nangta ka long kaba ngam shaduh

dohnud. Haba u nongthoh u sneng ba ym dei ban iabyrshem ia ki khmut shynriah kti haba iaai iashim shun bam kwái u mut ba kata ka jingleh kan rah ia ka jingiadei bakthang hapdeng ka nongai bad ka nongshim shisien ka sngi.

XI.

Ha kane ka dkhot u kyntu ia ki nongpule baroh ba ki dei ban ñiew burom kyntang ia ki nongbatai bad nonghikai shaphang ka niam namar kum kita ki la ïoh ka bor na u Blei ban law ban loit ia ka pap ka sang, ka pang ka jhia. U lah ruh ban batai ia ka bawit-bawa baroh ha ka rukom bapynhun ia ki briew. U ïeng na ka bynta u Blei ha kane ka pyrthei. U nongthoh u kyntu ba dei ban ñiew ia u nonghikai niam kham halor ban ia ki kmie ki kpa bad ban burom ia u la hangno hangno ba ngi iakynduh ia u.

KA JINGBATAI

1. *Pynadke* ka mut law, pynpulom ia kano kano ka basniew kaba wan jia wan hap ha ka jingim briew.

2. *Ki wit ki thaiñ* ki dei ki jyrwit-jyrwat baroh kiba ki nongmane blei ki lap ha ka jingim jong ki kiba kim lah ban shem phang lymda don ba batai ba pynshai. U nonghikai niam te u lah ban batai ia kita baroh.

3. *Sohti-diangti* ka mut kaba bat ne ksoh bad ioh pdiang ha la ka kti ia ka bor na u Blei ban iarap ia ki para briew.

IANUJOR

"To kynmaw ia kita kiba la synshar halor jong phi, kiba la kren ha phi ia ka ktien U Blei; da kaba pyrkhat ruh ia ka bakut ka jingim jong ki, phin iapyrthuh búd ia ka jingngeit jong ki.

"To kohnguh ia kita ki nongialam jong phi, bad to pynhapoh ia lade ha ki; namar kita ki sharai na ka bynta ki mynsiem jong phi kum kiban sa ai jingkheiñ; ba kin ioh leh ia kane da ka jingkmen bad ym da ka jingsngewsih: namar kane ka long ka bamyntoi ia phi."

Hebdu 13: 7, 17.

XII

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng u kyntu ia ka kamram ki khún sha la ki kmie ki kpa. Ki khún kim bit ban tei ne kynnoh pap ia ki namar ki long kum ki blei ha kane ka pyrthei. Ki la kha, la ri bad sumar ia ki khún kumba ki la pdiang ia ki na U Blei. Ym ju dei ruh ban pynshong dor ia kano kano kaba ki kmie ki kpa ki la leh ia ki khún lane kaba ki khún ki la leh na ka bynta la ki kmie ki kpa; lada tam nangta dei ki khún hi ki ban bah khlieh pura (khalapura) ia ka bainong sniew ka ban jia ha ki.

Shaphang kaba ai isynei ia ki baduk barangli ruh u nongthoh u kyntu ba ym ju dei ban khmih lynti ia ka nongkylliang lano lano ruh. Haba ai, leh beit da ka mynsiem basngur. Namar dei U Blei u ban siew bainong, ym u briew.

IANUJOR

1. "To burom ia la u kpa bad ia la ka kmie : ba yn pynslem ia ka rta jong me ha ka khyndew ia kaba U Trai U Blei jong me u ai ha me."

– Exodus 20: 12

2. "Phi ki khún, to kohnguh ia la ki kmie ki kpa ha U Trai : namar kane ka long ka badei keiñ. To burom ia la u kpa bad ia la ka kmie (kaba long ka hukum ka banyngkong ba don jingkular) ba men ioh man bha, bad ba men ioh im slem ha ka pyrthei."

– Ephesians 5: 1-3.

3. "Hynrei haba me ai isynei, wat shah ba ka kti kadiang jong me kan tip aïu ba ka kti kamon ka leh: ba ki jingai isynei jong me kin long ha ka barieh : bad ba u kpa jong me uba iohi ha ka barieh, ma u hi un ai nong ia me ha ka bapaw."

– Matthew 6: 3-4.

XIII.

Ym ju bit ban leh sniew ia ki lok ki jor ba lah ban shaniah la ki shynrang ne kynthei. Ki long ki lok bashisha ki bym ieh ia ngi la ha ka kmen ne ka shipa. Don ka bainong na U Blei ia kiba die ia ka jingshaniah ki lok. U nongthoh u ñiew ia ka jingleh sniew ba ka dei ka pap bym lah map shuh lano lano ruh. U hikai ba ngi dei ban long kiba sngewnguh ia ka babha ba ki lok ki la leh ia ngi; lada ngim leh kumta ngin hap ha ka jynjar bad ym don ba iarapiatán shuh. Bad ki briew kibym pyrto ia kiba la pynlong briew ia ki, dei ban kiar raimaw-raidieng namar kim salia ban die ia ngi ruh.

KA BYNRAP

Ha kine ki sngi thymmai bun kiba la nang la stad ruh kiba ñiew ia ka tnga kum ka lok. Kane ka pynbakla shibun, khamtam ia kiba dang rit. Ia ki lok, la ki kynthei ne shynrang, dei ban khot hi ki lok.

Ka kam "leh sniew" ka ïar shibun. Kaba leh bym ñiew burom ia u lok, kaba kren lamler shaphang jong u tang namar ba ngim lah ban leh ne trei hok la ka kam kum ma u, kaba kren pynpoh dor ia u, bad ka kren sngew don bor halor jong u, ne kaba kiar na u khlem kynmaw ia ka jingleh bha jong u kaba long hi kum ka jingpynim ei haba ngim don lad don lynti ban kot hi sha kata ka jingsiew spah, ki dei ki kam leh sniew. Ki lok jong ngi kim dei ki babieit ne burom ia ngi katta katta kat ban kohnguh ia kaba ngi hukum. Kiba leh siár ne kren siár ia u lok uba la iarap ban iada na ka khlem raiñ, kin ngat ha ka apot bym lah khie khlieh shuh shisien ka sngi. Te kaba u Radhon Singh Berry u sneng ka long kaba bit ban kynmaw dngong.

Ka pyrthei lane ka jait bynriew ka "daiñ dong" ne daiñ tdong ia kiba khlem akor kat ban leh sniew ia ki lok babha. Ynda haba ki briew kim iohsngew shuh ia ki kam babha jong ngi na u lok uba la ju iarap ia ngi, ki briew ruh kin kiar na ngi, ba ki tieng ioh ki shah die burom kylla.

Lada ki nongpule ki la ju lap kum ia kita ki lok, kin leh sian shibun ban ym iajan than, ne iakyrshut than bad ki. Kam ju bha ruh ban iaroh tohhoh iano iano, namar dang don bun kiwei pat kiba lah ban leh ia kata. U briew ne ka briew kiba set la ka shyntur na kaba iaroh briew ki

leh sian shibun. Bha ba iaroh ia U Blei ban ia kaba iaroh ia u briew.

Khatduh eh kane ka dkhot imat ka pynshong nongrim ia lade ha ka poem u Shakespeare kaba kren shaphang ki ar ngut ki lok; u bashisha bad u nongshun.

XIV.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng ba ym ju bit ban kren lamler hangno hangno ruh. Ban kren lamler ka mut ban kren ia ka bymdei : ban iathuh ia kabym shym la jia lane la kren. Ka bainong ia kiba lamler ka long : (1) ba ki lok ki lah ban ring sakhi (saiphla) ia ngi ha ka bishai —ka pynshong, bad lada ngim lah pynshisha ngi pynkhlem raiñ ia la ka long rynïeng; (2) ki bniat ruh ki kheiñ kloi haba kren lamler. U iathuh ba ki pap babun syntap ki mih na ka lamler

IANUJOR

'Men ym sakhi lamler ia u para marjan jong me."
– Exodus 20: 16

BYNRAP

Ha kine ki sngi thymmai uba la mong ne duh nong na ka jingiathuh lamler u briew um lah shisha ban ktah kti ia uta u riew lamler kat ban sei ia u thylliej sha bar. Hynrei ka long kumjuh hi kumba sei lada hap pynshisha ha khmat ki nongbishar ia kaba ngi la kren lamler. Nga mynjur bad u nongthoh ba ym ju dei ban kren ne thaw

khana lamler shaphang ki briew la ki dei ki lok ne kiba shu ithuh ithaw. U kdew ia kaba U Blei u la leh ia ka tyngáb ba ka lamler ia u masi kat ban pynkohnguh ia u ban iathuh pap ia u briew kumno ban shet ja. U Blei u la dom bad u la tah ia ka da ka pring na u khiew ranei. Ia u masi ruh u da pynthliew ia kawei ka krung, kat kum ka puriskam. Ngi dei ban kiar na ka kren lamler lane khana shu thaw shaphang ki briew kiba im shisha ha kane ka pyrthei.

XV.

Ha kane ka dkhot u nongthoh u sneng ia ka rukom bad akór haba iaid da ki kjat ha ki lynti shnong ne khlaw. Ym bit ban iatur pyrshah, dei ban kiar ba ki nongiaid kin ym thut ne thnum ia ngi. Dei ban burom ia kiba la tymmen; haba ki hiar arsut dei ban sangeh haduh ba kin da lait. Kiba iaid khlem jingkit-jingbah lei lei ki dei ban ap beit haduh ba kiba don jingkit-jingbah la ki tymmen ne ki samla ki la iaid. Ym ju dei ban leh meng ne leh kyreit-kyrsleit, leh baheh-bahain haba iaid lynti ioh kum kylla duk ne jynjar hadien (kylla jainñep), lanc ioh hap kylla bamut bad tim ei ia ka kupar la kum ba shah rah suid-tynjang ba hap kylla jaiñkup.

XVI.

Kane ka dkhot pat ka kren shaphang ka akor jong ngi ia ki riew tymmen haba ki wan kai ha ïing. Kaba dei ban leh ka long ban da pynthep ha ka pla ne iarong u kwai bad u tympew. Ki kynthei Khasi ki ju ai uwei u kwai baheh

bad san sla ki tympew; ia kane dang leh hi haduh mynta ha nongkyndong. Dei ban da nguh ne khublei ia ki da baroh ar ki kti. Haba leh bha ia ki tymmen kumta, ju ioh jingkyrkhu bad ioh spah ioh phew haba ki la sngewbha.

Haba don ba wan sah miet ha la ïing dei ban ai bám ia ki; namar ka long pyrshah ia ka aiñ (dhorom) Blei ban pynduh bám ia ki.

JINGBATAI

Dhorom na ka dharma ha ka Sanskrit, ka mut ka *aiñ* ne ka hukum Blei.

XVII.

Ha kane ka dkhot XVII u nongthoh u sneng shaphang ka jingmap ia ki lok ki jor. U ban jur ba shi sien ba ki la pdiang ba ki la bakla bad ba ki la pan máp, dei ban máp khlem da buh núd ei ei shuh ia ki, bad ban monjur (iatang) naduh mynsiem ba ym bit kynmaw shuh ia kata ka lait ka let ba la leh ia ngi.

U nongthoh u sneng shuh shuh ba ym ju bit leit kwah tip ia ka kam ki briew namar ka lah ban pynsniew-pynthala ia ka jingmut jong ngi. Ym ju dei ruh ban mlien rkhie beiñ ia kiwei, namar ka long ka pap ia lade hi. Ym bit ruh ban leh beiñ ne ñiew beiñ ia ki baduk rangli namar kata ruh ka dei ka pap ha khmat u briew U Blei. U Blei u lah ban pynkylla duk ia ngi haduh ban da isangsot isynei lada ngi leh beiñ kumta.

V. G. Bareh

3. U TIEWDOHMAW HA SHITENG RIAT

Ka pusoh. U myllung Victor G. Bareh u iohi ia u 'Tiewdohmaw ba u mih bad san ha shiteng riat bad u khmied shata ha la ki jingpyrkhat bun jait. La pynlong kyrpang ia ka dur uta u syntiew na kiwei pat, bad la pynsyriem ia u bad i khún tipsngi ki briew. U syntiew dohmaw um ju sarong ia la ka dur. U briew u kwah ban kheit, hynrei um lait lynti. Namarkata u shu pyrkhat shaphang jong u katba u pei phang.

U syntiew dohmaw um kham long ha ki phyllaw ting ne ha ki jaka ba la shna da ki briew hynrei u san ha khlaw ha kaba lait na ki lyer khyllah ka shnong ka thaw bad ha kaba ka jinglaitluid ka synshar. Kumta u nang pynphuh-pynphieng ia ka mariang hi. U myllung u mutdur ba u briew ba dap da ki jingeh suda ruh un kham sngew pyng-ngad lada u leit poi sha jan u syntiew dohmaw jong u.

Wat la uta u syntiew u laitlúid ha khláw, um lait pat na ka jingpynwit. Ka sngi, u slap bad u phria ki shoh ia u haduh ba, lada u long kum ki briew, un baiong khlieh syndon; pynban u myllung u iohi ba u syntiew u shu sngap kum u riewshlur. U myllung u phla ba un ïai kynmaw sah ia u 'Tiewdohmaw katba u dang im.

KA JINGBATAI BAD JINGPYNI NIA

1.

Ka poem ka don tang lai dkhot kiba khatsan laiñ kawei. La pynbeit ia ki laiñ ba kin don ki kynnoh (syllables) kumne : 10.8.10.10.6.8.6.6.8.6.6.10.8.10.8. Ia ka raim ne hapkyntien (rime) pat la pynbiang kumne : *aa, bbb, aa, bb, aa, bb, aa.* Ki kritik ki lah ban ai nia ba ka hapkyntien ka long : *aa, bbb, cc, dd, ee, ff, gg,* hynrei ka dkhot bakhatduh kam kyrshan ia kata, namar ka kut aa.

La ka don tang lai dkhot, ka jingpyrkhat kaba khih ha ka jingmut u myllung ka pait pnat. Ka paw ba la shim ia u syntiew ba u long kum u briew uba lah ban sngap bad ban pynphai ktien. Ia kum kane ki English ki ong *personification.* Jár la katta ruh u myllung um lah lane um shym buhrieh satia ia ki tnat ka jingpyrkhat jong u. Ngan kdew kumne harum.

Ha ki dkhot banyngkong bad bakhatduh ngi iohi ba la pynsyriem ia u syntiew badno re badno. Kane hi ka ai ksai ia ki tnat ka jingmut u myllung. Ha ka dkhot banyngkong u syntiew dohmaw u dei "I khun tipsngi i mei." Ka 'Mei' ka lah ban long kano kano ka kynthei lane ka longkmie. Kaba don kam ban pyrkhat ka long ba kata ka samla kam shym sngew sarong ia la ka dur. Lada ka jingmut jong u myllung ka leit shád shata kumba nga iohi, ka ai ksai shuh shuh ba don ki dáw ba long kum ka riat bajrong kiba la khang lynti ia u ban kheit lane ban hun mynsiem. U rwai kumba ka long kumta hi, hynrei ki nongpule kin da pyrkhat hi keiñ. U te u rwai :

Ban kheit ia phi nga kwah;
Hynrei pyrthei ka'm shah;
Namar ba'n wan sha ri kyntang jong phi
Lyngba ki riat ngam lait lynti.

Ba ym lait lynti ban iajan ne ioh ia kata ka briew ka pynlong ia ka ka 'tiewphohsniew. Ka dkhot balai ruh ka lam kren kumta hi. U syntiew ubym khñium ia ka sngi u long kum ka samla briew bashida: dei tang ia kum kata hi ba u nongrwai un lah ban khmih lynti ba un kynmaw burom sah wat ha kawei pat ka pyrthei kaba sha lyndet kane ka jingim lane 'ynda ki lyoh kin kynriah.'

Kawei pat ka tnat pyrkhat ba ka poem ka kular ia ki nongpule bad nongbatai ka long ba u 'Tiewdohmaw jong u myllung u dei u syntiew shisha. Kane ka paw tang ha ka dkhot baar kaba kren ia kaba jia shisha : u tiewdohmaw u san ha khlaw, ym ha phyllaw iing ki briew. Dei tang ha kane ka dkhot hi ba ngi lap ba u Victor G. Bareh u phai sha ka pyrthei mariang (nature) khlem da pynbsuh ia kawei pat ka jingthmu lane shim ia u syntiew kum ka symbol jong kaei kaei ia kaba la buhrieh. Hangne ruh ym lah ban pdiang namar ha khyndew ruh u mih.[1] Wat la katta ruh ha ki kyntien "Ha khlaw jingim kynjah u khun bynriew. Badap ki thiep baeh ban kiew" ngi lap ba u myllung u khmih lynti ban mih jingbha ei ei na u 'tiewdohmaw : ban pynphieng ia ka mariang bad ban pynsuhsieng ia ka lyer na ka bynta u khun bynriew. Ka mut ba na ka dur bad jinglong ba la pynkup ha u syntiew u myllung u lah ban ioh jingmut thymmai ka ban pyniadei bad ka jingim jong ngi ki briew. Ia kane ka jingshisha u kdew ha kawei pat ka poem — "U Lum Mawthad Raishan" kumne :

Ki khun myllung ba dang matlah
Ia mangkarong ka spah,
Ki thiah ha pneh jingithuhpaw
Laiphew rong 'Tiewdohmaw,
Mynsngi katba ia shrah ki prong,
Raked la riam raitong,
Kum ngap ki lum jingbam bathiang,
Ia jabieng ba'n pynkdang

Da kaba wad jingshai kumne na ka jingtrei jong u myllung hi, lah ban sngewthuh ba la pyndon kam ia u 'Tiewdohmaw ha kane ka poem ba don ha khmat tang ka lad ban ioh pynpaw pyrthei ia kita ki jingithuhpaw lane jingpyrkhat. Kam dei ka poem bakhraw kyrdan.

2.

Ki nia ba iapyrshah. Don ka mat kaba shah ia ngi ban iakhmih bniah. U myllung u la rwai ba u 'Tiewdohmaw u ïeng marwei. Kane ka mut "kyrpang" na kiwei pat ki kynja kynbat ba phuh syntiew kum ki phlang ne ki ñiut ki ñier ba mih ha sla khyndew. Ka jinglong kyrpang ka mut ba uta u syntiew dohmaw u san lane púr nalor u maw jong ka riat jngai na ki kynja phlang bad kynja ba phuh syntiew. Don ne em ki phlang ne ki kynbat bym ju phuh syntiew ka shong shibun ha ka jingiohi jong ngi. Dei da kumta, ngi lah ban pyrkhat, ba lah ban iohi ia u na trai ka riat. La rwai ia kata ka jinglong marwei ha ki ar dkhot banyngkong. Lada u myllung u neh ha kata ka jingiathuh, ngin shim ba ym don ñiut ba kah ia u Dohmaw kumba don ba kah ia u Violet u Wordsworth ha ka "Lucy." Lada

la ieh ia u marwei, ngin lah ban pyrkhat ia ar tylli ki mat: (i) ba u la dei ban sngew kynjah haba ka sngi, u slap bad u phria ki shoh ia u; lane, (ii) ba u dei ban long u bashlur ban ieng marwei namar ba u sngewthuh ia ka jingbhabriew bad ia la ka dor. Na kine ar ki mat, u myllung u mut eh ia ka baar, kata, ba uta u Dohmaw u long u bashlur. Ha ka dkhot balai u da pynpaw shai kumta haba u rwai "Ko ksiar nylla, ko 'tiew jingshlur". U syntiew uba tlor um lah ban kordor eh kat ban long ksiar

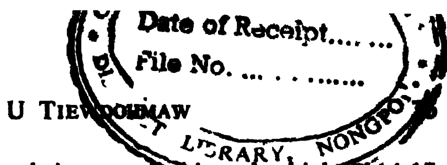
Kine ki laiñ ki pynpaw shai ia ki jingpyrshah ki jingmut jong u myllung: "Ba tyrkhang ki kaweh/Phi shad phi kmen marwei." Ka jingiapyrshah ka long ba ngi iohi sa ki tyrkhang de hajan uta u syntiew, kata ka mut, um shym mih bad san marwei kumba la kdew. Ka long ka bym lah ban ngeit ba yn leit mih tang u 'tiewdohmaw ha kano kano ka shiteng riat Lada la kdew hangno hangno ba u mih khlem para lok, kata ka mut ba ym don phlang ne kynbat baphuh syntiew ba iamih lang ha kata ka shiteng riat u myllung. Lada ki tyrkhang ki kaweh, ka mut ba don keiñ kiwei pat ki syntiew hajan u Dohmaw, namar wat ia u tyrkhang ruh ngi khot da u 'tiewtyrkhang !

3.

Ki Jingeh ba buh púd. Ka poem ka kdew ia u púd u sám ia uba u briew bad baroh ki baim bakhih ha sla pyrthei kim lah ban iaid lait ne ryngkang. Ka seng pyrkhat u V.G. Bareh ka kham noh sha kane ka mat, namar ka paw ha bún ki poem jong u.

Ha ka dkhot banyngkong ma u hi u angnúd ban kheit ia u syntiew dohmaw ban sin, lehse, ha kut shadem; hynrei u lap ba um lah ban leh kumta namar um lait lynti, bad ba ka pyrthei kam shah ia u ban kheit. Balei kata ka "pyrthei kam shah" ia u ? Shi sien pyrkhat ngi sngew kumba baroh ki aiñ u briew shi snieh pyrthei ki khang lad ia u myllung ban leit par shaduh uta u Dohmaw; bad um ioh ia kaba u angnúd. Lada pyniadei lei lei ia uta u syntiew bad ka khún samla ki briew, ka pyrthei ka lah ban khang lad ia u samla da katto katne rukom : (a) ba kiba ha ïing jong baroh ar liang ne tang shiliang kim mon; (b) ba iapher ha ka kyrdan jingstad, ne ha ka ioh ka kot ne ha ka niam; (k) ba pang ba khrew shiliang, khamtam na ka liang uba kwah kheit; bad (d) ka jingiapher jingmut bym lah iasuk shuh na ka liang ka kynthei. Lada shim beit pat ia ka kyrdan jingstad ha ka jingpule, ka pyrthei kam shah ia uba wad ban jop lada (a) um pynshitom ban pule minot; (b) ym don ba kyrshan ia u; (k) la pynthud noh da ka pang ka jhia; bad (d) u nongwád hi u bún kam tang ha ka jingsngewbha kane ka pyrthei. Lada shim beit ba uta u syntiew u dei uba mih shisha ha ka pyrthei, kaba kata ka pyrthei kam shah ia u myllung ban kheit ka long ba U Blei hi u la tháw ia kata ka riat bajrong ia kaba u briew um shlán ban par kat ban kot sha u 'tiewdohmaw.

Nga kdew ia lai tylli ki mat ba ym lah ban shu kyntait ka long namar nga iohi ba u myllung u don ka jingthmu ba la buhrieh de. Ka "ri kynjah ki rngiew" te kam mut eh tang ia ka riat ba u iohi namar ka kham thew ia ka jaka ka jingmut dur ia kaba lah ban pyniadei bad kano kano na kitei lai tylli ki jingpyrkhat.

U TIEWDOHMAW

U púd ka jinglah u briew u mih bnaag ha ki lam 14-15 jong ka dkhot baar, kata ka long ba ka jingim briew ka dap da "ki thiep baeh ban kiew." Ka jingim ka dap da ki jingialeh suda, bad ki jingiaksaid u briew ki thew sha ka ban kiew ym ban hiar; ki thiep ki paw ha ki dur ki jingpang, ka jingkyrduh lad. ka jingduna ka jingshem phang, bad ka jingkeiñ noh ia ka jingiaksaid ban kot sha ka thong namar ba la lap ba ioh tnga noh. Haba kumta te, u tiewdohmaw la u dei u jong ka mariang ne u dei tang ka symbol un shu pynitynnat, pynphieng bad pynsuhsieng ia ka pyrthei uta u nongkwah kheit, ym ia ka jong kita ki bym don jingangnúd.

Kine ki jingeh ba khang lad ne diengpyngkiang jong ka mariang kim iaid lait satia na ki khlaw ki btab, ki syntiew ki skut kiba pynitynnat ia ka mariang hi. Ha ka dkhot balai ngi pule ba kawei ka bor mariang ka ialeh pyrshah ia kawei pat. Ka sngi, u slap bad u phria ki dei ki dak bapaw jong ka mariang kumba long hi u 'tiewdohmaw. Kim shym iatrei lang para ma ki. Ki bor suiñ ki shoh ia kiba ha khyndew. Kumta ruh ngi pule ba u Dohmaw u shah shoh shah sympat ha u slap bad u phria nalor ka sngi kat haduh ba, da kaba ngam ha ka met u syntiew lyngba ka jingmut dur, u myllung u tip ba uta u Dohmaw u "sngew ban iap stai noh" bad ba kata kaba u shah ka long ka basaja kat ban pyndum ia ka bneng u syntiew hi ha ka jingsngew jong u myllung. Jar la kattei ruh, kumba um kren sarong ia la ka dur bad dor ha ka dkhot banyngkong, u Dohmaw um khñium ne úd satia ia la ka jingshah jynjar.

Ha baroh ki dkhot ngi iohi shai ba la **kren ruh** shaphang ka jingshah shitom u briew ha kane ka pyrthei *namar ki jingeh bad diengpynkiang ba* um lah ban ryngkang ne iaid lait ha ka jingim jong u. Haba u briew um lah kot sha ka thong, u shu hun tang ban pyrkhat ne phohsniew shaphang ka jingkordór jong ka; u hun ban pdiang ba um lah kot, kata ba u duna ne ba u tlot bór; bad ban *iai kynmaw ia kata ka thong* ba la pynpyrkhat *shitom* ia u *kumba ki laiñ "Ïa khmat* jong phi ngan iai kynmaw" ki *kdew. Ia ka dur bashisha kata ka thong* yn iohi *"Ynda ki lyoh kin phet/Ba'n um sha ri jingklet."* Ka kham thiang shuh shuh namar ba kata ka thong kam ju lip ne kylla rong.

4.

Hadien ba la pyni kumtei, kano kano ka jingtyrwa ba kane ka long ka poem ieit mariang kam lah ïeng. Nga kyntait ia kata ka jingtyrwa. Nga kham iohi ia ka *philosophy* u myllung ia ka jingim u briew ba angnud ban kot sha ka thong ban ia ka jingieit mariang jong u.

KI JINGKYLLI

1. Thoh ha ka prous ia ka jingrwai "U 'Tiewdohmaw ha Shiteng Riat." (Ym dei ia ka pasoh).

2. "Phi'm jngem ph'm kylla dur;
Ko ksiar nylla, ko 'tiew-jingshlur."

Uei uta u 'tiew-jingshlur ?
Hato lah ban shim ba u myllung u thew tang ia u syntiew hi ? Pyni katto katne ki nia

3 "Ha ri ki lyer pyngngad ba beh,
Ba tyrkhang ki kaweh,

Phi shad phi kmen marwei
Ha la lympung jinghun palei."
Batai ia kitei ki laiñ, da pyni de la phi iohi ia kiei kiei kiba iapyrshah kawei ia kawei pat

4 Batai ia ki jingshitom ne jingeh kiba buh pud ia ki jingthaw ha pyrthei ban kot sha ka thong katba phi lah ban ioh ksai na "U 'Tiewdohmaw ha Shiteng Riat."

1 Ha phyllaw ting jong ngi, u 'Tiewdohmaw u doh ia ka khyndew.

4. KA WAH UMKHRAH

Ka pasoh. U myllung Victor G. Bareh u iohi ha ka lynti jong ka wah Umkhrah ha Shyllong ia ka syrngiew jong ka jingim bashisur jong ki longshwa-manshwa jong ngi. Ka wah te ka la rit na kaba u ju kynmaw, pynban ka dak barim jong ka ka ṇeh. Ka jingrit-jingswai ka wah ka mih na ka jingpom pathar ki briew ia ki dieng ki siej na ki phud wah; jar la katta ruh ka wah ka ialeh ban kit ia ka jakhlia baroh na sor Shyllong namar ki briew kim lah pynrngad ia kaba ka mih napoh mawsiang. U briew ba kum u myllung jong ngi u noh mynsiem haba wan ki jingtyṇjuh; hynrei ka wah Umkhrah ka pynkhúid ia ka shnong ba shong ki briew (dk. 1.3).

U sngewbha shibun haba u ioh pór ban leit khwai namar ka pynpyrkhat ia u ia ka jingheh mynsiem ka wah Umkhrah ia kaba la khot wah Umïam ynda ka la rung sha ri Bhoi. Haba ka jinglong briew ka kylla, ka wah, namar ba ka dei ka jong ka mariang kam kylla satia (dk. 4).

U kren pat sa ha ka lyer kaba beh sngewtynnat ha ki madan Golflink kaba don ha shiliang ka wah Umkhrah. Ym don ka sma ka iewtung shata. Ha kata ka jaka u sngew kumba ka jingim kita ki kpa tymmen ka khih biang ha u bad u sngew im mynsiem. Ka daw ka long ba u don marwei ha kum kata ka jaka. U V.G. Bareh u kynmaw ba ka phang rwai ka dei ka wah, kumta u kren sa ha ka um. U mutdur ba ka jingsawa ki um ka pynkynmaw ia u ia ka mynsiem

ki riewrim bad ka pynkhih ha u ia ka mynsiem ieit ri. Ha u shi met ka wah Umkhrah ka dei ka nongkdew lynti ia ka mynsiem ieit ri. Mynsngi u iohi ia ka wah, hynrei mynmiet ruh u iohi kumjuh haba shai bha u bnai. Ka wah ka dei ka para lok bym lah kylla. U iathuh ba u lah ban ıap noh ynda kata ka por kan poi, hynrei u angnud ba ka wah kan kit noh ia ka sur rwai lem bad ka.

KA JINGBATAI

Kum ka "Hapdeng ki 'Lawkynjah ka Tlang", kane ka poem ka dei ka *ode*, kata ka mut, ba u nongthoh u kren beit kumba iakynduh markhmat iano iano : kam pher la u dei u briew, ka dieng, ka um ne u lúm. Ha kata ka jingkren u da pynpaw ia baroh kaba u sngew.

Ka hapkyntien ne *rime* ka iaid *aa, bb, aa, bb, aa, bb*.

Ka jingmut jingpyrkhat u myllung pat ka iaid da ki kyrdan kumba long ha kiwei pat ki ode da kiwei pat ki nongthoh. Wat la u rwai bad kren la kumba ka wah Umkhrah ka sngap ia u, u phai shawei de. Ha ki dkhot 1-4 u kren ha ka wah Umkhrah bad u iathuh ia baroh kaba u puson. Kane ka dei ka kyrdan banyngkong eh ha kane ka poem. Ka mut ba la khlei lut ia baroh ki jingsngew jong u ha kata ka wah. Ka wah Umkhrah kam lah jubáb ei ei; hynrei u nongthaw *ode* u don ka hok ban kren katba u sngew dei tang ba ka dei ka jingkren (address) namar um da kwah hi ba ka wah kan sngap. Ki nongsngap ne nongpule dei ki briew. Ha ka dkhot '3 pat u kren ha ka lyer. Kane ka dei ka kyrdan baar jong ka jingkren ha kane ka

poem. Ka lyer ruh ka don ka kamram ban leh. Haba u iasyllok bad ka, u sngew ba u la kham khlaiñ biang ka jingim namar ba ka mynsiem jong ki riew hyndai ka khih hapoh ki thied snám jong u. Lada u ioh ban mad ia ka jingbeh ka lyer, u sngew koit bha. Ka daw ka long ba kiba kum u myllung ki ngeit khlem sakhi ba ka mynnor ka long ksiar bad ka mynta ka long rupa, lehse ka lawei pat ka long tasam ! Ha ki dkhot 6 bad 7 u phai pat sha ka wah. Hangne u kynthup ia ka jingriew ki um ba tuid ha ka wah bad u pynpaw artat ia ka jingsngew shi met jong u.

2.

Ha "Ka Wah Umkhrah" kumba la kdew haneng, u myllung Victor u pynpaw ia ka jingangnud jong u ban leit phai sha ki sngi barim bajah jong ki longshwa jong ngi ia kiba u shu antád khlem kano kano ka jingthoh ban pynthikna ia ka. Kita ki briew ki long ki balaitluid; ki synshar hi da lade ia lade. Ki im ka jingim basngur namar ka jingarsap bad jingkhwan myntoi shi met kim lah ban ioh jaka ha ka jingmut jong ki. Haba batai kumta, ka mut ba kita ki riew rim ki kit khia na ka bynta ka imlang sahlang. U myllung u mutdur ba u iohi ha ka wah Umkhrah sa tang ia ka syrngiew jong kita ki rta ba la leit noh sha bymjukut. Ka pateng thymmai kam long shuh ka bathiang bad basngur ha u myllung namar u ñiew ia ka ba ka dei ka "pateng bakthang." Ka kthang namar ba u briew thymmai u don ki jingeh thymmai ban jop. Lada u tlot bór pat, u ngop ha kita ki jingeh. Kane ka shong ha ka jingpyrkhat bad jingsngewthuh u briew hi. Ka jingshisha

ka long ba kawei pa kawei ka pateng ka don la ki jingeh kiba ieng ha khmat jong ka kum ki diengpynkiang. Kawei pa kawei ka pateng ka mad ia ka bakthang bad bathiang de. Ka jingiapher ka shong tang ha ki jingkylla, ka jingbun briew, ka jingduna ka kam ban trei, ka jingthrew ban shu ioh ia la ka bainong khlem trei hok ia ka kam, ka jingsynjor ka tieng hukum ha ting ha sem ne ha ka kur ka jait, ki dei ki dak jong ka pateng thymmai. Dei ia kita ki dak, nga iohi, ba u myllung u pyrkhat ba ka mynta ka kthang bad ka mynnor bym lah iohi pat ka thiang. Te u kwah ba ka wah Umkhrah kan iai sah ban pyni ha ki pateng baroh ia ka sháp ba dei u Blei uba la thaw ia ka. (dk. 1).

Ka jingkylla dur ka wah Umkhrah ka mih na ka jingleh sting ki riew thymmai kiba pom ia ki dieng ki siej. Kane ka jingleh ka la jan law lyngkhuid sa ia ka wah bapli. Ngi iohi ba u myllung u pisa mynsiem ia kata ka kam lalot ki briew Ha ka syrtap bajylliew jong ki kyntien, lah ruh ban iohi ba u ngeit kum ki riewstad saians ba haba ka khyndew ka la syllen ka tyrkhong. Kane ka kham shai ha kine ki kyntien : "Te pha, ko Wah Umkhrah bapli, – Pha stait katba nang iaid ki sngi." La ka sti ne stait, kam ju rngad U myllung u pynhun ia lade da kaba ngeit ba ka um ba kyrsoi napoh mawsiang kan iaid túid shi rta ban pyndep la ka kamram; ban kit ia ka jakhlia baroh na Shyllong sha duriaw khnang ba kan khuid bad long ka shnong babit ban shong u briew. (dk 2-3).

Na kaba pyrkhat shaphang ka mynnór da kaba peit ha ka wah, u myllung u kynmaw ruh ba u ju leit khwai haba u lait por. Haba u leit kumta, ki jingpuson babun rukom ki khih ha ka dohnud jong u. Ha kane ka rukom,

lah ban iohi ba kiei kiei ki jong ka pyrthei mariang ki don ka bór ban ai jingmut ia u briew. Kawei kaba paw shai ka long ba u briew u pynkylla ia ki lynti trei kam jong u na kawei ka pór sha kawei pat. U kylla ruh ha ka jinglong, bunsien na ka babha sha ka basniew. Ka wah *Umkhrah te* kam ju bakla lynti namar u rwai "Na lád bahok ba'm iaid bakla." Dei ha ka lynti jong ka wah ba u ioh mynsiem ban ngam jylliew, namarkata, u sngew ba ka biang ia u wat tang ban shu peit sha ka ruh. (dk. 4).

Namar ba ka sor Shyllong ka la bun briew, bad kam khúid shuh u myllung u kwah ban lait ne phet rieh na ka. U sngew ba lada u shu sah ha sor, un iap op ha ki "lyer khyllah" bad lyer "b'la lhop" jong ka juk thymmai kibym ai lad ia u ban phohsniew ia kata ka "aiom ksiar 'riew-khuid donbor." Namarkata, ngi lap ia u ha shiliang wah Umkhrah ha ki madan jyrngam jong ka Golflink. Hangto te u sngew im mynsiem biang namar ba u laitlúid na sor. Kum ha kata ka jaka u mutdur ba ki "jingrwai bathiang ki longshuwa" ruh ki sawa biang ha ki shkor ka mynsiem jong u ryngkat bad ka jingriew ki um ba túid ha ka wah kiba pynkyndeh ia ka dohnúd jong u. Ka khubor ba u ioh na kata ka jingpuson marwei hapoh ki kseh ka long ba un nang ban ieit ia la ka ri bad ban ialeh ban pynneh pynsah lane pynioh pat ia ka jinglong tynrai jong ka jait bynriew. (dk. 5-6).

Ki laiñ kiba pule kumne :

Hapdeng ki bor pyrthei pynswai
Ba thew ban sait jinglong tynrai.

Ki lah ban pynmih ia ka jingbatai kaba khun ranab. Nga sngew dei por ban batai kloi ba u myllung um mut ba kata ka jinglong tynrai ka dei ka niam tynrai ki Khasi shwa ban poi kiwei pat ki niam thymmai. Kaba kum kata ka jingbatai ka jngai shibun na ka jingmut jong u. Te haba la weng ia kum kata ka jingbatai don ar tylli kiei kiei kiba kitei ki laiñ ki pynmih.

Wei. Ka syrtap banyngkong jong kitei ki laiñ ki thew sha ka synshar khadar ki Khasi. Ha ka jingshisha u la ai ksai sha kata ha ki kyntien "shnong ki 'riewlaitluid", bad "Aiom ksiar 'riewkhuid donbor", kiba pynpaw ba ka jinglong tynrai ki Khasi ka long ba ki ieit ia ka jinglaitluid. Ngi pule ba ki ju synshar hi ia lade kum ki riewlaitluid shisha; katba ha ki snem ba u myllung u thaw ia kane ka poem, ka ri Khasi ka dang long hapoh ka jingsynshar ka Assam. Namar ba bun ki shakri sorkar ki shong ha Shyllong, la don ruh bun ki trai shnong kiba iashongkha khleh. Na kata lah ban mih ki jingkylla ha ki dustur haba ki trai shnong ki shah saiñ dur ha ka rukom pyrkhat bakhleh. Ka jingiai ban ia ka jingkordor ka mynnór ka don hi ka bór ban pynkhih im ia ka mynsiem ialeh kaba donkam bha ha ki snem dawa jylla kyrpang. Ki bór kiba pynswai ia kata ka mynsiem tynrai ki bun: ka jingieit ka bym pynkhim la u pud tang ha ki para Khasi, ka jingiabeh ia ka spah wat lada dei ban duh noh ia ka hok halor ka khyndew ka shyiap ne ban dic ia ka mon u paid Khasi hi kumba la pyrshang ki nongialam Assam ha ka por dawa jylla kyrpang. Kito baroh, ha ka jingiohi jong u myllung ki thew ban pynswai ia ki Khasi bad ban sait ia kata ka jingieit ia ka jinglaitluid kaba dei ka jinglong tynrai jong ki.

Ar. Sa kawei pat ka syrtap kaba rieh ha kitei ki laiñ ka long ba kawei na kita ki bor pyrthei ba u la kdew ka long ka sur rwai sur tem. U iaksáid ban ai da ka sur Khasi hi ia kawei pa kawei ka jingrwai ba u la thaw bad la jan bun na ki poem kiba mih ha ka sien shon banyngkong jong Ki Poetry Khasi ki don la ka sur. Ban shong mynstep ne mynmiet ha ïing bad puson ia ki sur ka la dei ban shitom shibun. Ka huri hura bad ki sur na ki radio kim ai lad satia ia u ban ioh biang ia kata ka sur Khasi nylla. Namarkata, ki sur ba wan na bár, la ka long ka sur India, ne sur sepngi, ki thap shisha ban pyntlot ia ka sur Khasi tynrai. Ki samla jong ngi ki ju bang shisha ban rwai ne pyrthuh bud ia ki sur tem sur rwai jong ki nongsepngi kat haduh ba ngi iohsngew ia ka jingsaiñ dur jong kata ka jingieit jong ki ia ki jingrwai Khasi ruh. Dei ha kum kata ka pór jong ka jingkut jingmut ba u myllung u shem shisha ba kito kiei kiei ki thap pynban ban sait ia ka jinglong tynrai ki Khasi. U phawer sha ki sur Khasi ha ka laiñ kaba u rwai "Jingrwai bathiang ki longshuwa/Nga sngew ki tuid ryngkat bad pha."

Khatduh eh u pynpaw ba u kham ieit bad shaniah ia ka wah Umkhrah namar kam ju kylla jutang kum ki briew. Ka long ka para lok jong u. "Ko lok ki por kynjah jong nga,/Ko lok iainch ba'm shet kylla" ki long ki kyntien da kiba u pynphong pansngiat ia ka Wah Umkhrah. U phai sha lade, bad sha ka jinglyngkot ka rta u briew, bad u iohi shai ba ma u un leit noh ha kawei ka sngi. Namar ba ka wah kan ïai neh, u angnud ba kan kit lem ia ka sur ba u la thaw na ka bynta ka jingrwai kat shaba ka tuid.

3.

Nalor ki mat ba la kdew, don ha kane ka poem ruh ka jingphawer sha ka jingshah shitom u briew ha kane ka pyrthei Ka jingshitom mynsiem kaba mih na ka jingpisa ia kaba ki para briew ki la leh ka paw ha kaba u bynñiaw ia ka jingpom pathar ia ki dieng na ki phud ka wah Um-khrah. Kata hi ka pynlong ia u ban isynei ia ka wah kaba nang rit man ka por.

Ka jingim u briew kam phyrnai shuh ha kane ka poem kumba ngi lah ban ioh hi, namar ba ha u myllung jong ngi ka mynta kam kham bha ban ia ka mynnór. U briew u im ha ka jinglyngngoh lane hapoh ki lyoh ba khlem jing-kyrmen. Bad haba u long kumta ka mynsiem jong u "ka noh arsut/shapoh ramew dum jingmut." Ka liang ba-phyrnai kam paw shuh lymda ka jait bynriew kan leit phai biang sha kata ka jinglong tynrai; ka jait bynriew ba ieit ia ka jinglaitluid bad kaba iai ialeh ban long ka badap babiang ha lade hi. Ka dak ka jingkyrmen ka paw tang khyndiat eh. bad kata ha kito ki kyntien, "Hapoh u simpyllieng ka bneng/Ha ri bakhuid u briew u'n ieng." Ka mut ba lada ki pateng thymmai kin iai im sngi bad trei artat da ka kam kin long ki baphyrnai.

La ka long ba u myllung u sngew lhop shi met ban shu sah ha shnong, pynban kata ka jingsngew ka iadei bad kiwei pat ki briew ruh. Te ka jinglhop ruh ka pynpaw ia ka jingbymhun. Haba u briew um hun, u pang mynsiem haba u iaksáid ban ioh pat ia ka lyer ba ai jingkyrmen. Ka jingim u briew ka dap da ki jingtynjuh ba bun syrtap bad ki jingangnud babha ruh ki iatyngkhuh bun sien bad kita

ki jingtynjuh. Um long u jingthaw uba kmen ha la ka jinglong, namar u iai khmih lynti ia kaban lait noh na ki jingshah shitom baroh. Ka laiñ "Ki lad jong nga ki don u púd", ka kren shai ba u briew um lah ban ryngkang ia u púd ba ka jinglong briew hi ka don.

Ki Jingkylli

1. Thoh ia ka pasoh jong "Ka Wah Umkhrah."
2. Iathuh ia ki jingkylla ba u myllung u iohi ha "Ka Wah Umkhrah" bad iathuh de ia kaei kaba ma u u ioh jingmut na ka Wah.
3. Balei ba u myllung Victor G. Bareh u sngew im mynsiem haba u ioh pór ban leit sha bar shnong.
4. Kici keiñ kita "ki bor pyrthei pynswai/Ba thew ba'n sait jinglong tynrai" ba la rwai ha "Ka Wah Umkhrah ?"
5. "Ki lad jong nga ki don u pud." Uei uta u pud uba khang lad ia u myllung ha ka jingim jong . u ? Batai kham bniah.

5. HAPDENG KI LAW KYNJAH KA TLANG

Ka pasoh. U myllung u rwai ba u la ap ia ka jingwan ka Tlang naduh ka aiom Pyrem namar ba u sngewtynnat ia la ka jingim ha kata ka aïom. Don ki daw kiba pynlong ia u ban sngewtynnat kumta. Ka Tlang ka long ka aïom barkhiang ba wat ki synrang maw ruh ki kylla long ki jaka babit ban sah mict. Ki ñiut ki ñicr bad ka jingjhieh ka Lyiur kim don shuh bad ka pyrthei mariang baroh ka khuid namar ka lyer ka beh khlem jingwit. Kam pher la ka khyndew ka tyrkhong, u myllung u sngewbha ban iaid laitluid ha khlaw.

Ka jingshit ka sngi ka duna myntlang khamtam ha ka por step. Ha u myllung pat kito ki dur bad jinglong ka mariang ki ai ia ki symboh ba un puson. U iohi rngai ba ka khlaw hi kan pynpaw ha u ia ka ri ba shong ki puri blei. Ka jingkynjah ka khlaw ka btap ka pynmih pynban ia ka sur ba u lah ban kem bad u bynñiaw haba ka aïom ka kylla ban weng noh ia u na kata ka jingsngewbha jong u.

U myllung u ieit ia ki khlaw bakynjah ban ia ki lum ki wah namar ki dei ki jong ka ri Khasi. Haba u pyrkhat ia kata ka mat, um sngew pher namar ka mariang ka don la ki sur ban tyrwa ha u.

KA JINGBATAI

Ia kum kane ka jait poem bad "Ka Wah Umkhrah" la ñiew ba ki dei ki *ode* namar ba u nongrwai u kren ha kiei kiei kiba u jied. Ngam thikna bha la ka shu jia ryngkhat ne kaba u myllung u la mang lpa hi ban thaw ode; hynrei u kren hangne ha kiei kiei kiba ngi lah ban iohi tang ba kim lah ban jubab ia u. Ngan kdew ia kine ki jingkren ban ioh jingshai.

Ha ka dkhot 1 bad ha ka babud u kren ha ka Tlang. Ha ka dkhot 3 ha u bnai, ha ka dkhot 4 ha ki aïom, bad ha ka dkhot 5 ha ka synrang bad ki lum ki wah ka ri; bad khatduh eh u phai pat sha lade. Haba nga kdew kumne nga mut ban pyni bad ka jingiaid lane *movement* ka jing-pyrkhat ha ka, ka long kumne. Nyngkong eh u sdang na kaba iathuh ia kaba u la ap khmih lynti, kata ia ka jingwan phai ka Tlang. Ar, u kren ha ka Tlang hi bad u iathuh ruh ia ki kam jong ka kiba pynkmen ia ka dohnud myllung jong u. Lai, u phai sha u bnai uba shai mynmiet kat ban pyn-long ia u ban phohsniew ia ka por ba ki puri blei kin hiar ban iaid ha ka pyrthei ha khmat jong u. *Saw*, u kren ha ki aïom bad u pynpaw ia ka jingpangnud ban iakhlad bad ka Tlang. Ngi iohi ia kane ka jingsngew jong u kham bha ha ka dkhot bakhatduh. *San*, u phai pat sha kata kaba long ka synrang jong u ha kaba u lah ban rieh tngen ne ban sah khnang ban sngew kylluid mynsiem. *Hynriew*, u phai sha ki lum ki wah jong ka ri kiba pynlong ia u ban ieit ia ka ri. Khatduh-eh, u phai biang sha lade ban ong ba la ki aïom ki kylla kam da pher eh ia u, namar u dang lah hi ban sngewbha ynda wan ka Synrai hadien ka Lyiur.

Ka hapkyntien lane *rime*, lait noh ha ki saw laiñ banyngkong ka dkhot 5 ka iaid da ka *abab, aa, bb*.

Ngi iohi ruh ba ha kane ka poem um shym kdew satia ia uta u lyoh balhop, ne u lyoh iong uba long ka symbol ka jingsngewsih bad jingpisa mynsiem kumba ka paw ha kiwei pat ka poem. U lyoh ba paw hangne u kham sting ha ka jingmut namar ba u ieng na ka bynta ka Lyiur; ka aïom baslap bad baheh ka khlaw ka btap katban pynwit ia ka mynsiem u myllung Ha ka jaka ba un ai lad ia kito ki jingsngew pisa kumba ngi lap ha kiwei pat ki poem, hangne ngi iapynhiar mynsiem lang da ka jinghun bad u myllung ban iohi ia ka lyer bakhuid kaba ai jingkoit jingkhiah ia ka jingim jong u. Wat ka jingkhriat jong ka Tlang kaba kiwei pat ki myllung kum u L Lewis bad u Soso Tham kim da sngewbha eh, kam long ka daw ba u V.G. Barch un khñium Um ud satia ia ka jingtyrkhong ka khyndew ruh namar ba la bujli noh ia kata da ka jingpyngngad bad jingsngew laitlúid ka met. Kine ki laiñ ki pynpaw shisha ia ka jingbynnúd jong u ban iakhlad bad ka Tlang :

Balei aiom ba phi kylla
Balei nangne phi'n weng ia nga ?
Nga pangnúd, synrang, ban iehnoh
Ia phi hapdeng sañium ki lyoh.

2.

Haba ngi iohi ba u myllung u sngewbha sngewtynnat ia ka Tlang, ngi lah ban leit pyrkhat ba u kham ieit ia ka ban ia kiwei pat ki aïom ka snem. Khnang ba ngin ym rai

ba ka long kumta khlem da thew da woh shwa, ngan sei khyndiat ki sakhi na ki poem jong u tang ban shu ai ksai ia ka jingpule ba kham bniah.

U V.G. Bareh u la rwai shaphang kiwei pat ki aïom ruh. Ha "Ka Pyrem" u rwai hi shaphang ka Pyrem; hynrei ka iasyriem shibun bad ka Pyrem u L. Lewis ha ka dkhot banyngkong. U myllung Victor Bareh u don la ka jingieit ia kane ka aiom banyngkong ka snem. Ka dei ka nongpynphuh-pynphieng ia ka pyrthei-mariang da ki sla balung jong baroh kiba mih napoh khyndew, bad da ki syntiew ki skud baitynnat. Haba u phai sha kata ka dak, u phla kumne : "Ha sla pyrthei jyrngam/Da ki khor thymmai b'la riam." Ka Pyrem ka dei ka aiom jingkyrmen ia u khun bynriew kyllum bad ia u myllung kyrpang. U phla ba u hun tang ban shu peit sha ka jingitynnat ka mariang ha kane ka aiom .

Pyrem ba stad phawar
Ia jingmut ki dur bathiang;
Ban sngew khana babang,
Tang ban peit sha phi la biang...

("Ka Pyrem", dk 2)

Ha "U Nongbet" pat u myllung u iohi ba ka Pyrem ka long ka aïom ban iaieit samla ruh, namar u rwai ba ka jingleit kheit jhúr lúm bad syntiew ki shijur ki samla ka teh song ia ka jingieit jong ki (dk. 10).

Balei keiñ u pangnud pat ban ieh ia ka Tlang kaba long ka synrang jong u, haba u ieit ia ka Pyrem katne ? Ngin ap shwa ia ka jubab.

Ia ka Lyiur te um da ieit eh. Ki dak jong ka ki long u slap bad u lyoh, ki khlaw barben. Kane ka aiom ka kular ia u nongrep tang u slap bad ka jingshit kyrang ka sngi. Ka mut ba ka dap da ki jingpynwit babún rukom ia u briew katba ha ka Tlang pat u briew um ioh slap shuh. Ka sngi ruh ka paw ha u myllung ba ka lung namar uwei pa uwei u briew u wád ia ka jaka ba dei sngi ha kane ka aiom namar ka jingkhriat. Na kane ka liang, ngi iohi ba u myllung u don dáw ban kham ieit ia ka Tlang ban ia ka Lyiur. Kawei kaba u hun ka long ba ha ka Lyiur ki kshháid ki heh bór bad ki noh rymphai shapoh riat, lait nangta ym don ei ei shuh (Khmih "Ka Sohiia" dk 1) Ha kane ka poem ba ngi pule, kata, "Hapdeng ki Lawkynjah ka Tlang" ka Lyiur ka páw kumba ka pynmih ia ka jingsyier myn-siem ha u myllung.

Ngim don jingartatien ba u myllung u ieit ia ka Synrai ruh namar ka dei "ka aiom jingih" Baroh ki jingthung u briew ki paw kumba ki ih lut ha kane ka aiom. U la thaw kawei ka jingrwai shaphang kane ka aiom bad u ai kyrteng ia ka da "Ka Synrai ha la Ri " Na kato ka poem ngi pule ba ki nongrep ki shem jinghun ha kane ka aiom bad ki ñiew ia ka kum ka aiom jong ka jingsiew spah ia ka jing trei minot jong ki baroh shi snem. Kiba kwah ban leit bam lyér pyngngád ruh ki leit hiar sha ki wah ban leit tong dohkha bad sher syngkai. Ha kane ka poem ba don ha khmat jong ngi, ka jingsngewbha u V.G. Bareh ia ka synrai ka paw ha ki laiñ bakhatduh eh :

Ynda rung ksing u ngap synrai,
Nga ruh sha pneh mariang nga'n phai.

Haba la pyni nia kumtei, ngi da iohi ba u don ka daw bakyrpang ban ieit ia ka Tlang. U ieit ia ka Pyrem bad ia ka Synrai ruh. U briew um lah ban pynkohnguh ia ki wah ba kin tuid jai-jai mynlyïur, namarkata ki umbah jong kata ka aïom ki kyrhuh la kumba pynma pyntieng ia u. Ngin pyrshang mynta ban sngewthuh ia ka dáw kaba pynpangnúd ia u ban iakhlád na ka Tlang.

Wei. Ba ka Tlang ka dei ka aïom khriat ha kine ki lum jong ngi, ym da don kam shuh ban batai. U Victor G. Barch pat u sngewbha ia kane ka aïom namar ba u briew u laitlúid ban prong ia ka khlaw ka btap khlem salia ia u slap, ka lyer, ki thliem, ki khñiang, ki bseiñ bad kiwei kiwei ki jingthaw baheh bad barit kiba lah ban pynwit ia ka jinglaitluid mynsiem jong u. Ki khlaw sañium kiba long kum ki lyoh kim don shuh; ki la ïap lane ba la sar ka ding. Haba u briew u leit siat mrád, u lah da ka jingshngaiñ ban sah miet wat ha ka synrang máw shisha ruh lada u don ka jingshlur. Haba ka pyngngad kumta wat ka khlaw kynjah hi ka long ka babit eh ia u briew ban shong ban sah la u jied ia ka jingkynjah ne ia ki para lok.

Ar. Ha u myllung jong ngi te ka lyér Tlang ka long ka bakhúid namar, lehse, ba ka beh beit sha u khlem jingpynwit na ki kynja sla bad phlang. Ka jingkyllúid ka mariang ka pynkyllúid sa ka jingmut jong u briew ruh. Dei ha kaba kum kata ka jinglong ba u myllung u poi phohsniew ia ka miet bashai bnai ban iohi ia ki puri blei ba ki iaid ha sla khyndew. Ka mut shuh shuh, ba ka jingmutdur u briew ka trei kyllúid la ka kamram.

Namar kitei ki daw kiba ka mariang ka tyrwa, u myllung jong ngi u bynnúd ban iakhlád na ka Tlang. Ka jingeh kaba u hi um iohi ka long ba u ieit kumjuh ia ka Pyrem bad ka Synrai ruh. Um poi pyrkhat ba ngi ki nongpule ngin shem jingeh ban bishar shano ka mon jong u ka kham noh. Ka daw baroh ka long ba ka pyrthei Khasi hi ka i ieit bad itynnat ha ki khmat jong u namar ba u rwai kum u myllung ieit mariang. Ha u V.G. Bareh ka jingieit ri ka don da ka kyndón. Haba ngi kren lyngkot shaphang ka jingieit ri, ngi kham mut eh ba uta u briew u ieit ia la ka jait ka kynja, ia ki para briew, ia ki dustur-riti, bad ia ka jinglong kyrpang kata ka jait bynriew. Ha kane ka poem pat ngi iohi ba ka jingieit ri jong u myllung ka mih na ka jingieit ia baroh kiba u iohi ha ka pyrthei-mariang. Kata ka mut ba kata ka jingieit ri ka shah sop ha ka jingieit mariang. Sngap ia ka sur jong u hi :

Phi ruh ki lum ki wah to ri
Ia dur kiba bhabriew jong phi;
Namar jong phi nga ieit la ri.

Lai. Sa tang kawei ka mat nga sngew dei ban shu pynpei. U nongthaw ia ka poem um dei uba da koit da khiah bha ka met, khamtam ha ki snem ba u tháw ia ki poem baroh kiba la mih ha *Ki Poetry Khasi* ha ka sien shon banyngkong. Lah ban pyrkhat ba ha uba kum uta u briew ka aïom ka babit eh ia ka met jong u ka dei ka Tlang. Kaba u myllung jong ngi u shem ha ka jingim bashimet ka iadei bad bún kiwei pat. Namar kata ka daw, kaba u rwai ka long ka sur jong ka longbriew-manbriew hi, khamtam kito ki briew bashong ha nongkyndong.

3.

Nga la kdew haneng ba u V.G. Bareh u ieit ia ka ri namar ba u ieit ia ka mariang. Ha kane ka lyngkhot ngan pyni tang khyndiat eh ia kane ba ki nongpule kin ioh ksai ban tih kham jylliew.

Ka jingieit mariang ka mut ka jingieit phai sha ki juk barim bajah ha kiba u briew um pat iohi ia ka jingshai jong ka saians. U briew badem ka mon shata u pynngeit ia lade ba kata ka juk barim ka kham bha ban ia ka lawei. Ka mut shuh shuh ba ki rukom rep, rukom im, ka synsharkhadar ki riew rim ia kiba ngi lah ban shu mutdur khlem sakhi ki kham bha ban ia kaba ngi don mynta, lane kaba ngin lah ban ioh hadien. Nalor katei, ki kyntien ba ki nongthoh ki pyndon kam ruh ki long ki basuk ban sngewthuh da u luk u lak ba lada u sngewthuh ia ka phang pdeng, ka jingsngewthuh bapaka ka wan hi.

Ha ka rukom pyrkhat ruh, ka khlaw ka btap, ki lum ki wah bad baroh kiba paw ha sla pyrthei bad pyrshah ia ka khmat u briew, ki don khubor ha u myllung ieit mariang. U kwah ban lait ym na ka pyrthei, hynrei na ka huri hura jong ka shnong ka tháw. Haba shu kren lyngkot, ki myllung ieit mariang ki kham sngewbha ia ki lum ki wah ban ia ka huri hura bad ki syrtap baeh jong ka jingim ha sor.

Ha kane ka poem, ki nongpule ki iohi ia kitei ki dak ba la kdew haneng. Ka jingthmu jong u myllung ban rwai shaphang ka mariang ka paw ha baroh ki dkhot; hynrei ka kham shai ha kine ki laiñ harum :

Ba'n her sha khlaw bajngum sha jngai
Ia lynti sha dohnud mariang
Ba pha plie, . (dk. 1)

Junom hangne nga kwah ban sah
Ia sur mariang ba'n kem ba'n bud.
(dk. 5)

Ynda rung ksing u ngap synrai,
Nga ruh sha pneh mariang nga'n phai.
(dk. 4)

Ka jingangnúd jong u V.G. Bareh ban ioh ia ka por bakyllúid ha khlaw ban iasyllok bad ka mariang, ban plie ia ka dohnúd sha ka, bad ban shah shkor ruh sha ki sur jong ka ka shai shibún Hynrei ka jingim briew ka dawa ban trei ban ktah de; namarkata, ka jingangnud ia ka pór balaitlúid ban puson ia kiei kiei kiba ka pyrthei-mariang ka don ban tyrwa ka sah tang ha ka jingmut jingpyrkhat. Haba lait na ki kam, u myllung u shem sngewbha ban rieh tngen ha ka mariang ban klet shiphang ia baroh kiba ka shnong ka tháw bad ka iing ka sem ki dawa na u. Ka aiom babit eh ban leh kumta dei ka Tlang ia kaba u shim ba ka dei ka synrang ba u rieh tngen. Ka mariang ka don shibun ban tyrwa ia u baieit ia ka. La kumno kumno, mynlyiur te kata ka mariang ruh kam da pynsngewbha eh ia u myllung jong ngi.

KI JINGKYLLI

1. Thoh ia ka pasoh jong ka "Hapdeng ki 'Lawkynjah ka Tlang."

2. Ai katto katne ki dáw ban pyni balei ba u myllung u pangnúd ban iakhlad bad ka Tlang. Hato u kham ieit ia ka Tlang ban ia kiwei pat ki aïom ?

3. "Namar jong phi nga ieit la ri."
Iaei u myllung u khot "phi" ha katei ka laiñ ? Batai kham bniah da kaba kdew na ka poem hi ban pyni la ka jingieit ri u V.G. Barch ka don da ki kyndón.

4. Ka mut aïu haba ong "ieit mariang ?" Batai ia kata ka jingieit mariang u V.G. Bareh katba phi lap na ki poem ba phi pule.

6. KA WEIKING

Ka jinglam phrang : Ki snem 1939–1954 ki long ki snem badon kam ha ka histori ka jait bynriew jong ngi. Ki long ki snem ba ki jingpyrkhat ki nongialam bad ki paidbah ki khleh shibun. Ka jingialeh ban pynlaitluid ia ka India na ka jingsynshar ki English ka la jan poi ha kaba kut. Hynrei ka thma bah baar ka khie noh bad bún na ki trai shnong ka ri Khasi bad ri Pnar ki iashim bynta ha kaba iatrei lang bad ka sorkar nongwei ryngkat bad ki babún ki nong India. Don ruh kiba na ri Khasi hi kiba iarlwai bad ka Japan ryngkat bad u Subhas Chandra Bose. Ynda ka thma bah ka la wai, ki jingpynkhreh ban aiti noh ia ka jingsynshar ha ki trai ri ka la iaid stet bad la pynbna ba ka India ka la laitluid ha ka por shiteng synia ka miet 14 tarik u Nailar 1947; bad ki kam baroh ki la dep ha ka 15 tarik. Katba ka bna kumta ha bún ki bynta ka India bamynta ka kyrdan jong ka ri Khasi kam shai satia; la kine ki lum kin laitlúid noh hi ? Kin dang sah shi por bad ka Great Britain, ne kan iasoh noh bad ka Indian Dominion ki long ki jingkylli hapdeng ki nongshong shnong ka ri. Toi, ia ka ri Pnar la ñiew lpa ba ka long ka jaka Sorkar naduh ba ka sorkar Phareng ka la pyniasoh ia ka. Ki 25 ngut ki nongsynshar Khasi; ki Syiem, ki Lyngdoh, bad ki Wahadadar ki la thaw ia kawei ka synjuk kaba la ithuh ruh da ka sorkar India kum ka FEDERATION OF KHASI STATES. Kane ka synjuk ka trei kam la kum ka jylla khún bakyrpang ha ka Assam ha ki katto katne ki bynta,

bad ka neh kumba ar snem duna. Ka sorkar India ka angnúd ban ioh ia ka jingiatrei lang na ki Syiem Khasi; ka ithuh ia ka Khasi States Constitution Making Durbar bad ka ap kmang ban ioh ia ka rai kata ka Dorbar. Hadien ba ki rangbah ki iarah kti ha ka 21 tarik Naitung 1949, 46 ngut ki pynpaw ba kim da mon eh ia ka District Council, bad 40 ngut ki pyrshah ia kata ka dur synshar, la don sa ka jingiatyngkhuh ki nia na baroh ar liang. Ka ri Pnar kam don bynta ha katei ka rai. Ki District Council ki sdang trei kam naduh ka snem 1952, ar snem hadien ba ka India ka la ioh la ka Riti Synshar ne Constitution. Katei ka jingai ia ka District Council kam pynhun satia ia ki nongialam ki ri lum Assam kiba suh khún da kumwei pat ha ki por ba ka States Reorganisation Commission ka leit jngoh ia baroh ki jylla ha India. Kane ka pynmih ia ka Eastern India Tribal Union (EITU) kaba dawa ba dei ban thaw ka jylla bakyrpang ia ki distrik ri lum. Ki rangbah jong kane ka seng bakhlaiñ (bun kiba dang don bad ngi mynta) ki pynlong jingialang kylleng; ki ialeh ruh ia ki elekshon, ki leit iasáid sha Delhi ban ioh ia ka jylla khnang ban lah ban iada ia ki trai shnong na ka jingtyllep kiwei pat ki briew. Ka jingialeh ka nang khlaiñ nang khlaiñ man ka snem. U nongpule uba pule beit ia ka poem kumba ka paw ha u un kylli : kan don jingiasnoh kumno kata ka jingjia bad kane "Ka Weiking ?"

Dei ha kito ki snem (1950-1954) ha ba sdang kyan ka jingieit ri ha ki rangbah riewlúm ba u myllung Victor G. Bareh u la thaw ia ki jingrwai ieit ri jong u – "Ka Wah Umkhrah", "Ha Ki Dienjat Ki Longshwa", "U Lum Shillong" bad "I Madan Kolphling" nalor "Ka Weiking" ha kiba ngi iohi ia katei ka dur ba la iathuh haneng. Ka

jingieit ri ha *Ki Poetry Khasi* ka long ka jingieit kaba iadei bad ka saiñ hima-sima. Ka kren shai, kumba ha kane ka poem ba u myllung u ñiew ksiar ia ki rta ba la leit noh, ia ki longshwa ba um iohi shuh da la ki khmat kumno ki trei bad synshar ia lade. Ka paw shai ba u bat ia kawei ka jingngeit baskhem bad kata ka long ba ha ki rta barim ym don nongwei ba lushia ia ki kam u Khasi; bad kita ki longshwa ki laitlúid ban leh ia kano kano ka kam la ka niam ne ka shad ka kmen, bad ha ki rong biria ruh. Lada weng noh ia ka jingieit ri na kane ka poem ngim don ei ei shuh ban pule, lait noh ban kynmaw ia ka shad Khasi ha ka dur bad sur ba ngi iohi bad tip mynta, bad kata ruh ym tang kumba kdew da u myllung, lehse ngin pyrkhat kumba batai hi ki rangbah Seng Khasi, ne kito ki nongthoh kibym don shuh bad ngi mynta Yn kham bniah, namarkata, ia kane ka phang badon kam ha kane ka jingbatai.

Ha kaba pynpaw ia ka jingieit ia ki sngi ba la her sha bynmjukut, u myllung Victor G Bareh u long kum ar ngut kiwei pat ki myllung Khasi — U F.M Pugh and U S.J. Duncan — kiba la pynphriang ia ki poem jong ki kham hadien wat la ki la shwa ia u ha ka rta. Ka jingiapher ruh ka don : u F.M. Pugh bad u S.J. Duncan ki paw kum kiba duh jingkyrmen teng teng ia ka lawei baphyrnai ka ri katba u V.G. Bareh pat u iohi ia ka dongdit baphyrnai ka ri tang lada ki briew ki iatylli para ma ki. Ha ka jingsyier ia ka jingwan tyllep kibym dei Khasi ha ka ri, lah ban buh ia u myllung Victor G. Bareh ha kajuh ka kynhun bad u S.J. Duncan pat. Haba bishar bniah ia ki syrtap barieh ki jingrwai ieit ri u nongthaw ia "Ka Weiking", une u kritik u iohi ba ka jingangnúd jong u myllung kam phér na ka jong u Soso Thám uba rwai ba u angnud :

Ban kyrsiew pat napoh ki kpep
Ki Sngi barim u Hynñiew Trep.

"Ka Weiking" ka long kawei na ki *28* tylli ki jingrwai Khasi ba u nongthaw u la pynmih ha ka snem 1957. Ka long, namarkata, ka bynta jong ka kot poitri Khasi ba la pynphriang nyngkong hadien ka jinglaitluid ka India na ka *jingsynshar nongwei.* Ka long *ka kyrteng jong ka madan shad suk mynsiem ki Khasi man u bnai Ïaïong naduh ka* snem 1921 haduh mynta. Ka madan ka don harud ka Wah Umkhrah ba iohi bha na Mawlai Ïewrynghep. Ka sur tangmuri bad ksing ka riew ha ka madan tang haba don ka Shad Suk Mynsiem : namarkata ruh ba lah ban sngewthuh shai ba u sdang ia ka phang na ka sur shád. U nongrwai um shym batai ia ka riam ka beit, ne ia ka shad hi kumba leh u S.M. Amjad Ali (1888). Um shym ai ksái ruh ba u don ha ka lympung iashád, namar, ki nongpule kin sngew kumba u myllung u iohsngew tang ia ka sur na Jaiaw Lumsyntiew, bad namar ba kata ka sur ka kit ia ka jingpuson jong u shawei pat, u kyntu ia ki para lok jong u ban ialeit noh hi sha madan. U pynkut ia ka poem ha kata ka rukom :

Ia ngi'n iatur shaphrang,
Ba jingim ka'n bit ka'n biang
Hapoh la ri sawang,
Ha ki tár Weiking bathiang.

Namar ba ka long ka jingrwai kaba don hi la ka sur, ka poem ka long ka *lyric* ba kham phylla. Ha ki dkhot ruh la buh 16 laiñ kawei, kaba iahap sawa ne kyntien *abab;* ki laiñ bakut ha ka hapkyntien *a* ki don hynriew kynnoh ryntih, bad kiba hap ha ka sawa *b* hynñiew. Kum

ha ki lyric ka pyrthei baroh, ngi iohi ha kane ruh ia kaba u myllung u puson ha lade, bad ia kaba u sngew shi met. Ka phang pdeng kam dei ka shád Khasi, hynrei ka jingkynmaw tympang hir hir ia ki pateng barim ba la leit noh bad ka jingieit barhem ia la ka ri. Kaba pule ia ki mat puson ba paw ha ka poem hi kan plie ia kane ka phang haar syrtap.

2.

Ka dohnud u myllung ka kyndeh haba u iohsngew ia ka tangmuri bad ka ksing na madan Weiking ha ki sngi ba ki khun Khasi ki shád suk mynsiem. U sngewbha shibun ba dang don kum kata ka jingshád namar ka pynkynmaw ia u ia kiei kiei kiba u la iohsngew shaphang ki longshwamanshwa. Ha kaba kum kata ka khyllipmat u pyrkhat ba ka shad suk mynsiem ka don ha baroh ki bynta ki lum Khasi bad Pnar, bad kan iai don ha ki ita ban dang mih.

Na kata ka jingiohsngew, ki jingpyrkhat jong u myllung ki her sa shawei pat — sha ka jinglong ki trai ri ha ki snem ba la her jngai; nangta ka pynpyrkhat ia u ia ka mynta bad ka lawei ka ri. Ka mynta ka kah dum shibun eh ha ka jingiohi jong u namar ba la bun sa da u dkhar u lyngkien ha kane ka ri. U kdew ia kane da ka pharshi u sier lapalang; bad u pynshit jingmut ia ki trai shnong ban thaw lád ban beh noh ia kita ki nongwei-nongar. Kane ka shai bha ha ki lain, "Ko 'rang-dajied ka ri/Wat shah khnam ki'n kiew sarang." Um iohi ba ka ri kan suk lada ki nongshong shnong kim iatylli ha kajuh ka jingthmu; namarkata, u kynto sa ia ki kynthei de ban ïeng da ka

mynsiem ba kylluid bad aiti mon sngewbha ia lade ha ka jingshakri ia la ka ri da ka jingkit khlieh ia ka lawei de. Ha u hi ka long ka "Ba sang ba'n shah tyllep/Ha ki nongthombor ka ri." Kumta u ïai ban ba ma u bad ki para Khasi ruh kin tur ha ka sur barim ban iada la ka hok wat lada "ummat bad snam ki'n jaw." Dei tang ki bashlur ban lch kumta ki ban khraw ka nám bad ka kyrteng. Um hun tang katta, u pynkynmaw biang ba ka mynta ka jngut shibun, bad u sngewpisa — lynga ba ki trai shnong kin iasah hi para ma ki, bad ha kata ka por ka jingieit ri shisha kan paw; bad ka aïom basuk kan wan biang. Ynda la jia shisha kumba u la angnud, ki sur ba u iohsngew na Weiking kin don ka jingmut bashisha.

3.

Kane ka poem ka don ka jingkyntu ba-ar syrtap ha ki Khasi-Pnar ha kito ki snem 1950-54; ba u myllung u kyntu ia ki paid ka ri ba kin iaïeng shi tylli ha ka jingdawa ba ki distrik ri lum kin ioh noh hi ia ka jingsynshar bakyrpang na ka Assam, bad u kubur ia ka jingdon kam ban iai pynlong ia ka Shad Suk Mynsiem. Haba bishar na kane ka liang sngewshlur ban ong ba kine ki jingpynkhih mynsiem ki pynshlur, pynsyaid mynsiem ia ki hajar ki paid nongialch jylla bakyrpang ha ki snem babud; bad kanc ryngkat bad kiwei pat ki pynphai ia ka jingpyrkhat ki Khasi khamtam, sha ka jinglaitlúid ba synlar jong ki longshwa-manshwa ba lyngba kata kin ioh mynsiem ha ka jingieit ri jong ki. Kaba pynphuh ia ka mynsiem ki páid Khasi ha Shillong ha ki snem 1960-67; kaba pynjaw

ummat bad pynïaw mynsiem ia ki ka la paw lpa ha ka jingiohi rngai bamyllung u Victor G. Bareh naduh kito ki snem hi.

Ha kane ka poem ngi iohi ba u myllung u don ka jingpyrkhat ba tang shu pynkyrpang ia ki riewlum na ka Assam, kiwei pat kiba wan na bar kin leit phai hi sha la shnong. Ka laiñ, "Ai byrsieh ka'n tuid sha them"; ka pynpaw ia kata ka jingangnúd jong u. Kumno re kumno kane ka mat puson ka la ioh jaka palat ha ka jingmut u nongrwai haduh ba ka paw shi paw ha kiwei pat ki poem de. Shwa ia kane u la lah rwai lpa ia kata ka jingpisa mynsiem ha "Ka Wah Umkhrah" ba kata ka bór ka shu pynswai ia ka jinglong Khasi bad ka "thew ba'n sait jinglong tynrai " Ha "U Lum Shillong". u ban biang la kumba pynshai ia kaba u la kren .

Ngi'n ap phira, ngi'n sharai ruh,
Ba'n sah riti kumjuh
Kumba ki kpa ki buh

U ju pyrkhat lyntér ruh ba ki Khasi ki long ki "B'la biang nadong shadong" ha ka jingnang jingtip, ka buit ka bór, ka spah khyndew bad kiwei pat ia kiba u Blei u la kynshew tyngkai ia ka, kiba ap ba kin pyndap pynbiang ia ki nongshong shnong baroh. U iohi ba ka lawei kan phyrnai tang shu ioh korbar hi ia ka jingsynshar. Ka jingkyrmen jong u ia kaba kum kata ka por ka paw ha ka poem bakhatduh ba la thaw ha ka English khatwei sngi shwa ba ka sorkar India kan pynlong ia ka autonomous state ha ka snem 1970. Ha kaba pynkut ia ka "The Land of Roses" u rwai khublei ia ka Assam kumne :

Farewell, oh glittering charms,
Fetters of our hearts and arms;
We our mountain dore will pry,
You your seashore beautify.

Fountains from the Hills do flow.
And the plains in fairness grow;
Nature's course will unchange be;
We'll bless you in liberty.

Ngi iohi, haba la bud dien kumne ia u myllung Victor G. Bareh. ba u la hun ba ka jingangnud jong u ka la urlong; hynrei kumno re kumno ka khubor saiñ pyrthei jong u ka iai thymmai haduh mynta ruh namar ba ki Khasi ki sngew hi ba ki nongwei ki dang leh don bor halor jong ki bad ba ki dei ban leh bun kiei kiei na ka bynta ka lawei khnang ba ki trai shnong trai thaw kin ym long mráw ha la ka jong ka ri.

Dei namar kane ka jingsngew khia ruh, nalor kaba u kham sngewbha hi ia ka jingjar-jar, ba u peit sha ka sor Shyllong da kiwei pat ki khmat. Ka jingim ha sor kam pynsngewbha ia u. Ki nongwei ki bún haduh ba u la "sngewiap op" kat shaba u phai. Kata ka pynpaw ha u ia ka suiñ badum bad bajngut.

U iohi ia kajuh ka maia haba u kynmaw ieit ia ki para nongkhwai. "Ha suiñ bneng kaba jngum/Bunsien lyoh ïong ki lum"[1] u rwai ia ka jingbymshai ka lawei. U lyoh u kah dum ia ka jingim u myllung kat haduh ba ka Sohlyngngem jong u ruh ka iohi ia u lyoh haba ka sah marwei, bad u pynkren buh khoh ia ka katta katta. "Ko lyoh, to kah to tap/Ia ka khmat katei ka sngi".[2] Ki lyoh ne u lyoh

kim pynlait satia ia ka jingmut jong u bad kane ka dáw marwei ka pynkhih ia u myllung ban ong ba kane ka pyrthei ka long ka "lhep" bad u briew te u la dei ban her noh sha lyndet kita ki lyoh ha kaba ym don jingdum shuh. U angnúd kumta ha "Sha Lyndet ki Lyoh" sha kaba u ngeit ba un poi; u ngeit ruh ba kiba la lait na ka lhop pyrthei kum uwei u myllung ba la khlad ba u rwai pharshi ha "U Tyrkhang Iewbih" ki poi sha "lyndet ki lyoh" bad nangta ki pasiaw ha kiba dang im kum ma u "ia ki sap" jong ki. Kata ka ri basuk ba u angnud ka don hangta : "Ha ri phyrnai ba'n shong/ Ha lyndet ki lyoh baiong." Ia kum kane ka jingsngew, u Victor G. Bareh u iathuh kham shai ha "Ka Diengphna" ba kita ki jingbymthikna, ki jynjar, ki khuslai ki paw ha u barabor. U phla "Ah! bunsien lyoh baiong ki lum/ Ia sngi jong nga ba'n kah pyndum." Haba u kren ia la ka jingim, um iohi satia ba kata ka dum buit bad ka pynnoh mynsiem kan kut katba dang sah ha kane ka pyrthei. Hynrei ngi sngewbha ban iohi ba haba u peit ia ka lawei ka jait bynriew Khasi na ka liang ka synshar khadar pat u iohi shai kum ha "Ka Weiking" ba kita ki lyoh kin phet bad ba ka aiom ksiar kan paw biang. U iai ban ia kane kham shai shuh shuh ha "U Lum Mawthad Raishan" haba u rwai :

Nga sngew u lyoh baroh u'n khuid
Na shnong ki riewlaitluid.
Na man u lum hangta ngin peit
Ia burom sngi b'la leit.

Kumba u lyoh u ioh jaka bha ka jingpuson u myllung, kita ki longshwa ba um lah iohi shuh ruh ki la ioh kumjuh. Ngim iohi ba u kdew sha ki kam ki kti kita ki

nongshong shnong banyngkong ka ri Khasi kumba ngi iohi ha ka poem u Soso Tham ba ki pynïeng mawbynna, ne ba ki trei ki ktah, ne ba ki synshar khadar. Kaba u rwai ka long tang ia ka jingieit jong ki ia la ka ri ba ki iada ia la u pud u sám da ka ryntieh bad u khnam, da ka thma ka ktien ruh. Ki phra laiñ banyngkong ka dkhot 2 ki thew shata, bad u la pynjur shuh ia kane ha ki dkhot babud. Ia kane ka jingieit bad jingñiew kór u ioh na u Soso Tham ia uba u la sin da u tiew tyrkhang iewbih : hynrei ka la shong khet palat ha ka dohnúd jong u haduh ba ka shu mih hi haba iadei bad bym iadei dur ruh. Ban pynïeng la ka nia yn sei noh da ka sakhi. Haba u myllung u rwái shaphang ka wah Umkhrah ha kaba u lah ban iaid lait ia ka mat, u ong :

Hangne nga sngew ka snám ki kpa
Ka kynshait h'u klong jong nga,
Hangne nga sngew mynsiem ka im
Ha lyer pynkhiah ki sngi barim.

Ha u hi kita ki kpa ki long ki riewkhuid badon bor. U lah ban lum lut ia ki jingsngew bad jingpyrkhat jong u halor kane ka mát tang ha kawei ka poem, bad ka jaka babiang bha ka dei "Ha Ki Dienjat ki Longshuwa" hynrei um shym la leh kumta haba hangto ngi pule ba kaba u la pynkhreh ia lade ka long "Ba'n búd ia ki dien ki kpa." Namar ba um shym leh kumta, kat shaba u poi, kata ka jingsah núd ka tynruh biang ia u. Ha madan Kolphling ruh u iohi ia kajuh ka tusbir : "Ha phi dohnud ka thiah lyngngai/Ha ri hynñiew ki trep hyndai." U leh biang ia kajuh haba u kyrsiew ia ka mynsiem ieit ri :

Mynsiem hyndai hangne ka king;
Nga ruh ia ka nangne nga'n ring;
Ha lyer ki kpa ba nga'n ioh im.
U khun ka ri, ba'n dei,
Ba jah ha ngai nongwei.

Kum u Lum Shillong ruh u pynpoi ia u myllung Victor G. Bareh sha kajuh shi kajuh ka mat U poi biang shajuh ha ka dkhot 2 "U Tyrkhang Iewbih" ruh. Ym kum ha ka epik ba don kam ban pynkynmaw biang ia u nongpule shaphang ki tyngshop teng khat, ha ki poem balyngkot kum kine, ka jingkdew ia kajuh shi kajuh ka phang : ki lyoh, ki longshwa bad kum kita, ki lam pynpyrkhat ba ka jingrwai ka syriem ia ka jingkren dorbar jong ki nongialeh elekshon. Ki phang ki lam ruh sha kaba lah ban pynkut nia ba u myllung Victor G. Bareh u long u myllung politik ne *political poet* bad ka kyrdan jong u kum uta u myllung ka khraw shibun ha kito kiba bishar ia u na kata ka liang ruh. Ki kritik kibym peit na ka jingi lang ka phang (thematic unity) bad kiba shim ia ki poem ba la ñiew kyrteng tang kum ki jingrwai ne "Ki sur myllung batlot/ Na dohnud sngewsih ki mih" kin sngew iahap lada pynkut ba u nongrwai u pynkhih ia ka mynsiem ieit ri ki longshwa ha ka pateng thymmai ban kot sha ka thong ba u don ia la ka ri.

Ynda ka la kot sha kata ka thong, ka ri kan sa long ka baphymai, bakhuid bad basawang. Dei haduh ban da kot sha kata ka kyrdan ba u myllung u lah ban iohi ba ka dustur. ki rukom, bad ki rong – ki rup ki longshwa, kynthup ia ka Shad Weiking kin don jingmut bha bad ba kin thiang ha ki shkor jong u. Kat ha kata ka por ba

"jingim ka'n bit ka'n biang" te baroh kaba ngi leh kan ym long shuh ka leh tang dep rukom ne kaba shu pynbud tynneng ia ki longshwa ba im khuid, im sngur. Ngi iohi kham shai ia kane ka jingthmu barieh u myllung ha kine ki laiñ na "U Lum Mawthad Raishan" ba u kren ia ka lawei :

Te, thuia u'n kaweh jingieit
La ri b'la shah niew bieit.
Waitlam ka'n pynkhuid biang lynti
Ba ruid u kpa u kni;
Ki khnam ki'n beh tympem sha jngai
I'u ksuid shet khun jakai.

Ha kaba u rwai pat ba ka Shad Suk Mynsiem kan long ka jong ka ri Pnar de, ki longdien ki dang dei ban ap iai shah ioh kane ka long ka jingiathuh lpa namar haduh mynta ka ri Pnar kam ju don Shad Suk Mynsiem. Ha kaba kdew ba ka ri Khasi ka kut tang ha Wah Rilang na sha sepngi, u myllung Victor G. Bareh, kum u Soso Tham, u la pynrit ia ki pud ka ri jong ngi. Nga kyntaid ia kitei ar tylli ki mat.

1. "U Lum Mawthad Raishan," St. 27, 58, 30.
2. "Ka Lynti Umiam," St. 6.

7. SHA LYNDET KI LYOH

Ia ka poem kaba la ai kyrteng "Sha Lyndet ki Lyoh" la pynrung naduh ka sien shon banyngkong ia *Ki Poetry Khasi* (1957). Kumba kawei pa kawei na ki poem kiba la mih ha katei ka snem ka long, kane ruh ka don la ka jong ka sur ba la thaw hi da u myllung.

Ha ka dur ka dar kane ka poem ka paw ba ka long ka jingrwai myllung shisha kaba don la ka khoros ha ka bakut ki dkhot. Ka biang bha ban rwai lang bad ka jingtem duitara; hynrei ha ka iing basa ba nga la sah mynshwa, u myllung u la tem da ka mandolin bad u rwai de. Lada ki riewstad ki khot ia kane da ka 'jingrwai' ka biang ia ki; hynrei ia ngi kam biang namar lada ngi pdiang ia kata ka jingtyrwa, ngi pynduh ia ka hok jong u nongtháw ban ioh ia ka kyrdan *poet*.

Ka sur kren ha kane ka poem ka hap ha kata ka jait poem ba ki khot *ode* ha kaba u nongthaw u kren hano re hano da kaba phai kat shaba ki don : sha kamon, kadiang, bad wan biang ha pdeng. Ka pdeng jong kane ka poem ka dei ka mynsiem jong u hi. Ngi iohi keiñ ba u phawer sha ka lympung shád jong ki mynsiem (ym dei ha kane ka met) bariewblei ia kiba la siew spah namar ki kam bakhraw jong ki; hynrei haba bishar ia ki kyntien naduh basdang haduh bakut, ngi iohi ba ka pdeng lane *skit* ka dei ka mynsiem jong u hi. Ka ju long ka rukom jong ki nongthaw *ode* (kynnoh *oud*) ban phai shane bad shatai.

Ha "Sha Lyndet ki Lyoh" u Victor G. Bareh u leh kumta hi. Ha ka jingkhia ka jingpuson ba la shong tynrai ha ka mynsiem jong u nongthaw, kane ka poem ka ia syriem shibun ia ka "Ode to a Nightingale" jong u John Keats. Ha kane ka poem ngi ioh ngam de khyndiat sha kaba u nongthaw u la mad ha kane ka jingim, kum : ka jingsngewsih, ka jingtmang haba la sah marwei, bad ka jingkwah ban lait noh na kane ka jingim sha kawei pat ha kaba ki jingpang met, jingpang mynsiem, jingpang doh-núd kim lah shuh ban ktah ia u briew. Ka iapher pat na katei ka jong u Keats namar ba u Victor G. Bareh um mon satia ban wan phai sha kane ka pyrthei. U Victor G. Bareh u long u myllung, kum u Primrose Gatphoh, uba la pynbeit la u ksai duitara ban tem ha kawei pat ka pyrthei. U thew shata hi kum u nongleit jingleit sha ri babha. Ia kane ka jingangnúd ban phet rieh lane ban lait na kane ka pyrthei jong ka doh bad snám ngi lap ha bún ki poem jong u

La kane ka poem kam kren shai ha kito kiba la mlien ban pule ia ki ode Latin bad English, lada khmih na ka rukom thaw dkhot; pynban ngi iohi ia ka snap kynriah jaka na kawei sha kawei pat. Lah ban pyni da ka nuksa. Ha ka dkhot banyngkong eh u kren ra ki lyoh : "Tyllun. ko lyoh, tyllun"; bad u pynpaw ruh ia ka jingsngew khia bad ka jingpisa mynsiem haba u phai bad kynmaw ia ka ri la jong. Ha ka khoros u kren ha la ka mynsiem, bad u bteng ia kajuh ha ka dkhot baar. Haduh hangto ngi la iohi ar tylli ki nongsngap : ki lyoh bad ka mynsiem jong u. Ha ka sien khih balai pat u kren ha ki para lok, "ko lok to wan shane." Ngi sngew ba u la khih bad poi ha madan

shád bad u sangeh hangta. Lada u myllung um iai ban ia ka khoros, ka poem ka biang ban long ka *ode* naduh ka sur pyndon kam ia ki kyntien lane *diction* haduh ki symboh pyrkhat ba u la sei. Ka jingtbit bad jingbang jong u ia ka sur, imat, ka ialam ia ka jingkwah jong u ban pynrung ia ka khoros. Lada ki kritik jong ngi ki leh klet ia kane ka mat, lehse kin ym lah ban iohi ia ka jingitynnat kane ka poem.

2.

Kumba long ha kiwei pat ki poem ieit ri jong u, u Victor G. Bareh u iohi ia ka ri Khasi ba ka don hapoh ka tdem baima, bad ki lyoh dum ka jingpisa jingmut. Ka suiñ jong ka saiñ pyrthei ha kito ki snem 1952-57 ka dum. U myllung um lah satia ban ioh jingshai ia ka lawei ka ri la jong. Ka jingmut jong ki páidbah páidbun ha ka ri ka shah kah lyoh; bad ki khmat ka mynsiem kim lah satia ban iohi ia ka jingma kaba ap ia ka lawei jong ka jait bynriew. U myllung u iai pyrta, iai kyntu lyngba ka poitri ia ka jingdon kam ban kyndit thiah noh ioh hap babe kylla hadien. Kane ka dei ka mynsiem ba ngi lap ha "Ka Wah Umkhrah" ha kaba u iohi ia "ki bor pyrthei pynswai/da thew ba'n sait jinglong tynrai" ki tap lyoh ia ka ri Khasi. Ka dei kajuh ka mynsiem ba ngi lap ha "Ka Weiking" kaba kwah ban "pynpra ki lyoh basop." Namar ka jingangnud jong u ka long ba ynda ka jingdum kan jah, ki briew kin lah "Na trai dohnud ba'n pynkhie im / Jingieit ia ri ki kpa barim." Ngi lap bun ki jingkdew sha u lyoh. Hynrei kine ki lyoh hangne, katba nga lah ban bishar, kim dei ki lyoh jong ka jingbyrngut byrnget ne ka umdum ha ka saiñ pyrthei kumba ngi iohi ha kiwei pat ki poem. Ki

dei ki lyoh kiba kah ia u hi shi met; ki lyoh ka jingpang, ka jynjar bad ka jingbymshai shaphang ki sngi ha kane ka pyrthei. Ki dei ki "lyoh ummat" – ki lyoh jong "ka pap bad ka sniew" ka longbriew kumba ngi pule ha "Ka Lynti Umiam." Tang kito kiba ktah ia ka met kiba pynkhreh ia ka mynsiem kiba lah ban long "ka saw ka sian pyrthei" ba u rwai ha ka khoros. Ki long, namarkata, ka symbol ia ki jingmad basngewsih u myllung; bad kim dei tang kitei ki lyoh ba ngi iohi da ki khmat haba ngi phai sha sahit bneng. Lah ban pdiang ruh ba u myllung u pyrkhat ba ka mynsiem kan her sha dwar u Blei lyngba ki lyoh, kumba don kiba rwai shem jynjar ne kiba shem jingkynduh mynsiem kiba leh kumta.

U myllung Victor G. Bareh u dei u riewngeit baskhem bha ha ka jingshong thait ka mynsiem ha bneng. Kata ka bneng ka don sha lyndet ki lyoh. U ngeit ba tang ki ksuid ki khlei kiban poi sha khyndai pateng ñiamra katba u khun bynriew pat un poi sha bneng. U kular da ka jingsuk bneng ia ka Wanduh bad u Tngam kiba iaieit sngur mynsiem iwei ia iwei pat; wat ia ka Likai kaba kum bám ia ka doh ka khun la jong ruh u myllung u iohi ba ka poi bneng namar ia ka mynsiem jong ka la knieh na ki ksuid ki khrei. Kat kum ka jinghikai niam Khristan uba la sdien ia lade ha u dieng u long uba la tim. Ha kajuh ka nia, kaba shim ia la ka jingim da kano kano ka lynti ruh ka long kaba la tim; pynban ka jingsngew lem bakynja briew jong u myllung ka khreh jaka shong thait ia ka mynsiem ka Likai.

Don ei ei kaba pynpyrkhat ia ngi shaphang ka jingskhem ka jingngeit u myllung Victor G. Bareh ha kata ka jingsuk bneng. Ngin myntoi shibun ban bishar ia kane ka

mat da kaba pyndon kam ia ka jinglong Khristan jong u kum u mawshamok ba pynmih phliah ding ha ka jingkynmaw jong ngi.

Ka niam Khristan bad ki jingkren u Jisu hi ki iai pynkynmaw ba kane ka jingshong thait jong kiba la kyrkhu kan wan hadien ka jingmih pat na ka jingïap bad ka jingbishar ia ki baim bad baïap. La thoh ruh ba uta u syiem un ong : "To wan phi kiba la kyrkhu jong u Kpa jong nga, to ioh ia ka hima ia kaba la pynkhreh ia phi na myndang long ka pyrthei" (Mathaios 25: 34). Ia kata ka "ri ba'm sep ka sngi" la buh la seng na ka bynta u briew, naduh shwa ban seng nongrim ia ka pyrthei. U myllung u phawer ia kane ha kine ki laiñ.

Ale, ngi'n rwai iaroh;
Ia U Trai Nongthaw baroh;
Namar jingsuk ka bneng
Ia u briew u buh u seng.

Ha kane bad ha kito ki poem ba la kdew, ym iohi ba u myllung u phawér shaphang kata ka jingbishar ne jingmih pat. Namar ka mynsiem kan her beit sha kata ka "ri phyrnai" mar iamih na ka ruh shong bynda shiteng sngi. Ka mynsiem kam don kam ban khuslai ei ei ruh ia ka jingmih pat ne ia ka sngi bishar. U rwai :

Mynsiem pha'n khuslai lei
Na ka saw ka sian pyrthei
Sha ïing shongneh jong pha.
pha'n sa her na ïingbasa,
Ha ri phyrnai ba'n shong·
Ha lyndet ki lyoh baïong.

La ju ñiew ia kata ka ïing shong neh shong sah ba ka long ka kynja bainong ia ki briew kiba la pyndep hok ia la ka kamram para briew, bad kiba la pynbeit ia ka jingiadei jong ki bad u Blei. Ka long ka burom junom bhor ia ka mynsiem kaban shong suk bad u Blei. Kitei ki laiñ na u myllung ki pynkynmaw ia bun ki nongpule ia uto uba khmih lynti ban ioh bainong mar mar khlem hap ban ap ia kata ka sngi jong ki sngi. Uta pat u rwai, "Pansngiat bad burom bad nong ngin iaioh./ U bat u Nongbishar ha lyndet u lyoh."

Ha khmat ki phang ba la pynpei ha neng, ngi lap ruh ia u shabi sha kata ka jingngeit baskhem jong u Victor G Bareh shaphang ka "jingsuk ka bneng." U ong ruh, "Mynsiem to shad to kmen / Ha nongrim ki jingkyrmen." Dei ka jingkyrmen baim kaba pynlong ia u ban iaid lait ia ki lynti baroh kiba ka mynsiem ka dei ban iaid shwa ban mad ia ka jingsuk bneng. Lada ka mynsiem ka hap ban shah bishar, imat, kan long tang ban pdiang ia ka bainong. *U myllung jong ngi u sngew skhem bha ia kata ba u núd ban rwai "Ha pneh jingsuk nga'n shong."* Haba la lap ia *u shabi sha ka jingpyrkhat* u *myllung lah ban phai* sha "*Ka Diengphna*" ban iohi haduh katno kane ka *jingkyrmen* jong u *ka* skhem. Ha katei ka poem ruh u *dem ha kajuh* ka mat puson. Ngi iohi ia ka jingbymthikna ka jingim ha ka pyrthei; ia ki lyoh baïong ba thap tán ia ka mynsiem sha ka jingiap duh. U phla ha ka Diengphna ba "Ki jingkyrmen baroh la duh,/ Na pha wat shah ban iaid wir shuh." Na kitei ki kyntien ngi sngewthuh ba ka jingkyrmen ia ka jingshong thait badon burom ka skhem da ka jingngeit jong u ba la siew spah ia ka mynsiem bad ka longrynïeng jong u da ka jingshah u Jisu ha ka diengphna

ha lum Kalbari. Dei kata ka jingngeit kaba la pynshlur ia u ban rwai, "Shad kmèn, katto, mynsiem jong nga,/Khyrdop ka bneng la plie ia pha," bad "Ka lama ka hok ba'n leng/ Ia dor u briew ba'n siew."

Ha "Sha Lyndet ki Lyoh" kata ka khyrdop bneng ka kylla long ka "khyrdop ka ri barang." Kane ka iathuh ba ha ka ïing u Blei ym don jingshitom lane jingpang, lane jingïap shuh. Ki jynjar bad khuslai baroh kiba long lyoh, long erïong ia ka jingim ha kane ka pyrthei kim lah ioh jaka shuh hangta. Ka jingieit ne jingshun kam lah ktah shuh ia ka mynsiem ba la poi shata. U myllung Victor G. Bareh u sngew skhem bha ba ia u yn wan tan ne btin sha kum kata ka ri da ki angel.

Khmih ki ap ia pha hangtei
Junom pha'n ioh jingsuk,
La hangne pha sngew ba duk.

Ha "Ka Diengphna" pat u myllung u rwai da kaba kham thikna shuh shuh ba u Kynrad jong u un btin ia ka mynsiem sha bneng. U rwai, "Ah! peit U Sngi ka Hok u ieng,/ U ap ia pha ba'n btin sha bneng." Dei tang hangta ba ma u un rwai lang ha khmat u Blei da ka "sur nongjop" kum u briew uba la jop thiaw bad uba la iuh roit ia ki bor dujok bad ki jingtynjuh ha ka jingim kibym lah shuh ban ktah ia u.

3.

Ka la long ka jingsngewthuh basalonsar ba kiei kiei kiba ngi iohi, ngi ktah ban pyndon kam ha ka jingim jong ngi kin ym neh slem; namar ka sngi kan wan ha kaba ka

jingim jong ki kan kut noh. Toi, ngi la pule ne iohsngew ba don ki lad bad buit barim ki nong Egypt kiba lah ban buh tyngkai wat ia ki met iap ruh; don ki lad thymmai ba la lap da ki riewstad kiba iarap ban buh tyngkai ia ki kot ba la rim ne ia kano kano ka mar barim bajah. Hynrei ia kaba khlem sumar husiar bha ym lah ban pynneh bad pyn sah slem. U myllung Victor G. Bareh u iohi ba ka long kumta; hynrei ha ka dkhot baar ngi pule ba u iathuh lpa ia kaban jia :

Ki pliah ki'n bam sarang
Ia ki lut ka ding ka'n thang;
Ha dong b'la suid na neng.

Nga kwah ban pyrkhat ba "ki lut" ha kitei ki laiñ ki thew ia ki tyngka kot, kiba iaid kam ha ïew ha hat kum ki pliah, bad ka kynja kot lei lei kam neh slem. Ha kane ka mat la saiñ dur ia ka jingpyrkhat u myllung da kawei ka jingthoh kaba la slem ia kaba u tip bha. U Mathaios u buh jingkynmaw ba u Jisu u la sneng ia ki nongbud jong u sha-phang ka tyngka ha kine ki kyntien.

> Wat kynshew spah ia lade ha ka khyndew, ha kaba bám ka khñiang bad ka sarang, bad sha kaba ki nong-túh ki pynpei. ki túh ruh. (Mat. 6: 19)

U Petros pat u iohi ba wat ka khyndew bad ka bneng ruh kam neh' slem. Sngew phylla; hynrei la thoh.

> Hynrei kata ka sngi U Trai kan wan kum u nong-túh; ha kaba kita ki bneng kin leit noh burr, bad ki jor tynrai da kaba thang rhem kin um noh, bad ia ka khyndew bad ia kita ki jingleh ba don ha ka yn thang duh. (Shithi II, 3: 10).

Hangne ngi iohi ba u myllung jong ngi phawér sha kaba u pule bad u ngeit ba kan jia shisha. Te ha ka laiñ kaba pule "Ha rong b'la suid na neng" ngi iohi ia ka metaphor jong ka ding kaban hiar na bneng kaban bam duh ia kaei kaei ka basniew ha pyrthei.

Ha kaba pynkut, nga iohi ba baroh kiba long lyoh ruh kim lah ban sah slem namar wei ba ka mynsiem ka la poi sha ïing u Blei, kito baroh kim lah ktah shuh ia ka mynsiem u myllung. U la kren shai ba ki long tang ka 'syrngiew dum' bad 'dur bangiew' kiban jah noh tang shu beh ka lyér bapynkhiah bad tang shu paw u Sngi ka Hok. Kaban sah shaduh bymjukut dei tang ka Hok, bad baroh ki bahok kin phyrnai junom la junom kum ki khlur. Kata ka dei ka jingsngewthuh jong u myllung ia ka jingim ha kane ka poem.

8. KA LYNTI UMIAM

U myllung Victor G. Bareh u la thaw ia "Ka Lynti Umiam" (1953-54) ryngkat bad ka sur. Ka paw na ka jingbuh ia ka ha khmat eh ba ka long kawei na ki poem ba nyngkong eh ba u la thaw. Ka jingthmu jong u ha kaba thaw ia ka ka shai na ka dkhot basan : ban pynsah jingkynmaw ia ki para lok baieit jong u kiba ju iakhwai bad u mynba ki dang im. Ma u hi u rwai kumne :

Ia u mot ba nga'n tei
Ha kane ka pyrthei,
Na dohnúd kaba lung,
Ha ki sur kiba plung,
Ia jingrwai, te, nga tháw
Ba ia ki yn kynmáw.

U nongtháw um shym jér kyrteng iano iano ruh na kito ki para lok jong u; hynrei ka shai ba um "iohi shuh ia ki" bad u um kwah ban klet ia ka jingieit mar kylliang ba ki iadon mynba ki dang im.

2.

Ka poem ka don hynriew dkhot kiba khathynriew laiñ kawei. La pynhap kyntien (ne sawa) da ka synrop. Ia kawei pa kawei ka laiñ la phiah sha ki ar kamra kiba lai kynnoh, lait noh ha ka laiñ baar ka dkhot bahynriew kaba don haduh lai kamra, "Bunsien/lyoh iong/ki lum."

Ha kiba bun ki kamra, ka metre ka long kaba sdang da ar kynnoh ki basting bud sa ka kynnoh bakhia ia kaba ha ka English ngi tip kum ka *anapaetic foot.* Don katto katne ki kamra kiba ka kynnoh ka long khia-sting-khia, hynrei kim long pat ki *trochaic foot* bathikna : "Beit ki kjat", "Wow - ki thiang," "H'ei nga'n shem," "Wa ! nga sngew." Nga ngeit kito kin sah syndon kumto namar u myllung um don por shuh ban eksamin ia ki.

3.

Ka poem ka pyni ba don ka jingiaid jong u myllung na kawei ka jaka sha kawei pat. Nyngkong eh u don ha ïing bad u mih nangta dang dum, bad da la ka mon sngewbha kumba leh kiwei pat ki nongkhwai dohkha khlem don ba pynbor. Um kynmaw ba ka dohnud jong u ka ai nia ba um dei ban leit khwai dohkha. Ha kawei pat ka liang u sngew ba ka jingkhot ka mariang ka long kaba-um lah ban ialeh pyrshah lane kyntait; namar ki sur jong ka ki thiang katta katta; bad ki long ki sur kiba wan na sha rngai kiba khot ia u ban tur sha khmat.

Ha ka dkhot baar ngi lap ba u la poi ha lynti ban leit sha Umiam; bad ka pyrthei ka la sdang shai ban pynpaw ha u ia ki dieng ki siej, ki syntiew ki skut bad ki sim ba-rwai. U myllung u iohi ruh sa ia kiwei pat ki bynta jong ka mariang kum ki wah dúid, ki lúm bad ki them. Ka pyrthei ka dang kynjah bad ka ikhúid phyrnai. Te u rwai shaphang jong ka kum "Ka pyrthei ba laitlúid" ia kaba u lah ban shem tang haba u iaid na ka lynti sha Umiam.

Ngam kwah ban kylli balei ba um ioh ia kajuh ka sur haba u iaid ha kiwei pat ki jaka, namar ba u thaw ia ka poem ban buh jingkynmaw ia ki para nongkhwai ha kajuh ka wah kiba la kám sha shiliang. Kaei kaei kaba ka pyrthei-mariang ka don ban tyrwa ha u ka pynlong ia u ban sngew ia lade la kumba u don ha rngai phohsniew kumba ka la long ha ki katto katne ki nongthaw poitri English, kynthup ia u S.T. Coleridge, u nongthaw ia ka "Kubla Khan." Katba u Coleridge u shah rong ha ka jingmut dur, u V.G. Bareh pat u sngew ha kane ka poem ba ha kata hi ka khyllipmat u la shah rong sha lyndet ki lyoh." Ka lynti Umiam ka pynklet ia u ia ka jingjynjar baroh kaba u la mad ha ka jingim jong u ha kane ka pyrthei.

Ha ka dkhot balai ngi dang iohi ia ka jingmyntoi ba u myllung u ioh na kaba iaid marwei ha ka lynti Umiam. U iohi ia ka jingitynnat ka suiñ bneng ha ka jingpeit jong u bad ba ka sngi ka suid rong ksiar ia ki lyoh bad ki lúm; bad ka jingsyaid kaba wan na ka sngi ka pynheh ia ka mynsiem jong u. La kumno kumno u myllung u dang don kam ia ka lynti Umiam na ka bynta ka lyer khúid bad ki jingpyrkhat kiba pynlong ia u ban rwai shaphang kiwei pat kiei kiei, kynthup ia ki para lok barim jong u. Kumba ka paw ha ngi ki nongpule ha kane ka dkhot, u lap ha ka lynti Umiam ki sur ba pyntngen ia u, bad u tem ia kita ki sur ha ka dohnud balung jong u.

Katba u nang jam sha ka wah, ka pyrthei ka nang shai. U lah ban iohi ia ki madan bad lyngkha kba kibym don shuh mynta namar ki la ngam shapoh um. Ia kito ki lyngkha, u mutdur, la bsa da ka wah Umiam. Lada ym dei eh kumta ruh dei ka Umiam kaba "pyrsad ia mynsiem"

ba ki kynja ba mih napoh khyndew ki im. U phla ba u ioh jinghikai na ka them Umiam; bad kata hi ka pynproh ia ka jabieng jong u; bad ka pynlong ia u ban kyntiew ia ka dohnúd bad mynsiem sha suiñ bneng lyngba ka poitri. Haba bishar na kane ka khep, ngi lap ba une u myllung ruh u lap kumba batai u Primrose G. Gatphoh ba ka poitri ka long ka jingtem sur jong ka mariang baroh kawei. Kumba iathuh khana u Solomon, namarkata, ym don kaba thymmai hapoh ka bneng. Kaba uwei u la lap la kham slem. uwei pat u lap kham hadien.

Ha ka dkhot basan u myllung jong ngi u la poi harud wah ban khwai. Hynrei u kylla long u koidi jong ka jingkynjah bad jingtmang, namar u kynmaw ia ki para ba ia-khwai ha ki por ba la hér sha bymjukut. Dei kata ka jingsngew sah marwei bad jingsngew kynjah kaba pynlong ia u ha kane ka poem u myllung ieit mariang. La kumno kumno kumba la lam lynti naduh basdang, u la thaw ia kane ka poem (jingrwai) ban pynsah jingkynmaw ia kito ki para lok namar ba um lah shuh ban iohi ia ki. Ka don ka jingbynnúd ia ka jingkhlad ki para lok; hynrei kam long pat ka jingbynnúd ba ki myllung ki pynpaw ha ki poem ba la khot elegy lane bynnúd.

Na kaba ktah ia kito ki mat ba la kdew, mynta u poi sha bakut, ba don teng teng ki sngi kiba slap bha bad ba ka wah ka heh da ka um slap. Ym long ban khwai ha kum kata ka sngi. Ki nongkhwai te ki shong thait; katba ha ka jingmut jong u myllung kata ka jingbun jong ka um ka don la ka jong ka dór. Ka pynlah ia ka wah ban kit lut ia ka jakhlia baroh sha rum ba ka um kan long ka bakhúid biang. Nangto u phai biang sha lade. bad u kynmaw sah

ia ka jinglyngkot ka jingim ha kane ka pyrthei. U khmih lynti ba ha kawei ka sngi, ynda u la khlad noh, un sa jngi bad ka um kat shaba ka lam.

4.

Hadien ba la kdew ia ki mat kiba shon ha ka dohnúd u myllung ia kiba u la pynpaw ha ka poem, nga iohi ba don ci ei shuh kaba dang dei ban eksamin

Nyngkong eh, nga iohi ba u iai tem duitara ia kaba u ngeit ba kane ka pyrthei kam dei ka jaka shong neh – shong sah; bad haba u ngeit kumta, u angnud hir hir ruh ban phet rich lane ban lait noh na ka. Kane ka jingangnúd ka paw ha bún ki poem jong u; hynrei nga iohi ba kata ka jingangnúd ka don ar bynta. Kawei ka long kumba u John Keats u pynpaw ha ka "Ode to a Nightingale" jong u lane kumba u S.T. Coleridge u kwah lait na ka jingim ha ka "Kubla Khan"; kata tang shi pór bad ban wan phai biang sha ka pyrthei jong ka doh bad ka snam. Kawei pat ka long ban lait noh hi syndon na kane ka pyrthei namar ka dap da ki jynjar, ka úd, bad ummat.

Ka jingangnúd ban lait na ka pyrthei shi por ka ktah ia uno uno u briew uba khia ka jingkit ha ïing ha sem, uba bún ki kam kiba ktah ia ka met bad ka jabieng. U briew uba im ha sor ia uba ki para lok ki kham iawád, bad u briew uba sngewthuh ba u la sngew thait sngew lwait u don kam ban pynthymmai bór ia lade khyndiat man ka sngi bad ki para lok kiba u iasngewthuh jingmut. lane na kiba u lah ban pynkhraw ia ka jingtip jingstad.

Kawei na kiba pynlong ia ki briew ban iadon ha ki seng bha lang. ki klob lane ïing pyni dur, leit siat mrad, leit khwai dohkha ka long ban lait khyndiat na ka jingteh ka kam ba ki don namar ka jingpynlut por khyndiat ka pynklet ia ka jingban khia ka kam. Hynrei nga kwah ban kdew kloi lan ba ym baroh kiba pynlut por kumta kiba da don kam shisha ia ka jinglait na ka jingteh ka kam. Te don keiñ kiba. haba peit da kiwei pat te, kata ka jingkwah ban poi sha ki jaka bapher ka kylla long ka jingpang pynban. U Victor G. Bareh um hap ha ka kyrdan baar. Ka jingleit khwai jong u ka pynthymmai ia ka bór met namar u ioh ia ka lyer khúid; bad kumba u ju pynpaw, ban lait ruh na ka huri hura ka sor Shyllong bad ka jingkhapngiah jong ka. U pynpaw ia kane ka jingsngew ha "Ka wah Umkhrah" ha kaba u rwai shai :

Hangne nga sngew ki pra ba'n jop
Ia lyer ka sor Shillong b'la lhop

Shuh shuh ha "Sha Lyndet Ki Lyoh" u pynpaw biang ia ka jinglhop ka pyrthei ba bún briew bad ba bún kam haba u rwai, "Na lhop pyrthei ba kér/Sha palat ki saw lyér." Kumta ka jingphet rieh banyngkong ka long kaba tang shi por. Hynrei lah ban peit aïu u pynpei sha kane ka phang. Nga monjur bad u Sondar S. Majaw ba kane ka jingkwah lait ka long ban iasyllok bad ka mariang.[1] Nga iohi ba kita ki sur kiba "thiang sat" ruh ki dei ki sur ka mariang hi. Ka bór jong ka mariang ka long dawai ia u myllung namar u lap ba haba u kwah ban klet ia ka jynjar jong ka jingim, u leit sha wah ban khwai dohkha. Lehse u ju iaid da ki kjat ba u iohi suki suki ia ki dur bashisha jong ki lum ki wah bad kiwei pat ki jingpynlong badon ha ka mariang; namar u rwai kumta.

Ka jingkylli ba mih ka long: hato u myllung u klet shisha ia ka jynjar haba u poi ha lum ha wah. Haba pule bniah ia ki dkhot, nga la hap ban kynnoh ia lade hi ba ngam lap satia ba u klet ia ka jingjynjar ba u la mad ha ka jingim namar bym koit bym khiah ka met. Ha ka dkhot basaw haba ka sngi da ka jingsyaid jong ka ka beh ia "ka khriat kaba kjap" ruh ka jingpang dohnúd ka dang bat ia u, namar u phla :

Wat la pang ka dohnúd
Ngan tang nang ba'n kynúd
Sur pyntngen ba nga tám
Na lynti sha Umiám.

Ka jingiaid na ka lynti Umiam ka shu iarap ia u ban lap ia ka sur ka mariang ban shu ioh jingtngen shi por. Shuh shuh, haba u dang khmih lynti ban lait na ka huri-hura, ka jingphet sha ka mariang ka nang pynjur ia ka jingpang dohnúd bad jingpisa mynsiem namar ka bor kyn-maw balung ka thár ha u kum ka syrti khi ñiuh tmoh Ka daw ka shai: baroh ki para lok ba ju iakhwai lem bad u ki la kám kum u kynrad jong u Trot ha ka poem u Soso Thám sha kawei pat ka ri. Kumta ha ka jaka ban klet ia ka jynjar u myllung u lap pynban ba u sah marwei bad ba u sngew kynjah. Kumta ka mariang sha kaba u pyrshang ban phet bad iasyllok kam pat lah pynhun – pynshngaiñ ia u junom. U dang don kam sa ia kawei pat ka jaka rieh.

Ka jaka baar sha kaba u iai iabeh bad iai sliang hir hir ban poi ka dei ka bneng lane ka ïing u Blei. Ka jingshisha ka sah ba u Victor G. Bareh u la long Khristan naduh dang kha haduh mynta (1987). Ka long kaba lah ban

sngewthuh ba uba kum uta u riewngeit Blei un khmih lynti ban poi sha ïing u Blei. Hynrei, ngim dei ruh ban klet ba ha ka niam Khasi ruh, u briew uba im hok u kyrmen ban ioh poi sha ïing u Blei Nongthaw namar la ka long ka jinghikai ka niam Khasi ne Khristan ia kane ka pyrthei la ñiew ba ka dei tang ka ïing basa lane ka ruh shong bynda.

U myllung Victor G. Bareh u iohi shai ba ka jingpang met. ka jingpang dohnúd, bad ki ummat sngewsih kim lah jah katba u dang don ha kane ka pyrthei. Kumta ka mynsiem jong u ka iabeh sha kata ka ri la ka i nangne na pyrthei kumba jngai: kumba ka don sha lyndet ki lyoh namar ba ka mariang bad ki sur jong ka kiba pynhun ia u shi por kam lah ban ai ha u ia ka jinghun bymjukut. Kaba ka mariang ka leh ka long tang ban hikai ia u ban pynbeit la ki ksai ka duitara ka dohnúd lane jingim ba un tem ynda u poi ha bneng kumba u kyrmen. Lah ban iohi hangne ba u myllung u shah shkór ia ka jingkyntu uwei pat u myllung uba la kham rim ban ia u. Uta u rwai kumne :

Ha pyrthei to khreh duitara,
Ha byneng to shim ban tem;
Riwai lang ka anthem thymmai
B'u la thaw ban riwai lem.
'La pyndep noh'
Junom ngin iai riwai ruh.[2]

Ka ïing shong neh sha kaba u myllung V.G. Bareh u iai iabeh ban poi ruh ka long kajuh ka ïing sha kaba u John Roberts u angnúd ban poi. Ha "Sha Ïing I Pa" u John Roberts u pynpaw ia ka jinglong jong kane ka pyrthei ha ka rukom ba la búd thikna da u myllung V.G. Bareh :

Ka lynti khlaw dang sah
    Ka mynsiem ruh ka thait;
Te lano'n poi neng bha
    Na jynjar sat ban lait ?
Sha shiliang wah ka ïing jong nga,
Sha ri ba long ka ïing I Pa.[3]

U Victor G. Bareh ruh u sngewthuh kumta hi. Ka mariang bad ka jingitynnat jong ka ka shu pynproh ia ka jabieng jong u ban pynbeit ia la ka jingim ba dang sah :

Sa ki 'sai duitara
Ka dohnúd ka jong nga,
Sha suiñ bneng ba ngan kiew
Na ka pap bad ka sniew.

Ym tang ba ka jingim ka dap da ki ummat, ka dap ruh da "ka pap bad ka sniew." Kita ki para ba iakhwai kiba la kám sha shiliang ka wah ka jingmut dur ki la lait na kito baroh. Namar ba ki dei ki nongkhwai, u myllung u shah ia ka jingmut dur jong u ban pyrkhat ba ha kata ka ri thymmai ruh kin iakhwai kumjuh. Kane ka pynphalang ia ka jingong ki riew tymmen ba kiba bam kwai ha pyrthei kin dang bam hi ha dwar u Blei ruh. U myllung jong ngi u rwai :

Sha shiliang ki la kam
Sha kawei pat ka ri;
Ha wah ksiar bathymmai
Sha ki 'rta ba'n iai khwai.

Kitei ki laiñ bad ka laiñ bakhatduh eh jong ka poem ki jwat ban shu batai tang na kawei ka liang.

Ki nongkhwai ha pyrthei ki khwai ban ngat dohkha ban shet jyntah. Balei pat ba kito kiba la poi sha bneng kin dang don kam ban khwai haba kat kum ka jingngeit Khristan u myllung ym ju don jingpang, jingthngan bad jingsliang shuh hangta ? Lada ka jingkdew ia kata ka long tang shi sien bad tang ha kitei ki laiñ, nga lah ban shim ba ka long ka buit ban pynbiang ia ka jingdawa ka hap kyntien ne hapsawa; hynrei kam long tang shi sur kumta namar u dang khmih lynti hir hir ban poi sa "sha kiwei pat ki thwei" ia lade ruh Ka paw ha nga ba u myllung u shim ia ka khwai dohkha tang ban pynsngewbha ia lade; bad kita kiba la leit sha shiliang ruh kin iai ioh ban mád ia ka jingsngewbha junom harud ki wah baim batúid na ri u Blei namar ba ym don jynjar ne pang shuh hangta. Baroh kiba la lait sha shiliang kin ioh ka jingsngewbha bad jingkmen kaban ym kut shuh U myllung u angnúd ba ka jingim ha pyrthei kan kut noh, bad ba kata ka sngi kan wan kloi ha kaba ia ki unmat sngewsih yn ñiad noh na u. U ap kyrmen ia kata ka por haba u rwai

Ki ummat te, ko um,
Slem ki'm lah ba'n pyndum
Ia jingim ka jong nga
Ha pyrthei shong basa;
Sha kiwei pat ki thwei
Ha lyndet ka pyrthei.

Nga iohi ruh ba ka jingpyrkhat jong u myllung ka leit poi sha ka rukom khwai ki briew ba la leit noh na kane ka pyrthei bad ha ka jingmut dur jong u, kiba mynta ruh ki khwai kum kiba la leit noh. Un sa iakynduh bad kita

baroh kiba la pyndep hok ia la ka kamram ha kane ka pyrthei. Ha syrtap ba kham jylliew jong kitei ki laiñ ba la sot ha neng, lah ban iohsngew bad iohi da ki khmat mynsiem ba u myllung u iarwai lang bad u nongthaw ia kine ki laiñ :

Ynda ngin i riewkhuid na mynbarim,
Ummat sngewsih la ñiad noh na ki;
Ngin iashem lang baroh da ka jingkmen,
Ah! katno ka jingphylla ia ngi.

Ynda ngin ieng harud wah itynnad,
Hapoh syingiew u dieng ka jingim,
Ia ka ri jingkular ngin sa iohi,
Ah! katno ka jingphylla ia ngi.

Dei sha kaba kum kata ka ri, ka ri jingkular ia ki bahok baroh ba u Victor G. Bareh u kyrkich ban poi khnang ban lait noh na kane ka pyrthei ki ummat.

Ka laiñ bakhatduh jong ka poem ha kaba u myllung u kut jingmut skhem haba u rwai. "Lem bad phi nga'n sa jngi" ka pynmih ia ki jingkylli, namar u kren ia kitei ki kyntien ha ka Umiam. Hato u myllung Victor G. Bareh u angnud bad leit na kane ka pyrthei da kaba jngi ha wah Umiam ? Lada ka long kumta, ki nongsumar ia u ki don ka jingkit khlieh bajar-jar ban phikir ia ka iaid ka ieng jong u. Hato u angnud ba ynda u la khlad noh, ia ka basah yn tep harud wah Umkhrah ? Lada ka long kumta, baroh ar ki jaka tep ia ki baïap kiba, mynba ki dang im, long ki dkhot ka Balang Presbyterian ha Jaiaw ki don harud ka wah Umkhrah. Kaba shu paw byrngut byrnget ka long ba

u ring dur ia ka jingim kaban ym kut shuh hadien ka jingïap bad kan iai tuid kum ka um; hynrei um ong pat "Kum ma phi ." namar u kular "Lem bad phi nga'n sa jngi."

15. 7. 83.

---

1. Sondar S. Majaw, *Ki Syrwet Jingshai* (1982, rev. 1985), p. 78. Ha ka sien shon baar u nongthoh u pynbud sa kawei ka lynnong halor kane ka poem. Kan bha lada un pynlong tang kawei ha ka sien shon thymmai.
2. *Ka Kot Jingrwai* (Khasi Jaintia Presbyterian Synod, 1977), p. 64.
3. *Ibid.*, p. 274.
4. *Ibid.*, p. 558.

B. C. Jyrwa

9. YM DEI U NONGTHAW

Ka jinglam phrang. Kane ka poem ka don hynriew dkhot: ka banyngkong ka don saw laiñ, saw tylli kiba búd ki don khatar laiñ kawei; bad kaba khatduh haduh khathynñiew. Ym kum ha "Ka Sor Shillong", u nongthoh um don jingthmu ban pyniahap sawa ne ban thaw raim ha kane; kito kiba iahap kyntien ki shu jia ryngkhat. Dei ban kynmaw ba ym dei tang haba iahap kyntien ne sawa ba lah ban pynlong poitri ia ka jingthoh u briew.

Ka phang pdeng jong ka poem ka long ka jingleh stád u briew halor ki jingthaw jingpynlong u Blei kaba pynpoi ia u teng teng sha ka lanot ka shipa. Haba u briew u hap ha ka lanot u núd ruh ban kynnoh ia u Blei Nongtháw. Lada u briew u hun bad kaba u Blei u buh ryntih un jin da la long u basuk ha ka jingim.

Ka Pasoh. U briew ha la ka jingstad ka juk thymmai u thew beit ban poi sha kliar; hynrei u kut hi ha tbian. Ki riewhyndai ki im suk namar ba ki trei minot ha la ka rep ka riang. Ki lum ki wah, ki khlaw ki btap ki dei ki jaka trei jong ki; kim ju kwah rhah ia ka bym dei la ka jong. Katba dang mih ki sngi thymmai, ka jingstad ka rói; ka jingkhwan myntói ruh ka san ryngkat bad ki jinglong basniew. Haba la kylla kumta te u briew um sang shuh ban knieh ia ka khyndew kiwei ne ban ialeh thma pyrshah ia u

para briew; bad ym don shuh ka jingiaieit hapdeng jong ki. Dei ka jingstad bad jingbymhun ban sah hajuh kiba pynmih ia ki ïing, ki dulan paki, ki kali bad ki jaiñkup baphér ka juk thymmai. U nongthoh u kylli ia lade ia ka daw ba u briew u wád jingstad bad wád spah kum kaba tih ia ki már poh khyndew, kaba kem dohkha ha duriaw, bad kaba her sha ki met bneng; hynrei u jubáb ba kitei ki kam ba u briew u leh ki long ban lushia ia ki jingthaw u Blei. Ha k'a jingiohi u myllung, kitei ki kam baroh ki wan rah ka jingjot ia u briew hi. U briew un suk tang lada u hun ban pdiang ia kaba u Blei u la buh ryntih.

KA JINGBATAI BAD KI NIA

KA DKHOT banyngkong ka dei ka jingiathuh lyngkot ia ka phang ba rwai: katba u briew u dang iaksaid ban poi sha sahit bneng, u shem ia lade khatduh ba u jot ei ha kane ka pyrthei. Te haba um lah kot bad ka bór u Blei, ki jingangnúd jong u baroh ki pynlong ia u tang kum u siej balung.

Ha ka dkhot baar u rwai shaphang kata ka juk ksiar kumba rwai u Soso Tham ha "Ki Sngi U Hynñiew Trep" ba la shon ha *Ka Duitara Ksiar*. Ha kata ka juk ka pyrthei Khasi ka la im suk im saiñ shibún. Ka synshar khadar ka iaid beit. La kita ki kpa kulong ki shong ha ki ïingtrep ruh ki shem jingsuk namar ba ki hun mynsiem. Kim ju don ka kam kaba ym bit ban trei namar, u ong, ki trei "Naphang kat kaba shah." La kita ki riew hyndai ki wad jingbam na khlaw na btap, ki ioh ka bam ka sa na lade hi khlem iapan kylliang na kiwei pat. Kim ju ikwah ruh ia ka jong kiwei

la ka khyndew ka shyiap ne kano kano ka mar, namarkata, ki im laitlúid khlem jingkhuslai ha la mynsiem.

Haba bishar ia katei ka dkhot kumba u B.C. Jyrwa u rwai, kata ka jingim kita ki longshwa jong ngi ka la long ka basuk shibún eh. Kim don dulan-paki. Lah ban long ba kim pat nang hi ruh ban shna ia ki namar ba kim pat iakhlch bad kiwei pat ki jait bynriew ha sla pyrthei; ha kaba kum kata ka pór kim pat lah hi ruh ban ioh buit ban pynbha ia la ki ïing ki sem. Ka paw shuh shuh ba ym ju don ka jingbate kam hapdeng kita ki longshwa. Na u Soso Tham te ngi pule ba ki la nang ia ki kam katba kum ki kyrdan jong ki :

Uno u syiem uno u mraw,
Uno u rit uno u khraw.

Ha katei ka dkhot te ngi iohi ba kita ki longshwa ki iatrei lymmuh khlem da iabate ia ki kam. Kat kaba ki iohi ba dei ban trei, ki lch "Naphang kat kaba shah." Ki ialeit wad bám ruh na khlaw na btap, na lúm na wah kum ki riewkhiaw kibym pat nang ban rep, hynrei haba u nongthoh u rwai ba "Shirta kim ju dap ram" pat ka lam ban iathuh ba ki la nang ban rep, ban bet, thung bad ot. Ki longshwa ha u Soso Tham te ki kynthup ia ki baduk de namar "Ki ai kylliang ki ai palat." Ki iasyriem tang ha kaba kim ju ikwah ia ka jong kiwei. Ha kaba kum kata ka juk, ka jingsynshar ruh ka iáid beit; hynrei ngim mynjur bad u myllung ba "Synshar ka suk junom." Ka kyntien "junom" ka thew ia kaba iai bteng bad kaban ym kut shuh. Lada ka jingsynshar ka suk ha kata ka rukom, ka

mut pat ba ka suk bad iaid beit mynta ruh, bad kan iai long kumta hi katba dang sah ha kata ka jait bynriew Khasi ha sla pyrthei. Lada don jingsuk ha kata ka aïom ksiar, ka kut noh hangta hi. ym "junom" kumba la rwai.

Ha ka dkhot balai u iaid stet ban poi sha ki jingkylla ha ka jinglong ki briew. Kita ki jingkylla ki mih na ka jingshem phang bad ka jingstád pyrthei. Ha ka jaka ban pynbha pynsuk shuh shuh ia ka pyrthei, kata ka jingstád jingshem phang ka pynsniew dur pynban ia ka jingmut-jingpyrkhat u briew kat haduh ba um sngew sang shuh kum ki barim ban tap púd, wat ban ialeh da ka thma wait ban pynïar la u púd u sam da ka bor. Ka la dei ka juk ha kaba u bakhlaiñ tam u lait ïap bad u batlot u shah ban beiñ. Ym don shuh ba pyrkhat ia ka jingsuk namar ba u briew uba la kham shem phang bad kham proh jabieng u aiti ia lade ha ka jingkwah lalot.

Haba bishar ia ka mynsiem katei ka dkhot, ka paw pynban kumba u myllung um iohi ba yn don jingbha ei ei ha ka jingshem phang bad jingproh jabieng lyngba ka jingpule. Ia kane ka mynsiem ngin dang lap sa ha ki laiñ babud.

Ha ka dkhot basaw u pyni ia ki dak ba paw shabar jong ka jingstad kaba u briew u ioh lyngba ka saians. Ynda u briew u la dem diap ha kaba wád lád ban im kham bha, u lap sa ia ki tiar ialeh thma ia kiba u nongthoh u ñiew kyrteng da ki "tup ki man." Kat haduh ka snem 1971 u la dei ban kynmaw sa ia kata ka *atom bomb* de kaba lah syndon ban pynjot ia ka pyrthei. Kito baroh ki la shim ia

ka jaka u khnam, ka ryntieh, ka wait, u súm ia kiba ki longshwa ki pyndonkam kum ki atiar ban iada ia lade. Ka jinglap ia ki jhád bad eropleiñ ka pynjan bad pynsuk ia ka kit mar bám, ki dawai bad kiwei kiwei ki jingdon kam u briew. U nongthoh um iohi ia kata ka liang namar *u peit ia ki tang na ka liang badum. Ba ki briew ki la tip ia ka kam thaw dulan-paki (engineering), ki ïing bha ki la mih pli ia ki trep ki skum.* La dei ban sngewkmen *ba la* mih kum kita namar kham lah ban iada na ka jingpluh ding da kum kita ki ïing ban ia kaba u briew u lah da ki trep ba sop da u phlang. U myllung u pyni ruh ia ka jingmih ki kali ding, ki jaiñkup baitynnat bad babha, bad ki juti ba u briew u pyndon kam.

Ha ka dkhot basan u rwai ia ka jingsarong bad jingsngew meng u briew namar ka jingstád jong u. Ha u myllung kata baroh kaba u briew u la kot kan wan rah ia ka jingjot ha ka pyrthei. U sngew kumta namar u don ha ka jingmut tang ia ka jingthmu basniew u briew uba la nang la stád, ym ia ka jingmyntoi ba bun syrtap ba mih na ka jingstád, ym ia ka jingmyntoi ba bun syrtap ba mih na ka jingstád. Kumta, ka jingtih ia ki már poh khyndew kum u dewiong, mawshun, mawkordór bad umphniang; ka jinglah u briew ban tong dohkha ha duriaw, ne ban tip lut ia ki jait dohkha ha ki wah; bad ka jinglah u briew ban her sha ki met bneng ki paw ha u myllung tang ka jingkynrang bad jingkhura ia kaba u Blei u la buh ryntih. Um treh ban iohi ba kito ki kam ki mih na ka jingkyrduh bam ka pyrthei namar ba la roi u khun bynriew shaba palat ban ia kaba la long hyndai hynthai. U kylli ruh da kaba phawér sha ki puriskam shaphang ka Nám la u briew u leh ia kitei baroh tang "ban ioh nam." Lada dei ban ai

jubab lem ia ka jingkylli, kata ka jubab ka long ba ki briew kim trei tang ban ioh nám hynrei ruh ban ioh bám.

Ha ka dkhot bakhatduh ka jingsngew jong u nongthoh ka dang pynshisha ia kaba nga la pyni nia ha neng. U rwai ba u Blei u la thaw la buh ryntih ia kiei kiei baroh ha pyrthei mariang; hynrei u briew u leit. lushia hi ia ki. Namarkata, kan poi ka sngi ha kaba kito baroh kiba la stád la nang kin ngat ha ka jingjot bad kin ïap kloi. Ynda ka ban ka jynjar, kiba kum kita ki briew kin kynnoh bymhok ia la u Nongthaw uba la buh ryntih, bad da kata ka pap, kin nang jot ar shah. Ki briew kiba pdiang hun katba ki iohi bad kiba tieng ban lushia ia kiba la buh da u Blei kin suk ha ka jingim. Kat kum u B.C. Jyrwa u Blei u leh ia ka babha suda, um leh ia kaba u briew un don daw ban tei pap halor jong u.

Khatduh eh, nga don ei ei ban kdew. Ka poem ka ïeng pyrshah ia ka jingrói bad jingkiew u briew ha ka jingnang jingstad namar ka iapyrshah ia kano kano ka buit thymmai u briew, ka iasáid ba u briew u dei ban leit phai sha ka mariang, sha ka juk ba dang bun ki babieit ki bym pat tip ei ei shaphang ka saians. Lada u nongthoh u kdew de ia ka jingmyntoi jong ka saians, bad u da rwai shisha shaphang ka jingpyndon kam bakla ia kata ka jingstád da ki khyndiat ngut, dang lah ban iohi ia baroh ar liang; hynrei kaba u rwai ka noh shiliang tang shaphang ka jingsniew ka jingstád thymmai. Nga pdiang ba kiei kiei kiba u Blei u la buh ryntih ki long na ka bynta ka jingbha jong ngi ki briew; bad ka shong ha ka jingnang jong ngi ban pyndonkam ia kito na ka bynta ka jingbit ka imlang sahlang ka ban ai ka burom ia U.

KI JINGKYLLI

1. Thoh ia ka pasoh jong ka poem, "Ym Dei U Nongthaw."

2. Iathuh ia ki jingkylla ha ka jinglong briew ba la rwai da u B.C. Jyrwa, da pyni de shano kita ki jingkylla kin lum. kat kum ka jingiohi jong u.

3. Ai nia ban pyni ba kaba u myllung u iohi rngai ha "*Ym Dei U Nongthaw*" *ka peit tang ia ka liang badum ka jingim.*

10. JINGSHAI NA KI SYRDENG

Ka Jinglam phrang. Na baroh ki poem ba la shon ha ka *Na Nengpei ki Sur Myllung,* ka "Jingshai na ki Syrdeng" ka long ka baeh tam. Ym dei ban kheiñ sting ia kane ka rai. Nga don ka jingsyier ba ki nonghikai jong ngi kibym kloi ban iasyllok bad u myllung halor kane ki la tare ruma ia ka jingmut barieh badon ha kane ka poem. Ki jingiapher ki jingsngewthuh jong ki nonghikai ki paw ha ki jubáb ki samla ha ka por ba ngi eksamin ia ki. Ban tynjuh ia kata ka jingeh ba ngạ la kdew ngan buh tang saw tylli ki jingkylli kiba dawa ia ka jubab :

1) Kaei kata ka ka "Sem Lyngkha pajih na Shnong ?"
2) Uei uta u Rangbah Shnong ?
3) Kaei kata ka jingshai na syrdeng ?
4) Kiei kita ki lok thymmai ?

Lymda ngi shai bha ia kitei ki jingkylli ka jingbatai kan pyndum ia ki nongpule. Ha kane ka lynnong ka jing thmu jong nga ka long ar syrtap. Kawei, ban ai ia ka pasoh jong ka poem bad batai ia ka tang katba pule ki babun balang; bad kawei pat, ban ngam syndon sha ka seng pyrkhat jong u myllung ha kaba yn sei ruh ia ki jingshisha barieh badon ha ka poem.

Ka pasoh. Haba u myllung u iaid lynti sha la ki kam u ju iohi ia kawei ka sem harud lyngkha tang ba um ju kwah tip shaphang jong ka. U tip hi hadien ba ki rangbah ki ju rung ban shongthait bad ban iapyrkhat kam hangta U Rangbah Shnong uba lum bai iing ruh u phieng ka khlieh ban rung hangta. U myllung um sngew dei pór wat tang ban phai la ka khmat sha ka sem wat lada don ka jingshai elektrik kaba thaba sawdong ia ka. La kér ia ka sem tang da u langtana, pynban ka khriat ne ka shit kim lah ban pynsniew dur ia ka. U myllung u iaid lait ia ka sem *haba shai bnai ne shai sharak na bar.*

Na ki miet baroh kiba u myllung u lap, kawei te ka *phylla U slap u thér ban pynngiew ia u katba u dang iaid* lynti Kat shaba u phai u iohi ia ka jingdum suda, u sngewrit mynsiem bad sngew kynjah. Dei ha kum kata ka jinglong ba u poi peit sha kata ka sem. Haba u la peit, u iohi ia ka jingshai na khap ki syrdeng. U la sngew heh ka mynsiem bad u la iáid beit sha pyrshah ka sem. Phewse, katba u nang iáid lyngba ki jingma baroh ki jingtieng, jingsngew heh bad sngew donbor ki phet noh na u. Ynda u la jngoh hapoh u iohi ba don ki kynrem-lyndán suda kiba iapyni nia para ma ki. U sngewthuh ba kata ka jingshai ka long ka lynti ia u ban im kham bha. U tied ha ka jingkhang bad la plie ia ka. U rung bad u iakynduh ia ki lok thymmai; hynrei u phylla ba u sngew kum shipara bad ki. U shim ia kata ka jingshai ba ka dei ka lad ba u Blei u thaw na ka bynta ka jingbha jong u hi.

JINGBATAI

1.

Ka poem ka don 19 dkhot, Lah ban phiah ia ki kumne :

Wei. Ka jingim laitluid u riew paidbah (dk. 1–8).

Ar. Ka khen kaba pynpyrkhat (dk. 9–12).

Lai. Ka jingkut jingmut ban leh da ka kam (dk. 13–17).

Saw. Ka jingmih na kata ka jingleh (dk. 18–19).

Ha ki dkhot 1–8, u myllung u pynsyriem ia lade kum u briew uba la im laitlúid ha la ka mon bad ki jingsngew. Ka mon jong u kam pynkwah ei ei ban tip ia ka daw ba la shna ia kata ka sem ba u la iohi, namarkata, wat la u la iohi ia ka man ba u iaid lynti na jan, um kwah ban kylli tohkit balei ki briew ki iarung iamih, bad aiu ki ialeh iakam hangta. Kaba u tip ka long ba wat u Rangbah Shnong ruh u phieng ka khlieh ban rung bun sien hapoh kata ka sem. Ki jingsngew pat ki long : (i) um sngew don jingmyntoi ei ei ia lade ban tip ia ki briew kiba iarung sha ka sem; (ii) um sngew iadei dór ne kyrdan ia lade wat tang ban phai sha kata ka sem ruh namar ba don bun ki ïing paki ha sor Shyllong kiba u i iadei dur ban peit ban ia kaba pynlut por ban jngoh ia i sem bapli; (iii) ha ka dkhot baphra ngi iohi ba um da ñiew snep ei ei ruh ban phai la ka khmat sha ka sem katba ka suiñ bad ka sharak ki dang shai.

Kaba u myllung B.C. Jyrwa u pynpaw, la ka lah ban iadei bad u shimet mynnór, ka kren ruh ia ka jingim laitluid u riew paidbah ha kane ka pyrthei sngi. Katba dang

ieng ka mon marwei bad ka jingsngew briew, la ki don ki jingbha ha kiei kiei ki barit um kwah tang ban tip ruh.

Ki dkhot 9–12, ki kren ia ka khen bad ka khyllipmat ha ka jingim u briew ha kiba u hap pyrkhat kaei un leh. Hangne te ngi pule ba ka daw kaba pynpyrkhat ia u briew ka dei ka jingdum ka pyrthei. Namar ba slap jur, u bnai um lait prong ia ki lyoh ban ai jingshai. Ki sharak elektrik ki dum ngaiñ! U briew um banse ban peit hangno dang don ka jingshai ha shnong. Kata hi ka la pynphai ia ka mon ba mynshwa jong u sha kata ka sem. Dei ha kum kata ka khen ha kaba u sa lap lynti ban leh ei ei. U myllung te u la iathuh ia ngi ba u la pyndem ia ka lade baroh kum ka jingsngew hangamei bad ka jingsngew khlaiñ ha la ka jong ka bor; dei hangta ruh ba u iohi ia ka jingshai na khap ki syrdeng jong kata ka sem.

Ki dkhot 13–17 ki kren shaphang ka jingkut jingmut u nongrwai ban leh ei ei bad ki kam ba u la leh. Hynrei u leh aïu ? Nyngkong eh u iaid beit sha pyrshah ka jingkhang kata ka sem, u da kheiñ synrum ia ki jingpynwit bad jingma baroh kiba ap ha lynti. Ia ka jingbún ki jingeh ngi sngewthuh na ki kyntien "prong" bad "ki khlaw ba ma". Ka baar, u pynrit ia lade. Da ka dohnud ba la lwet u tur sha pyrshah ka thong bad haba u la leh kumta u la iohi ia kaba don hapoh kata ka sem. Ka balai. U ïeng ha pyrshah ka dwar bad u bishar ia lade. Katba u leh kumta, u sngew ba u long u briew bathymmai. Na ka jingim balaitluid kaba shaniah ha lade; na ka jingsngew meng bad jingsngew khlaiñ; u sngew ia lade u barit tam. Hangne te ngi iohi ia ka jingiajan bad ka jingim u nongshna dur. Ka

long shisha ka jingkyllà bakhraw ha ka jingim u briew ban lap ba ka long kumta. Ka basaw. U myllung u da tied ha dwar. Ngi ngeit ba haba u la tied, don uba plie. Ka la long kumta; hynrei ym don mano mano ba ñiew ia u kum u riewphylla. U myllung hi u la ioh jinghun ha la ka mynsiem.

Ka bynta basaw ka kynthup ia ki ar tylli ki dkhot bakhatduh. Kane ka kren shaphang ka bainong ia ka kam ba la leh. Ngi la iohi la saw tylli ki kam ba u myllung u la leh. Haba trei ne leh ia kano kano ka kam dei ban don ka bainong. U myllung ruh u ioh bainong. Ngan kdew ia ka harum. (1) Haba u la rung hapoh ka sem, hadien ba u la tied bad ba la plie ia ka jingkhang, u sngew ia lade kum u trai shnong. Lada buh ha ki kyntien ba kham khlaiñ. u la long u trai ïing kumba long kiwei pat kiba la rung lpa. (2) Um sngew don kam shuh ban don ka jing-iapher ha ka rta, ka kyrdan ne ha ka jingim; namar baroh kiba don hapoh ka sem ki ialong shi para. (3) U sngewthuh shai ba u dei u jïngthaw bathymmai namar u la ieh noh ia ka jingim bamynshwa bad ba u la sdang ia ka jingim bathymmai. U shim ba kato ka jingdum ba u la iohi saw-dong jong u sha bar ka sem ka long pynban ka lád ba un phai sha ka jingshai kaba u shim ba ka dei ka jingshai bakynja blei. U sngewnguh ia kata ka jingshai kaba paw ha u na khap ki syrdeng.

2.

Lada ieh ia ka jingbatai tang kumba la thoh ha ka bynta ba la dep, kan ym pat lah ban weng ia ki jingeh

ba ki nongpule ki iakynduh ha kane ka poem. Don ha kane ka poem kata ka *allegory* lane siat pharshi ha kaba u nongthoh u iathuh ia kawei bad mut pat da kumwei. Don ki dak ki shin ba kito ki jingkylli ba nga la buh naduh ka jinglam phrang ki long ki shin ne symbol ba u myllung u la jied ban pynrung ha ki nongpule ia ka philosophy lane ka seng pyrkhat jong u. Dei hangne ba kane ka poem ka ïeng ha khmat ki kritik bad pán ia ka jubab kaban iadei bad ka jingthew jong u myllung ha ka snem 1971. Ha kane ka lyngkhot, ngan ialeh ban tur kham hajan ia ka jingthmu banyngkong u myllung B.C. Jyrwa da kaba bishar pynshong ia kiei kiei kiba nga iohi. Ka jingthmu ka long ban pynshai ia kaba rich, ym ban kah syrngiew ia ka jingshai la ka mih na khap ki syrdeng ne na suiñ.

Ha ka dkhot banyngkong duh u iathuh ia ngi shaphang kata ka sem. Ka don harud ka lyngkha. Kane ka lyngkha ka dei ka pyrthei (khmih Matthaios 13 : 38). Kata ka sem pat ka dei ka niam Khristan, lane ka Balang Khristan (ianujor Loukas 15. Ka pharshi ka langbrot ba la jah). Mynba u B.C. Jyrwa u dang khynnah samla u la long kum u John Bunyan shwa ka jingkylla bamut; um ju kwah ban pyrkhat don aïu hapoh kata ka niam. U iaid u ïeng hajan ki ïingmane, hynrei um kwah tip aïu kiba iarung hangto ki ialeh-iakam. Namar ba ym pat don dáw ban pyrkhat bha, haba u iohi ia kano kano ka ïingmane, u sngew kumba ka long tang ka sem ka bym don dor ei ei haba u nujor bad ki jingsngewbha ba ka jingim laitluid kum u riew paidbah ka tyrwa. Um don dáw hi ruh ban phai shata namar kiei kiei kibym don jingsnoh bad ka niam Khristan ki phyrnai bad thaba ha ka jingiohi jong u. U sngew ba ka suiñ ruh ka shai bha sawdong ia u. Namar

ba u la thaw ia ka poem hadien ba u la rung hā ka sem u tip ruh ba hangta baroh kiba rung ki long kiba la pynkhreh lpa ban shah ia ki jingtynjuh ba bún jaid. Dei da kumta ba u sa rwai ba "ka khriat ka shit" kim lah ban ktah ia kata ka Sem (kata, ka jingiasyllok lang ki riewngeit kiba la pynkhreh lpa ia kum kata ka jingim).

Ha pyrshah kane ka jingshisha lah ruh ban iohi ba kum u Pilgrim jong u John Bunyan, B.C. Jyrwa u pynsyriem ia lade bad uwei na ki. U Pilgrim u tied jingkhang ha ka khyrdop dieng ban rung shapoh. bad la plie ia u (Mat. 7.7.). Haba u la ioh rung hapoh, u la ioh ban sngap ia ka jingbatai u Nongpynpáw shaphang kiei kiei kiba um pat ju tip. Ia katei ka siat pharshi la pyndon kam da u myllung jong ngi haba u rwai ha kane ka poem. U ruh u tied, bad la plie ia u. Kum uta u Pilgrim uba la ioh jingshai na u nongpynpáw, ma u ruh u la iohi ia ki kam jong kita kiba la rung lpa hapoh ka sem. Kumba uta u Pilgrim u la suk bad hun mynsiem hadien ba u la rung lyngba ka khyrdop wat lada u hap iakynduh bún ki jingeh, u myllung jong ngi ruh u ainguh ia u Blei ba u la plie ia u ka lád ban im.

Ka jingwan rah ia u Rangbah Shnong ha kane ka poem ka pynmih sa ia kawei ka jingeh. Lada ngi pyrshang ban sngewthuh na ka rukom synshar shnong Khasi, u Rangbah Shnong u dei uba ha khlieh duh ha kano kano ka shnong. U don hok ban iasyllok bad baroh ki nongshong shnong na ka bynta ka bha lang. Ha ka dkhot basaw jong ka poem ngi pule ba ka jingrung jong kum uta u tyngshop hapoh ka sem ka long ban lum "pynshoking". Kaei kane pat?

Hato ka dei ka jingrung jong ki kynja nongsynshar kum ki myntri sorkar, ki syiem, bad ki rangbah shnong hi ha ïingmane Khristan haba don ki jingiaseng heh ne kyrpang ha kaba la khot ia kum kita ki nongsynshar ? Ka paw ha nga ba ka long kumta, namar, ki balang Khristan ki ju khot sngewbha ia ki nongsynshar bym pat long Khristan ruh ban wan sha ki jingiaseng heh jong ki. Ka 'pynshoking' ka paw ha nga ba ka siat pharshi ia ka burom jong ka jinglong nongsynshar. Shisha, ia ki Khristan la ju hikai ruh ba kin nang ban ai ha u Kaisar ia ka hok jong u bad ha u Blei ruh ia kaba dei ban ai sha U. Shuh shuh u Paul lei lei u da thoh shithi kyrpang sha ki Hebru (13.17) ba dei ban kohnguh bad burom ia ki nongsynshar. La ki long ki nongsynshar ruh, haba ki rung ha ka jaka kyntang kaba kum ka ïingmane, ki shong bad sngap ia ki jingpyniaid ia kata ka jingiaseng lang. Ka jingwan jong kum kita ki briew ka ju long ka jubáb ïa ka jingkhot sngewbha, lait noh ba ki ruh ki la don lpa ha ka kynhun shwa ba kin long nongsynshar. Lah ban kynmaw ia ka pharshi u nongsumar kper bad u trai kper uba wad soh na u dieng dymbur; hynrei kam iahap satia ban pyniadei ia ka long rangbah shnong bad kato; namarkata, ka jingpynshai ia ka bynta u rangbah shnong ka dei kumba la batai haneng.

Kumba ju don ha ki khen ka jingim u briew ka khyllipmat jong ka jingkynduh mynsiem, kumjuh ka la long bad u myllung. Ka jingdum ka bneng mynmiet ka thew ia ka shaïong ha ka jingim; ka kut lád ha ka jingialeh ka mynsiem ban ioh jinghun bad jingsuk. Baroh ki lad jingshai ia ka mynsiem ki shah jop ha kane ka poem. Haba ka long kumta, u briew uba iaksaid u sngew kynjah bad u thrang bad ioh jingshai. Ka kut lád ka dei ka kmie jong ka jing-

shem buit: ka pynshai ia ki khmat ka mynsiem. Kumta ruh u myllung jong ngi u la long shisien. Haba u don ha ka jingdum, u iohi pat ia ka jingshai na kata ka juh ka sem ba u la ibeiñ bad sngew ba u dei ban leh ei ei, kata da kaba rung syndon shapoh. U la leh ia kata tang ban iohi ba ka lynti ka jingim ka dap da ki jingma suda, namar ba u Trai ka Sem u la ong lpa ba "ha ka pyrthei phin shem ka jingjynjar" (Ioan. 16.33).

Katba u dang pynmlien ia lade u sngewthuh ba um long ei ei. U sngew shngaiñ ha kata ka jingiaid pilgrim sha ka jingsuk mynsiem, namar u iaid da ka dohnud ba la lwet. Ki kyntien "Ka met la kum ba lwet" ki thew sha kata ka jinglong ka dohnud.

Ki rangbah ha ka balang Khristan ki ju iatuklar kumno ban shakri ia ka jait bynriew lyngba ki skul bad ki hospital. Naduh ba ki la hap kit lei lei ha lade ia ka kam ka jing-shakri, la kham bun ki jingpyrkhat kiba kum kita ban ialap da ki kam /babha. Ki nia ki thnam ha ki dorbar Balang da kum kita. U nongthoh u sngew mynta la kum u nongiaid wir hapoh badum. U la kum pyndem ia la ka mon bad jingsngew barim; bad mynta u la long u ba-sngewrit ia lade. U ïeng ha jingkhang kam pher, ka long tang ka symbol ia ka jingkloi jong u ban iasyllok lang na ka bynta ka jingbha. Kita ki dei ki lok thymmai ha kane ka poem. Ynda haba u la rung, ka dohnud jong u ka shád kmen. U ainguh ia U Blei namar kata ka jingshai ba u la iohi. Te kata ka jingshai ka long ka jingshai kaba wan na u Blei hi kaba kdew ia ka lynti sha ka jingpynim ia ka mynsiem. U sngew ba u la ioh

ei ia katta ka jingsuk. U nongthoh u la kylla Khristan kum u John Bunyan haba u la rangbah bha bad haba ka bor sngewthuh ka la ih; hynrei ka siat pharshi jong ka jingphla jong u ha kane ka poem kam kut tang ha kaba pyniadei bad ka jingim jong u. Baroh ki riew wad jingshai ki iohi ba lah ban pyniadei ia kane ka jingphla bad ka jingim jong ki ruh.

JINGKYLLI

1. Thoh ia ka pasoh jong ka "Jingshai na ki Syrdeng".
2. Batai ia ki jingshem u myllung shwa bad hadien ba u iohi ia ka jingshai na Syrdeng.
3. Batai ia ka siat pharshi (allegory) jong ka "Jingshai na ki Syrdeng."

11. U NONGSHNA DUR

Ka jinglam phrang. Kane ka poem ka iasyriem ha ka phang pdeng ia ka sonnet u F.M. Pugh kaba u ai kyrteng "Ka Jingpangmet ha ka Jingshah Shitom". Lah ruh ban pyrkhat ba katei ka poem ka la pynkhih mynsiem ia u B.C. Jyrwa ban tháw ia kane. Ha kaba ki nongshna ki kren don ka jingiasyriem. U jong u F.M. Pugh u ong kumne :

"Pyrthei baroh jingphylla kin iohi;
Jingtrei bastád ha phi ki khmat kim khlip."

U nongshna jong u B.C. Jyrwa ruh u ong :

"Ngan shna, pyrthei ba kan sngewbha
Bad ba kan jngoh kai."

Nalor katei, dang don sa kawei ka phawer kaba iasyriem ha ka jingmut bad kaba don ha "U Nongshna Dur." Kata ka dei ka phawer shaphang "U Merkuri bad u Nongthaw-dur" ha *Ki Phawer u Aesop.* U Merkuri u poi ha ka dukan u nongthaw dur blei. U iohi ia ka dur u Jupiter, ka Juno bad ka jong u. Haba u kylli ia ka dor ki dur u tip ba ka jong ka Juno ka kham rem ban ia ka jong u Jupiter. U tharai ba ka dur jong u lei lei kan rem palat; phewse ynda u la kylli, u nongthaw u iathuh ba un shu pashat ei ia ka dur Merkuri ha uba thied ia ka dur Jupiter bad ia ka jong ka Juno. U Merkuri u leit phai sha la ïing uba kham tip sngi. Há kane ka phawer dei u Merkuri uba sngew sarong, katba ha ka

poem ba ngi pule dei u Nongshna. Ha baroh ar pat, ngi pule ba dei ka rai jong kiwei pat kaba pynpeit mat ia ki basarong.

Ha ka sien shon ba la mih ha ka snem 1972 la spel "Nong shna"; ym dei ban spel kumtei, spel "Nongshna" kumba phi spel "Nongthaw" namar ka dei ka noun.

Ka pasoh. U nongshna dur u rai ban shna ia ka dur ka thei samla babiang na dong sha dong ban pynsngewbha ia ka pyrthei. Da la ki tiar u tih ia u maw marbul na par bad u sdang ban pynwan shwa ia ka dur khmat. U trei minot marwei ha la ka kamra ban thikna ba un dep ia la ka kam khnang ba kiwei pat kin iaroh ia ka jingtbit jong u. Haba u minot ha la ka kamra, u la klet sa ka bam ka sa; bad kata ka jingklet ka la ktah ia ka jingkoit-jingkhiah jong u. Ynda u la pyndep u la hun bad u buh sngi ban bishar ki paralok. Baroh kiba leit peit, lait noh uwei ki iaroh bad ai nam shi-sha ia uta u nongshna. Uta uwei pat u pyni ba ka dur ka duna sa ka mynsiem. Kata ka jingbishar uta uwei ka la pynkyndit ia u nongshna bad ka pynphai ia ka jingmut jong u sha u Blei uba long u Nongthaw bastád tam. U nongshna dur u la kham sngewrit ia lade haba u pyrkhat kumta, bad u la nang kham don burom pynban ban ia kaba u ju long mynshwa.

JINGKYLLI BAD JUBAB

1. Iathuh bad batai ia ki kam bad jingpyrkhat u nongshna dur kumba la rwai da u B.C. Jyrwa. Don jingkylli ei ei ha ka jingpyrkhat jong u ?

Jubab. Ka kam u nongshna dur ka shai. U dei u kynja mistri maw ne u nongthaw dur briew, dur blei ne kano kano ka dur kaba u sngewbha ban shna. Haba u la rai ban leh ei ei ban pynsah nam ia la ka jingtbit, u la shim la ki tiar bad u la leit tih maw marbul na ka par. U la kit sha ïing bad u la buh ia u maw ha ka kamra trei jong u. U minot shibun ha kaba shna dur haduh ba u da klet sa ia ka bam ka sa, bad ba ka met ka la tlot. Hadien ka jingminot ba bun bnai, u la pyndep ia ka bad u la pynbeit sngi ba ki briew kin wan bishar ne wan peit kai ia ka jingtrei ba u la pyndep. U la shna ia ka dur ka thei samla kaba la biang na dong sha dong ha ka jingiohi jong u. Ka kam ka kut hangta.

Ka jingpyrkhat ba lam lynti ia u haduh ban da dep ka dur briew ka long ba un ioh ia ka burom bad ka nám na ka pyrthei hi baroh kawei kum u nongshna dur (sculptor) bastád bad bahalor duh. Kane ka paw ha kine ki laiñ :

Marwei naduh step u set.
Jar jar hapoh kamra;
Ki jingangnud b'un shong khet,
Bad nam b'un khung nangta.

Kata ka jingangnud ban long lah duh ha kata ka kam ka rah ia u sha ka jingsarong. Ia kane pat ngi pule ba u la pynkhreh ia kata :

Ynda la biang nadong shadong,
U sdang sa ka buh ïa;
Ba kin peit kai ba un sarong.
Ynda ki bishar bha.

Kumba u la pyrkhat, u nongshna dur u la ioh shisha ia ka nám ka burom namar bún kiba la iawan peit ki iaroh ia ka jingtbit jong u. Ngi lah ban pyrkhat ba u la hun wei ba la rai ki babun balang, bad ba u la sngewphuhmat ia lade. Hynrei ka rai jong u riewblei ka pynkylla khongpong khongdeh ia katei ka jingpyrkhat banyngkong jong u. Uta u riewblei u iaroh kum kiwei; hynrei ka dur bhabriew "kam don mynsiem." Ka mut ba u briew um lah ban tháw dur katba u mon. U nongshna dur u iohi kham bha ia lade bad u pdiang ba u Blei u long u nongshna dur ba ha khlieh tam.

Kane ka jingpyrkhat shaphang u Blei ka la pynkylla *ia ka jingmut* jong u nongshna dur. U la kylla bamut bad u *la sngewrit ia lade.* U myllung u iathuh kumne shaphang kata ka jingkylla kaba leit rung ha ka jingmut u nongshna dur :

Sha jingsngewrit kat b'u nang hiar
U nang kham donburom.

Ka mut ba u riewkhraw shisha u dei u briew uba pynrit ia lade ha ka mynsiem.

12. KA SOR SHILLONG

Ka Jinglam phrang. Ia kane ka poem la tháw hadien ba ka sorkar India ka la thaw ia ka Meghalaya kum ka autonomous state hapoh Assam. La pynlong ia kum kata ka state ha ka ar tarik April 1970. Ngi iohi ia kane ka jingshisha shaphang ka por ba la thaw ia ka poem na ka dkhot baar. Ka hapkyntien ne hapsawa ka long *aa, bb.* Hangne u myllung B.C. Jyrwa u pynpaw ia ka jinglynga kaba iasyriem bad ka jong u S.J. Duncan ba ka sor Shillong ka la dap da ki nongwei-nongar kiba wad kamai bám shane. Namar ba la bun ki briew, ka dur baitynnat jong ka sor ruh ka la nang duh nang duh. U myllung u syier shibun ia ka iawei ka Shyllong bad u maham kum uba duh jingkyrmen ba lada ai lád than, ka por ka lah ban poi ba ki trai shnong kin byndi sa u khiewja.

Ka rukom kren bad pynbeit ia ka jingmut ka long kum ha kita ki jait poem ba ngi khot ki *ode.* U kren beit ha kaei kaei, kata ka dei ka sor Shyllong : hynrei ym lah pat ban pynsyriem ia ka bad ki *ode* u Pindar ne u Horace. Hangne u B.C. Jyrwa u kren beit ha ka sor da kaba kdew ia ki jingjia kiba pynpisa mynsiem bad pynpang dohnúd ia u.

Don khyndiat iba pynthud ia ngi ki nongpule ruh. U nongthoh um shym ai ksai ha ka dkhot basan ba ngin tip mano ba kren hangto. Lada ka jingbuh daksot (inverted commas) ka long ban iai ban ia ki symboh jingpyrkhat ba

don ha ki dkhot, te u la dei ban weng ia ki ha ka sien shon thymmai namar ngim ju pyndon daksot ia kaba ngi kren ne thoh hi. Lada u mut ba kito ki laiñ ruh ki dei ki kyntien ïam pangnud u blei Shyllong, ki ar laiñ banyngkong ka dkhot ki dei ban jah noh ne rung hapoh ki daksot ha ka sien shon ban wan. Ka laiñ kaba ong "Ba ngi ki longdien" ki dei ban leit noh namar uta u Blei uba shong ha lum Shyllong u la rim. Hynrei ka jingweng ia ki daksot kat haba ki don kan kham bha; namar lada kan long kumta ngan shim ba ha kane ka poem u myllung jong ngi u la sdang ban thaw odē Khasi bad ka long ka jingsdang bakhraw. Ha kaba pyrkhat ban weng ia ki jingwit, u lah ruh ban buh da ka kyntien "Ko" ha ka laiñ banyngkong eh.

Ka pasoh. U myllung u iaroh ia ka Shyllong ha ki por ba la dep ba ka la pynmih bun ki khraw pyrkhat. Kylleng ka pyrthei ki bna ia ka nám bad burom jong ka. U sngew saiong ban long u trai shnong ka Shyllong namar ka lyer pyngngád kaba beh ia ki jingpang kiba wan ban pynlong m'áw ia ki trai shnong.

U kynmaw ba ka long ka nongbah ka Assam bad Meghalaya; bad u iohi pat da ka mynsiem bakhia ba ka sor ka bha mynsiem kat ban kdup lut ia uba wan poi, wat ia kiba thap ban kjit lut ia ka spah ka phew na la ka ri hi (dk. 2). Hynrei u pynpaw ia ka jingsngew diaw ba ka Shyllong ka la dap da ka pap ka sang suda kaban pyniám ia u 'Lei Shyllong (dk. 3). Uta u Lei Shyllong u mahám ba lada ka sor kan iai leh kumjuh kan sa babe ha kawei ka sngi. Katta ruh u iohi ba don ki trai shnong kiba kmen pynban ba ki die khyndew ha uba wan wir wan hap (dk. 4).

Nangta u kyntu ba dei ban kynmaw ia ka jingkit khia ki longshwa ia la ka khyndew ka shyiap bad bud ia kata ka nuksa jong ki ioh hap die lut ia kaba don ha ïing (dk. 5).

KA JINGBATAI BAD KI NIA

Ha ka dkhot banyngkong u myllung u ai burom ia ka Shyllong namar ka nám babha ba ka la ioh na ki briew ba na bár. Hynrei haba ngi tip ba ka dang long ka nongbah Assam dang ha ka snem 1876. ban mut dur ba la don ba tip ia ka naduh "hyndai kulong" ne naduh ki rta bym lah tip shuh ka pyntymmen kloi ia ka sor hi. U myllung u mut dur ruh ba dei nangne na Shyllong ba ki briew ki krih sha kiwei pat ki jaka ha snieh pyrthei. Kumta ka burom ka sor ka phriang kylleng. Ka jingshisha ka long ba dei ki English kiba la pynitynnat ia ka ha ka por ba ki nongshong shnong kim pat don tang 25,000 ngut. Ka sorkar nongwei ka thaw ia ki surok, ka ring ding elektrik, ka thaw ia ka sorkar nongbah (municipality) ban pynkhúid ia ki surok bad ki nur um; hynrei ynda la bún briew palat kiei kiei baroh kim biang shuh. Ka jingsngew sarong u myllung ban long u trai shnong ka thew eh ia kita ki sngi namar u la kynmaw bha ia ki. Haba dang duna briew, ki ïing, ki dukan, bad ki karkhana ba iai pynmih tdem ruh ki dang duna; bad ka lyér ruh ka dang khuid la kat ban beh shisha ia u ksúid u khrei lane ki jingpang kiba pynkylla duk ia ki briew. Ngim sngew dei ban pyrkhat ba u myllung u pynlong ksúid ia ki briew ba wan na bár ri.

Ha ka dkhot baar u poi kynmaw ia ka jingshisha ba ka Shyllong ka la long bad dang long haduh ka snem 1971 ka nongbah ka Assam, bad namar ba la thaw ia ka auto-

nomous state Meghalaya, ka kylla long ruh ka nongbah jong kata ka jylla. Ki nongpule kin kynmaw ruh ba haduh kata ka snem ka Shyllong ka dang long ruh ka nongbah jong ka Arunachal Pradesh de. Haba ka don ha kata ka kyrdan, ki shakri jong ki lai sorkar ki la dei keiñ ban wan trei ·ha Shyllong. Shaphang ka jingwan ki nongwei lah ruh ban buh jingkynmaw ba ka ophis u Accountant General, bad ka nongbah jong ka Eastern Command ki shipai suiñ bad khyndew nalor kiwei pat ki ophis ba iadei bad ka thaiñ lam mihngi ki don hangne. Ki kam ki dawa ba ki nongtrei baroh kin don ha Shyllong. Nalor kiba kum kita ki briew, don byllai sa ki nongkhaïi. Ki wan rah ia ki mar bym lah pynmih hi ha la ka ri, bad phah ia ki jingmih nangne sha kiwei pat ki jaka. Ki trai shnong kiba iapeit khmat sha kito ki kam ki dang duna palat wat haduh ka snem 1971 ruh. Haba ym pat don ha la ka ri kiba shlán ban iaknieh ia ki kam, la dei ban kynrup na bár namar bun ki tiar bad már ki wan na bár. Ngam thikna bha la ki ju don ne em ki Khasi kiba la rung sha ka kam khaïi phan ha ka snem 1971, hynrei nga ai lad ia ka jingartatien ban trei la ka kam. Ka jingbynñiaw u myllung te ka pynpaw kumba ym pat don satia kum kita. U myllung u pynsyriem ia ki nongwei ba ki long kum uta u Sier Lapalang jong u Bajubon R. Kharlukhi kiba angnud ban mad ia u jangew jathang ha ki lum Khasi. Ki nongthaw poitri ki pyniadei katba ki mon ia ki puriskám la ki don jingiasnoh ne kim don bad ka nia ba ki ai.

U B.C. Jyrwa u iohi ba ka sor Shyllong (kata, ia ka sorkar) ka kwah ban pynpaw ba baroh ki trai shnong ka India kim dei ban ioh dáw ban ud hangno hangno ruh; bad u pynsyriem ia kata ka jinglong bad u jhur ia uba ki

briew ki lah ban bám. Kane ka lah ban siat sha kawei ka jingshisha : lehse, ka sorkar ha kito ki snem ka long shisha kumta ba kam kwah ban ai dáw ia ki nongtháw áiñ ha Parliament ban pyrkhat ba ka Meghalaya kan long sa kawei pat ka jylla ba kum ka Nagaland ha kaba tang ia ki trai shnong hi yn ai ki lád ki kabu ban shong ban sah khlem kano kano ka jingteh kyndón khamtam haba dang ap ia ka jingpynlong jylla bapura ia ka Meghalaya. La ka long kumta ne em, ha u poet te kane ka jinglong kam bha satia namar ka lah ban wan rah ia ka basniew ruh. Kat ha ka snem 1971 ka sorkar autonomous state kam donbor ban khang ia ka jingwan jong ki bym dei trai ri. La kumno kumno u myllung u thew sha ka sorkar bad ba lada ka iai pdiang sngewbha kumta ka lah ban kynthup ia u bseiñ ruh uban sa puh kylla ynda u la syáid. Ka mut ruh ba u myllung u pynkut nia ba ki nongsynshar kim ju thew ju woh ia kaba lah ban mih hadien. Ha lyndet kane ka dkhot lah ban iohi shai ia ka jingsngew pyrshah u B.C. Jyrwa ia ka jingkloi ka sorkar Meghalaya ban ai jaka sah ia ki dkhar Shilot ha ka snem 1971 mynba khie ka thma laitlúid pyrshah ia ka Pakistan.

Ka hok bad ka jingshisha kim lah shuh ban synshar ia ka sor Shyllong, ha ka jingiohi u myllung. Lada tip ia ka jingshisha, la dei ruh ban tip ba kaba pdiang lut kat ia uba rung ka pynbyrsieh ia ka shnong ka thaw la kat kata ka Sodom ha ki sngi u Lot ia kaba u Blei u la thang da ka ding. Ha ka jingpyrkhat rngai jong u, u myllung u iohsngew ba u Lei Shyllong u ïam u úd haba u iohi ia ka jingkylla ka longbriew-manbriew ki trai shnong.

Kaba u myllung u bynñiaw ka thew ruh ia ka jingkloi ki kynthei Khasi ban iapoi kha bad u nongwei nongar kaban pynpra ia ka jinglong sotti ka jait Khasi.

Ki ar tylli ki dkhot bakhatduh ki dei ki kyntien ba u myllung u pynkren ia u blei Shyllong. Uta u blei uba shong ha lúm Shyllong u iohi ia ka jingkylla ka sor kaba la pynsniew dur ia ka. Kata ka jingkylla ka long ka jingbun ki ĩing bad ki nongwei nongar. Kito baroh kiba wan na bár ka ri Khasi, ha ka jingiohi u nongthoh, ki shu lum ia ka spah nangne bad pynriewspah ia la ki jong ki ri. Uta u blei Shyllong u i ma ba ka khyndew ka shyiap ka lah ban dang leit shuh na ki Khasi sha ki Dkhar namar dang don kiba kmen ba ki lah ban die khyndew ha ki namar ba ki ioh ka dór ba kham heh. Ha ka dkhot bakhatduh u nongkren u kyntu ia ki riew mynta ban búd ia ka jingieit ri ki kpa tymmen ioh kylla duk pynban.

Kumta haba pynkut la ka jingbatai bad ka jingai nia, nga iohi ba u myllung B.C. Jyrwa u kham kren tang ia ka jingbún ki nongwei ha sor Shyllong. Lada tang ia ka jingdie khyndew te, naduh ka snem 1973 ym lah shuh ban die ha ki Dkhar; hynrei ki aiñ ki lah ban kylla; namarkata, ka jingpule ia kane ka poem ka dei ban pynphikir ia ki trai shnong ka ri Khasi.

KI JINGKYLLI

1. Thoh ia ka pasoh jong ka "Sor Shillong".
2. Batai ia ka jinglong ka Shyllong kumba u B.C. Jyrwa u iohi ha ka snem 1971, bad shano kata ka jinglong kan lam ?
3. Pyni nia ba kumba long haduh ka snem 1971 ym lah lait na kaba pdiang ia ki Dkhar ha Shyllong.

H. W. STEN

13. KA BUROM BA LA JAH

KITAB I

Ka jinglam phrang. Ka Kitab I jong *Ka Burom Ba La Jah* ka don 571 laiñ. Ka long ka jingiathuh ia ka jaka shong ki ksúid hapoh ka jingsynshar u Jom. La pynithuh·ia ki ksúid ba la ai kyrteng bad ia kiba la pyndon kam. La iathuh ruh ia ka dur-ka dár bad jinglong jong ki. Baroh ki ksúid ba la ioh kyrteng ki don ki kamram ban trei, la ym ha kane ka kitáb, hynrei ha kiwei pat. Kito ki ksuid ba kham rangbah ki tbit bha ha la ka kam ba ki nang. Kaba don kam ban buh jingkynmaw ka long ka jingpynkhreh u Jom ban hiar thma ia u briew. Wat la u briew um pat shim bynta ha ka Kitáb; dei ban iohi ba u long ka thong jong ki ksuid. La pynpaw ia kata ha ka rukom barieh naduh ka laiñ ba-nyngkong kaba sdang, "Bu briew u tieng pyrshah hukum u Blei." Ia ka jingdon bynta u briew ha ka kam, la phawér ruh ba u dei u jingthaw phylla, bad ka jaka jong u pat ka dei ka ri thymmai. Namar ba la ju bna ba kata ka dujok ka don khyndai pateng ñiamra, ha kane ka kot ruh la pynbynta kumta hi, tang ba u nongthoh u ai kyrteng ia kita ki ñiamra da ki jylla. Kane ka Kitáb ka pyni ba ki kam (action) ki sdang na ka jylla bakhyndai ne ka khet u Jom.

La iathuh lyngkot ia ki mat ka poem ha "Ka Jingthir Nia"; hynrei khnang ba ki nongpule kin iohi lpa ia ka shynrong jong ka kitab, yn kdew kumne harum.

1. Ka daw ba u briew u shah jynjar ha ka pyrthei (laiñ 1–13).

2. Ka jingpan bór ne jingkyrpad u nongthoh ia ka Lyer ban pynlah ia u ban rwai halor ka phang ba u la jied. Ka phang ka long : ban rwai shaphang ka daw ba u briew u la hap na ka jingsuk bad ban *tip* balei u Blei u kwah ban siew spah pat ia u. (laiñ 14–50)
3. Ka jingpynithuh ia u ksúid rangbah (laiñ 51–91).
4. Ka jingsdang ki kam runar u Jom. La pynrung da u Basa bad ka Ramew ban long daw ia u Jom ban khih pisa. U bishar ia u Basa kat kum ka aiñ Nurok. U tip na ka Ramew shaphang ki khun u Blei ha ka pyrthei. U Jom u pynlait ia ka bad u pynkhreh thma (laiñ 92–374).
5. Ka dorbar pyrkhat thma ki ksuid (laiñ 375–555).
6. Ka jingsyier u nongthoh ioh ba ki ksuid kin poi sha pyrthei (laiñ 556–571).

Haba pule ia ka poem, dei ban pule kumba kren, kata ban sangeh haduh ban da lap *full stop.* Kane ka dawa ban pule stet ha katto katne ki laiñ, bad suki pat ha ki katto katne. Da kaba leh kumta, ki nongpule kin iohi ia ka *speed* ne jingstet ka rukom pyrkhat kam ki tyngshop-puron ba la pyndon kam ha kane ka poem.

Wat la bun ki ksuid ba la ñiew kyrteng ha kane ka Kitab I ki dei kiba paw ha kiwei pat ki kot Khasi, u Ren te u dei u Bseiñ kumba la pyndon kam da u P.G. Gatphoh ha ka *Sawdong ka Lyngwiar Dpei.* Kan iarap ia ki nonghikai ban kham pule ia ka kum kine ki kot ba kin iohi hi da lade shwa ba kin iakren ha klas shaphang kita ki ksuid Khasi : *(1) Ka Kitab Jingphawar, (2) Ka Kitab Niam Kheiñ ki Khasi, (3) U Mawpun Jingtip, (4) Ka Niam Khasi.*

KA JINGBATAI

Harum yn shu batai kat kum kitei ki hynriew bynta ba la phiah haneng. Ia ki jingpyni nia la shaniah ha ki nonghikai ban leh. Lada ki nongpule ki kwah ia ka jingbatai bad ki nia, kin sngewbha ban pule ia ka kot ba la thoh da u Mawrang Singh Kharsyntiew kaba kyrteng, *Ki Khyndai Jylla.*

1. KA JINGJYNJAR U BRIEW

Kat kum ka jingiathuh pateng ha ka ri jong ngi, ka daw bakongsan eh ba ki Khasi ki duh ia ka jingsuk bakynja blei ka long ba kita ki longshwa-manshwa ki la ryngkang ia ka hukum u Blei. Nyngkong eh ki khet ia kata ka jingkieng ksiar kaba pyniasoh ia ka bneng bad ka khyndew. Kum ka bainong ia kata ka kam bymman, u Blei um shym bteng shuh ia ka. Da kaba kiar ban iohi ia ka khmat jong u Blei, u briew u shah jynjar ha kane ka pyrthei katba ki khun ki ksiew jong u ki nang roi. Kita kiba pynjynjar ia u ki dei ka duk, ka pang, ka sngewsih bad ka khuslai ia kiba la pynsyriem kum ki briew (personified) ha kane ka kitáb. La pynlong ia ki kum ki nongshun jong u briew.

Ha kine ki laiñ la buh shwa ia kaba u briew u tam sneng ia u Blei ym namar ba u nongthoh um tip ia kata; hynrei ba u pyndonkam ia ka jinglaitluid bakynja myllung lane *poetic lisence* khnang ba u briew un páw nyngkong bad ban biang kata ka *metre.* Ka jingbthah ba u briew un shet shi shir ha ka jaka shi ser u khaw ka mih na ka jingangnúd u Blei ban pynim ia u briew. Kane ka jia hadien ba la dkut ka jingkieng ksiar. U Blei um kren hi da lade ia kane ka aiñ ka jingim slem namar u phah da u Masi; sa

uta u nonglam ktien ruh u shah pynshoi pynban ha ka tyngab ! Lada u nongthoh ia ka poem um tip lpa ia kata ka puriskam un jin da la ai nia ba uta u Blei ha ka puriskam Khasi u hun ban shah ia u Ksúid ban leh katba u mon wat haba u iohi na bneng ba u briew um tip ei ei ia kaba u Masi u shah pynshoi. Namar ba u briew bapli ubym tip ia ka aiñ ka jingkoit jingkhiah u bam pih. bad na kata ka jingbam u la kylla duk, wan sa ki jingpang, ki jingsngewsih, ki jingkhuslai bun rukom ban pynjynjar ia u. Ynda u la poi ha ka kut lad, u shu tare hapoh badum. U nongthoh u pyndem ha kaba la ju iathuh pateng, kata, hadien ba u briew u la leh pap u ong ba ka "sngi ia ki ban jngoh ka sngew lehraiñ." Haba la sah hapoh badum, ki briew ki trei ki beng ruh khlem tip ia ka mon u Blei. Na kane ka bynta jong ka poem, ngi iohi ba u Blei u don ki khmat batyngshaiñ bad u ieit ia u briew tang ba u briew um tip ia kata.

2. KA JINGKYRPAD BAD KA PHANG

U nongthoh ia ka poem *um* ngeit ba ki myllung ki don kam ia kata ka jingpyrsad mynsiem lane *inspiration* ban thoh poitri; hynrei ka dustur thaw epik ha ka pyrthei ka dawa ba u myllung un da kyrpád tynneng ha kano kano ka bór kaba u ñiew ba ka kham khlaiñ ban ia u. Uta u John Milton ki English ubym donkam ia kata ka jingpyrsád mynsiem ruh u hap búd ia ka dustur pateng kaba ka pyrthei ka ioh na ki Greek. U nongthoh ia *Ka Burom Ba La Jah* um pat lap ia uno uno u nongthaw epik ubym pyndon kam ia ka jingkyrpád, te u hap búd ia kata ka dustur. Ha kane ka bynta u donkam ia ka jingstet lane *speed;* hynrei um donkam ia ka Langthari ne ia ka lyer Kyllang kiba iaid ban pynjot artat. U jied da ka lyer kaba beh "jai jai"; namar lada kata

ka jingbeh ka stet palat, un ym lah kem shuh aïu ka kren ha u. Dei na kane ka jingkhang ba ngin rung sha ki khuiñ jong *Ka Burom Ba la Jah.*

Ngi dei ruh ban tip bad sngewthuh bha ia ka phang pdeng jong ka kot, lym kumta ka jingpule jong ngi kan ieh ia ngi ha suiñ. U nongthoh u thmu ban Ieh ei ei ha kane ka poem. Na ka kot hi ngi iohi ba u kwah ban "iathuh balei u Trai Nongthaw/U kwah Thawlang Ïawbei jong ngi ban im". Kane ka mut ba u pdiang ba ka longbriew-manbriew ka la hiar dór katta katta; ka mut ruh ba u kwah ban tip ia ka dáw ka jinghap kyrdan jong ki. Namar kata ka daw u kwah ban tip na kata ka lyer (ka rukom im ki briew ka juk mynta) "kumno ki hap" na ka burom ba ki la ioh ban thiah miet ha bneng. Kane ka dei ka phang pdeng jong ka poem. Ki bynta bad ki laiñ ba bud ki thew ban wad ia ka jubab ia ki jingkylli jong u.

Don khyndiat kaba dei ban iapule. Shwa ba u nongthoh un iathuh ia kaba u kwah ban tip na kata ka lyer, u da ai nia ba dei kaba kum kata hi ka lyer (ka jinglong jong ka jaka) kaba pynlong ia ki "Puri hok, ki puri khuid" ban rwai ha khet u Blei ha ka jingialam u angel rangbah (Gabriel), bad lada u Blei u shah ia ki ban rwai; um wit lada ma u ruh un rwai shaphang la ka ri bad ka jait bynriew. Kane ka long tang ka jingai nia u nongthoh. Ngi iohi ruh ba u nongthoh u la pynrit ia lade haba u kyrpad da kaba ong ba u long tang u "Rangli". Kane ka dei ka kyntien kaba paw bun sien ha ka poem. Tip keiñ lada ka jinglong rangli ka trei bad sah ha u un leit ioh tyngka nangno ban shon kot ! Ha ka jingshisha u la pynmih bun ki kot shwa ba un shon ia *Ka Burom Ba La Jah.* Ka dawa ba u sngew rangli

ia lade ka long ba ym pat don kawei ruh ka epik ha ka ktien Khasi wat lada ka histori ka poitri Khasi ka la dap palat ia ka shi spah snem ha ka 1980.

Ki laiñ 37–39 ki kren shai ia ka jingthmu u nongthoh. U tip shai ba u long u nongthaw epik banyngkong eh ha ka ktien Khasi, bad u da iathuh ba kane ka poem ka dei ka dur bad sur thymmai ba ym pat don ba thoh ha ka ktien Khasi. Ki lum Mangkashang ki long ki lum bajrong tam ha ka pyrthei; bad u sngewthuh ba u la núd khyllah ban thew ban poi sha kliar ka nám kum u poet. Ka shong ha ki para myllung jong u ban wan rah da kaba kham khraw ban ia ka epik lada don. Haba u rwai ba ka phang jong ka jingrwai ka jrong palat, bad ba u briew um pei phang, um da mut eh ia lade shi met; namar kumba shait kren ki jong u Prof. R.S. Lyngdoh bad bah Bevan L. Swer u nongthaw ia ka *Burom Ba La Jah* u iasyriem ia u myllung ba la khlad, u F.M. Pugh ha kata ba u tip ia kaba u leh bad u da mang bha ia ki jingjia ter ter lane plot. Tang kawei kaba ngi iohi hangto ka long ba u nongthoh u phohsniew da peit ba *yn* don kiwei pat ki myllung kiban bteng ia ka kam thaw epik, bad kata ruh, da ka jingkyrmen baskhem namar u kwah ba "shrah baiar kan long lyngkha seisoh."

3. Ka Jingpynithuh ia u Ksuid

Ia ka Nurok ne Myngkoi la synshar da u Ksúid rangbah uba kyrteng u Jom Rekha. Une u ksuid u lah ban shim ia ka dur ba kum ki briew haba u mon ban páw kumta. U nongthoh u ai jingmut ba ki briew ki lah ban iohi ia u Jom ha ka ïit lada ki leit peit kloi ha ka khyllipmat ba ki pyrkhat ia ka kam khwan lalot, ne haba ki bitar iano iano, ne haba ki kwah ban long lah duh ha pyrthei barit jong ki khlem

long tdong ei ei lada kiwei kiba nang ba tip ia ki kam kim iarap. Kiba kum kita ki jinglong ia kiba u nongthoh u ijli ki dei ki jinglong u Jom. Ki nongpule kin kynmaw ia kawei hangne. U nongthoh ia ka poem um ju kren shaphang kano kano ka phang ia kaba um lah ban leh janai. Lada uno uno uba lah ban leh, bad um leh, u dei ban mareh kloi sha ka ïit ban iohi ia ka dur u Jom. Kane ka shai ba u beiñ ia ka jingjaituh bad kaba leh batip.

Uta u Jom u shún bha ia u Blei. Kane ka mut ba um ju sngewbha ia uno uno uba leh rit ia lade. U Jom um lah ban jop ia ki briew lada u leh khraw; namarkata, u paw ha ka dur lui lui. U long u kpa, bad u syiem ki ksuid baroh. Ka jingai rong ia ki ksuid la ki bajyrngam ne baïong kam pher, ka long tang ban phawér ba ka rong ruh ka kren briew. Há kata ka ñiamra ba ngi lap ia u, u Jom u synshar laitlan (ym dei tang laitluid ruh) marwei; kam dei ka jylla synshar paidbah. Ka mut pat ba ka mon marwei ka dang lah hi ha kum kata ka khep. La iathuh shaphang kata ka jaka ba u thaw khet kumne :

Ka long ahor pung ktieh ba kjit shapoh
Kynja ar kjat bym don thapniang ban her.

Nangto u nongthoh u pun jingkieng sha ka jingsdang ki kam u Jom.

4. KI KAM RUNAR U JOM

Kane ka dei ka bynta bajrong tam ha ka Kitab I; hynrei yn ialeh ban buh tang ia ki mat.

Ha kaba wád ban lap ia ki kam u Jom, ki nongpule kin iohi ruh kham shai ia ka dur jong u ban ia kaba u paw ha

ki laiñ ba la dep batai. Ngin peit ia ka dur bad ki kam lyngba ki khmat u Basa bad ka Ramew. Ia kine ar ngut don kiba ñiew kum ki blei; don ruh kiba ñiew ba ki dei ki ksúid. Hanghe la pyndon kam ia ki tang kum ka lad ban pynpaw ia ki kam u ksúid. Ngi tip kham hadien ba ki long ki shakri ia ki khun u Blei, kata ia ki briew (ll. 236-37). Kane ka dei ruh ka jingpyrkhat u nongthoh. Kine ki ju iaid kai kylleng ha ka Tlang, namar ym ju don phlang ba mih thymmai ha kane ka por. Ia kane pat u nongthoh u ring nia hi na ka jingiathuh ki Khasi ba ka Ramew ka pynkyrsoi ia u symbái u rnái bad ka bsa ia ka khyndew kumba ai dud ia ki khunlung. Kaba ngi dei ban kham iakhmih ka long ia ki kam uta u ksúid.

Mar iaiohi ia u Basa bad ka Ramew, u Jom u pyrta na la ka khet mawleiñ ban tip mano ba wan sha ka jylla jong u. Ka Ramew ka iohi ia ka shyntur uta u Ksúid ba ka heh kat ka krem pubon. Ka iohi de ia ki bniat baheh kat u sdie bad katba ka nang ñiew, katta ki nang bun. Ka jingheh ka ka met jong u Jom kat kum ka jingantad u Basa ka long kat u lum Tiniang uba don ha ka elaka u Daloi Raliang. Ki tmaiñ jong u ki pher na ki tmaiñ briew; namar u nongthoh u la pynngiew ia ki nongpule da kaba buh tmaiñ ha u Jom da ki speh dingkhied kiba riew khriaw khriaw. U nongthoh u la pyndonkam da kata ka *hyperbole* lane ka jingkren pynheh palat ha kaba batai ia ka dur u Jom katban ong ba kawei pa kawei ka khmat jong u ka heh kat ka nan Thadlaskeiñ. Ki thapniang ruh ka heh kat ban kah sngi ia ka dujok kumba kah ki palam iong ia ka pyrthei. Ki kjat u Jom ki jrong haduh 300 pruh, bad u don jin lai tylli ki mat khohsiew. Ki nongpule kin leh bha ban kylli na kiba

la san ioh don shisha kum uta u jingthaw hangno re hangno ha ki snem ba la leit. Ki khohwah uta u Ksuid rangbah pat ki ksah bad jwat kat ka jri. Ngim kwah ban kylli ia u myllung la u la mád ne em ia kita ki khohwah, namarba kat u ksuid hi te u la dei ban ioh ka met kaba kham pher. Pynban lah ban pyrkhat ba ki mushi ki ju iaroh ia ka jingneh slem ki *tyre* kali lada buh ia ki hapoh ki juti.

Namar ba u Jom u dei u syiem ki ksúid u tang shu hukum ia kaba u kwah baroh dei ban leh. Ka hukum jong u haba u kwah ba ia ka Ramew bad u Basa dei ban pynpoi ha khmat jong u ka long ba ki ksuid baroh kin leh ia la ki kamram. Na baroh ki ksúid, mih shwa ka Puri kaba don ki shympriah kjat kiba phai sha khongdong bad ki khongdong jat ki phai sha khmat. Ka Puri ka iathuh ba lada ka ktah iano iano uta u jingthaw (briew) un king ka khlieh, un lamwir bad kren ruma. U Rih pat u iathuh ba un tang shu ktah ma u, ki nongshun kin khriat, ka snieh kan stem kum u shynrai bad ki mat khohsiew, mat kti bad baroh ki mat ha ka met kin khynñiuh. U Jom u shu sngap khlem phai ktien. U wád ia u Ren, u myntri rangbah jong u. U Ren u dei u kynja thlen ba la iathuh da u Primrose Gatphoh. Tang shu wan uta, u Jom u phah tán ia u Basa bad ka Ramew tang da ka jingring mynsiem. Ynda baroh ki ksuid ba don ha ka jylla bakhyndai ki la iapoi sha ka dorbar. u Jom u la bishar ia kita ki arngut shi tnga. Khlem don ba mudui ruh ka biang ban bishar ia ki namar ka kam tap púd ka paw lut ha baroh. Shwa ban bishar, u Jom u la batai ia ka aiñ banyngkong eh ba ngi lap ha kane ka poem :

Men kren ka hok men duh ka lok mynta;
Men kren ka thok, ma ka ia me kan duh.

Kaba kum kane ka long ka aiñ khyllah bad ka lah ban trei kam tang ha ka jaka shong ki ksuid. Kat kaba leh u barit bór la ka badei ne balait un ioh da ka duh nong suda. U ksúid u la sniew palat ban pynmih ia kum kata ka aiñ ! hynrei u dei u tyngshop na uba ngim lah ban khmih lynti ban ioh jingbha ei ei ruh. U Basa uba kham sian ban ia u briew ruh u pynpaw ia ka jingkyndit bakhraw ban shah bishar da kum kata ka aiñ.

Ha ka jubáb u Basa, uba phla ba u dei tang u shakri ia ki khun u Blei, u nongthoh u ai ksai ia kaban jia ha kiwei pat ki Kitab kaba lah ban ktah ia u Jom hi. U Basa u ong ba "Arsap arphong shi slem kam lah synshar"; ka mut ba ha kata ka ri thymmai ba dang khuid ju don ka ioh nong bad ka duh nong de. Lada kitei ki kyntien u Basa ki don ei ei ban kdew, ngi khmih lynti ban iakynduh ia u Jom ha ka kitab bakhatduh.

Ia une u Basa la ai dur kum u tyngshop uba len ia lade : u kham jied ia ka jingïap ban ia kaba die ia ka jingshisha ha ka jaka kabym pdiang ia ka. La shop ia u na dujok namar kata ka jaka kam iadei dur bad u. Ngim sngew synei ia u namar u la lait na dujok : kam pher ei ei la u lait hi da ka jingleh la jong ne da kaba la beh ia u da ka bor ksúid. Hadien kane ka jingjia ngim tip ei ei shuh shaphang jong u. Tang khyndiat laiñ na ka jingkren ka Ramew ka biang ban iohi ba u nongthoh um mut ban pyniaid kam ia u Basa ha ki bynta ba dang sah jong ka poem :

"Lynti to wad ma phi, lehse Basa
Katta la poi shata, ma nga hangne
Da aiñ Myngkoi ia nga phi teh phi khum"
(laiñ 327–29)

Lada shim ksai nangne lah ban sngewthuh ba u Basa u la leit shakri biang ia kita ki khun u Blei ha ri thymmai.

Da ki buit shalak jong u, u Jom u la tip shaphang kata ka ri thymmai (pej 11–12). Ynda u la tip kumta, u phah noh ia ka Ramew ruh; hynrei la ap ia ka ha khyrdop da u Ryngkew. Ha ka puriskám bashisha kane ka jingiathuh ka lah ban phér; hynrei u nongthaw poitri u pyndon kam ia ka jinglaitlúid. Ia ka jingtip ba u Ryngkew u shong kurim ia ka Ramew la shim na ka kot ba thoh bad pynmih da u Keny Nongbsah Pyrtuh, Myntri ka hima Mylliem. U Jom, ngi iohi, um kwah kem tnga ia ka Ramew. U kwah tang ia ka jingtip shaphang ki briew ha pyrthei bad u wád haduh ban da ioh tang ia kata hi ka jingtip. Wat la u sniew katno katno ruh, haba u ioh nong u Jom u lẹh bha ia ka Ramew. U da phah ba ki ksuid kin ai um bad dud ia ka ha khyrdop shwa ban pynlait ia ka sha bár.

Naduh ba u tip ia kata ka jaka badon briew u Jom u la sngewbha shibun; ki paid ksúid ruh ki kmen. Kane ka paw na kaba ki iasum jhulum ha pung.

5. KA DORBAR KI KSÚID

Wat la u Jom u long u lah duh ha ka Myngkoi bad u tip ba kaba u thmu ba kan long beit, u da kwah hì ban sngap aïu kiwei pat ki nongshong shnong ka dujok kin ong. Ngi dei ban kynmaw ba um ju pyni nia da lade hi. U shu pynpaw tang ia kaba u thmu bad angnúd ban kot. Um ju iapyrshah ruh ia kano kano ka nia. Ka kam ba u buh ha khmat ka dorbar ka long ban hiar thma ia ka ri thymmai. Namar ba u la kyrkieh eh, um tip shuh ia ka thngan ka sliang ruh : baroh ki jingmut jingpyrkhat jong u ki her sha kata

ka ri. Tang ban kot sha kaba la thmu, um salia ban leh hi ia ka kam la kaba lah ban leh da kiwei pat ruh. U pyrta dorbar hi ma u. Baroh ki la iapoi, bad u Ren uba synshar ia ka jylla pdeng ruh u la wan poi biang, bad katba ym pat wan ma u, ka dorbar ruh kam long sdang.

Shwa ban sdang ka kren dorbar, u Jom u la leh kambah. U shu kren te ka ïing dulan paki, ka khet ban shong bad ki jingpynthaba ia ka jaka shong dorbar ki la mih la ka mih hi : hynrei jait ba ka dei ka jaka shong dorbar ki ksúid te u nongthoh u don ei ei ban pynphér. U rwai kumne de :

Bluit ïeng ka jri, neng neng ki thid ki khih
Ki par kumbseiñ wad bám shane shatai

Bad khrek bad khrek phyrnai thaba ka khet,
Ki wieh rah ksuit na sad bad Ñiangbading
Rong khlur ki ai, ...

Ki dur bangiew ki paw ha kitei ki laiñ da ka jingkhih ki thid jri bad ka jingher ki wieh rah ksuit. Hangne te ka Sarong ka ktah ia u Jom khyndiat bad u sngew lpa ba u la long u nongjop khlem pat sdang ia ka thma ruh. Wat la u khot ia baroh ban iapyni jingmut, ka jinglong lah duh ka paw na kaba u lam khmat ba "Shi bor shi buit ngin rai tylli hajuh".

Kiba iakren ha ka dorbar dei u Ren, ka Pap, ka Jingiap, ka Ñiangriang bad Tapbalong. Kim kren kumjuh; hynrei baroh ki iathuh ia kaba kin leh ba kiwei pat kim lah ban leh. Ngin iakhmih ia kane ka jingshisha khyndiat. U Ren u iathuh ba u lah ban puh bad ngúid khlem ktha; bad lada u briew u heh pat un thaiñ bad sympat haduh ba ki shyieng kin jem ba un shu ngúid suk. Ka Pap ka woh nia

shwa ia u Ren ka da pyni ba um lah ban nguid lut namar ynda u la kdang um lah iaid shuh bad suki suki "kin ngúid pynban ia u." Ka pap te ki iathuh ba kan ym leh bór kum u Ren; kan phon ia baroh kiba iakynduh ia ka. bad suki kan tán ia ki sha dujok. Ka jingsarong jong ka ka paw ha kaba kób ban phon ia ki "kynja blei" de :

"Ngan tem da sur bun shoh tyndep ngur ngur.
Ngan kynoi de hangne ha pneh basyaid,
Ngan khem ki kti ki kjat, ngan ai dawai,
Baroh ki blei kin klet la jinglong khuid."

Ka Pap ka kren kum kaba nang ban tem ia ki sur barngai kat ban pynshoh samthiah ia ki briew ha pneh jong ka kumba samthiah u Samson ha pneh ka Delilah. Kum ka aktres ruh ka da kdew ha la ka pneh haba ka kren. Kam kular ban ialeh da ka bór; hynrei da ka jingieit suda ! tang ba ngi syier shibun ia kata ka kam babha jong ka namar wei ba ka la khem ia ki kti, kita ki kti kin kloi ban kynrup ia kaei kaei kaban pynmyntoi ia u briew kat ban klet ia u Blei bad ia ki para briew; ki kjat ba la shah khem ruh kin lam hi sha ki jaka ki bym iadei dur shuh bad ka jinglong khúid. Nangta, ngi sngew ba ka dei ka kynja doktor aïu re ba ka kular ban ai dawai ia kita ki briew. Ki dawai ka Pap ki kynthup ia baroh ki jingdih bapynbuaid kum ka kiád, u kynja, ka aphin bad kiwei. Ki losg ki dawai basuk eh ban ioh tang lada ka pla ka sngáid. Ki blei, ne kynja blei, ne jingthaw phylla ki dei ki briew.

Ka jingkren ka Jingïap ka iasyriem bad ka jong u Ren. Ka ruh ka mahám ban leh da ka bor suda. Ka ong ba kan khyrwait, kan khñiot na ryndang haduh ban da dkut myn-siem, bad ka met pat kan pyut. Hynrei ka mynjur bad ka

Pap ba dei ban da phah syntiat ia kita ki jingthaw phylla ban tip hangno ka jingtlot jong ki ka shong. Hangne pat ngi iohi khyndiat kaba u nongthoh u pynhiar dór ia u Jom. Haba ki ksuid ki la nám blei syndon ia u, bad ki la ai nám ia u kum u Donlut, Tiplut, Daplut, Poilut. Lahlut ruh u Jom um long satia kumta lada u pdiang ba don kam ban da phah syntiat ia kita ki briew.

Ka Ñiangriang bad ka Thapbalong ki iakren lang ha kajuh ka por kumba kren ki khoros ha ka drama ki Greek. Kine ki kular ban pynkyllut ia ki shkor jong ki nongshun. Lada ki shkor briew ki kyllut da ka jingktah ki ksúid, kim treh shuh ban sngap ia kano kano ka khubor ne jinghikai babha. Kine ki pyni nia de ba ym dei ban shu rai khlem da iohi ne ban shu kren don bor bad laitluid ia ka ktien namar ka lyér ka lah ban rah khubor sha ki nongshun.

Wa lada ngi lap ia ka lyér ba ka long ka bór ia u nongthoh, ka shu paw tang teng teng ha kane ka poem. Ka jingkdew sha ka lyer Pyrem ka iathuh ruh ia ki nongpule ia ka aïom ba la thaw ia ka poem. U Jom ruh u kdew sha ka lyér kaba lah ban pynkylla dur ia ki ksuid. Ia ka jingstet ka jingiaid lynti ki ksúid, ngim artatien shuh namar kin hér ha ka lyér phylla.

Ka jingkren-pynwai dorbar u Jom ka paw ba u la sngap ia baroh ki nia ba la pyni da ki nongkren, khamtam ia ki jong ka Pap namar u sneng, "Da ktien baeh bakhor kynmaw wat kren." Ka hukum ba u ai khatduh ha kane ka Kitab I ka long kumne :

"To ïeng uba don kjat, to par pyllup
Uba don kpoh, to siang uba don sner;

To long kum Labadur uba thylli,
To her ba jingleit khmih hima kan sdang."

Ki laiñ ki don ka khubor. Ki pyni ba u Jom u kwah ia baroh ban iamih noh. Ki iathuh ruh ba u peit sha u Ren ubym dòn kjat uba dei ban par pyllup lymda u la hukum shwa ba baroh kin ïaioh thapniang.

6. KA JINGSYIER U NONGTHOH

Ka dorbar ki ksuid ka la wai; baroh ki la iahér haduh ba la dum sa ka suiñ. Ki ksúid ki jah sha lyndet u lyoh barben. U nongthoh u iohsngew sa tang ka jingsawa ha kata ka khyllipmat. Ki shkor jong u ki pah ñiangkynjah haba u sngap ia ka jingwin ka suiñ. U pynkut ia ka Kitáb da ka jingsyier mynsiem ioh ba kita ki ksuid kin poi sha ka pyrthei ban leh ia kito ki kam baroh ba ki la khlei ha dorbar kat ban pynkylla khongpong khongdeh sa ia ki sngi bad ki snem. Ha kaba pynkut ia ka kitáb, u nongthoh u ieh ia ki nongpule ha ka jingkwah tip ia kaba ki ksuid kin leh hadien kane; tang ba u la pynpei phang ruh ba ka poem ka long ka bajrong.

Lynti ban jrong ka iaid katto la shai,
Ki kam raiot Nurok baroh kin roi
Ha khrum, ka suiñ, bad shano ma kin poi .

KI JINGPYNSHAI

1. Sha kliar ki Mangkashang nga thew ban hér
Ha dur bad sur bym pat ju rwai mynnor
Ha ktien la jong. (laiñ 29-31)

Ia ki lúm Himalaya la tip ha ri Khasi-Pnar kum ki Makashang ne Mangkashang. Ki dei ki lum bajrong tam ha ka pyrthei. U nongthoh um pat ju poi sha kliar kitei ki lúm; hynrei ka jingjrong jong ki kam don ei ei ban leh ha kane ka poem namar la pyndon kam ia ka tang ban ai ksai ba ka jingthmu jong u nongthoh ka long ban thoh ia ka poem bajrong tam, bad da kaba leh kumta ban pynlong ia ka, ka poem bakhraw tam, tat haduh ban mih da kiwei pat ki epik kiba shim ia ki phang pdeng ba kham khraw ban ia kaba u la jied hangne, kata ka mut. ka phang kaba iadei lut bad Khynriam, Pnar, Bhoi bad War – kaba lah ban pyniadei ruh bad kiwei pat ki jait bynriew.

Ka dur bad sur ki don ei ei ban iathuh ia ki nongpule. Shwa ia ka snem 1980, ym pat don epik ha ka ktien jong ngi. U Soso Tham uba la bet ia ki symbai um shym kot sha ka kyrdan *epik poet*. La une u nongthoh ia *Ka Burom Ba La Jah* un pyndep ia ka poem ne un ieh ha shiteng kumba ieh u John Keats ia ka *Hyperion,* ka por kan sa iathuh hi; hynrei kiba pule kum ka allegory te ka la kut ha ka Kitab II, kata, lada ki nongpule ki iohi kumba iohi u I.M. Simon ba don ha ka kot ka *allegory* de.

To keiñ yn iapeit ia kata ka dur shwa. Ki nonghikai ha ki klass ba kham halor kin ong ba ka dur te ka la shai lpa. Ym don dkhot ha ka poem. Ym lah ban rwai ia ka bad ki sur kiba kumno kumno namar ba ki full stop kim iahap kumjuh. Ka leit long kumta namar ba ka shong pat ha ka sur ia kaba yn sa pynshai harum. Nalor kane, u nongthoh u la pyndon kam ia ki dustur thaw epik baroh wat lada um iamynjur bad katto katne na ki. Ia kita ki dustur ruh lah ban pyni: ka epik te ka la sdang ha mar shiteng ki jingjia,

ka lah ruh ban long ha mar shiteng jong ka khana nangta ynda la dep ki dustur, sa sdang biang naduh ka mat ba u nongthoh u kwah ban sdang. Nangta wan sa ka jingkyrpád ne *invocation* bad ka jingiathuh bashai ia ka phang pdeng; bad kaba ñiew kyrteng ia ki tyngshop-puron ha ka rukom ba ki shipai ki leh, kata na u rangbah duh haduh kiba kham duna ka jinglong rangbah ne nongialeh bad kaba batai ia ka jinglong jong ki. Ha kane ka Kitáb u nongthoh u la bniah bha ha ka jingbatai ia ka dur bad jingnang-jingtip jong ki ksuid ba un sa pyndon kam ha ka thma kat haduh ba kiba pule da ka jingsngewthuh kin ym klet shuh ia ki ksúid ba u la ai kam ban leh. (Ia kiwei pat ki mat, la batai da u I.M. Simon ha ki sla ba sha khmat jong ka kot).

Ka sur pat kam mut ia ka jingkynúd jingrwai. La iathuh ha neng ba ym lah ban rwai ia kane ka poem. Ka jingmut ka long ka babeit. Ka sur ka mut kumne : (i) kawei ka jingjia ka búd ia kawei pat, khlem da ioh daw ban kylli kumno ka jia; (ii) ka jingbteng ia ka jingpule khlem sangeh ha ka bakut ka laiñ lymda poi ha u dak sangeh khatduh; (iii) dei ban pule kat kum ka jingbuh dak sangeh bad kat kum ka jingai ksai na ki laiñ jong ka poem. Ka sur kren ruh kum ka kyrdan ba u nongthoh u ai ia ki ksúid: lada ki pyndem, ka sur kren ruh ka rit; lada ki kren ia kaba ki nang bha, ka sur ruh ka heh. Hangne te ka dawa ia ka jingnang pule.

2. Ki dak kynriang ne *italics* kat haba ki paw ha ka Kitáb I ki pyni ba ki kyntien ba mih ki dei na ki mawsawa ha ki krem ka dujok, bad ia ka sawa ba mih na ki ksúid la na ka shyntur ne na ki dkhot met jong ki.

3. Nangtei ban khmih mano ba shlán wei briew
Ban trei minot, mano kyrteng u Blei
Ba nám bym tieng ioh paw ka tlot ka swai.
(ll. 64-66)

La buh ia kitei ki laiñ ban nang pynpáw shuh shuh ia ka jingangnúd u ksúid ban synshar marwei ia ka pyrthei baroh. Ka mut ba u Jom u thrang u threw ban iohi ia ka sngi ha kaba baroh ki jingtháw kin mane ia u, bad kin nám tang ia ka kyrteng jong u. Ki laiñ ki kynthup ia ka snap kren beiñ Blei bad ia ka jinglong ba kwah ba ka pyrthei kan klet noh ia u Blei. U nongthoh um kwah ban leh kumta; hynrei u ai ia katei ka jinglong bakhwan burom ha u Jom, u syiem ki ksúid, ban pynkhreh ia u ba un ia-kynduh ia u briew ne ia u Blei ha ki Kitáb bahadien.

Kine ki laiñ ki batai ia ka jinglong u Ksúid. Lada u briew u trei minot ha ka kam marwei haba iadon kiwei pat ki para nongtrei, ka jingpynshoi kan rung ha u kat ban pyrkhat ba kaba u leh ka bakla shibun ba u minot marwei ia kaba dei ban iatrei lang. Lada don mano mano ba ju úd : "balei ngan trei shitom marwei na ka bynta baroh" u nongthoh ia ka poem u batai ba kata ka dei ka jingpynshoi ba wan na u Jom, u ksúid ne u Soitan; kaba phylla ka long ba u la kren lpa, ba lada ubym tip u leh batip banang ruh u dei ban mareh sha ka ïit, kata ka biang ia ngi ki nongpule ban sngewthuh ia ka seng pyrkhat u nongthoh.

Ka long ka kamram jong u briew ban phai sha u Blei: ban ai nguh haba u ioh jingkyrkhu. ban pán jingiarap haba u don kam hynrei ha ka jinghikai shong tynrai u Jom ha kitei ki laiñ, uno uno uba leh kumta u dei u batlot-baswai; ubym don tyrpeng, bad uba kwah tang ka ioh ei suda

khlem da pynwit ia kiwei ne pynmih syep ia lade. Uba tieng ban mane Blei, bad ban ai burom ia u Blei ha khmat ki para briew u dei u bakhlaiñ kat kum ka aiñ u Jom! Kane ka dei kawei pat ka aiñ dujok. Lada don kum uta u briew ka mut ba u nongthoh u ñiew ia u ba u ken ia u Blei ha khmat ki para lok jong u.

4 Ynda ha kjat ki khmat Basa ki kot
Ki dum ban i khongdong sha khmat ki phai.
(laiñ 138-39)

Lada dei ia kano kano ka briew. u nongthoh un jin da ai dur ia ki sla jat da kumwei oat; hynrei ia ka ksúid um ba kum ka Puri, bad kaban iarap ruh ha ka thma pyrshah ia u briew; um sngew dei ban pynphong pansngiat ia kata ka jingbha briew. Kumta, hadien ba u la ai ia ka da ka dur ba sngewthiang, u pynkut da ka jingsngew khohñioh. Ki khot ia kum kane da ka *anti-climax* ne ka kut khongpong. Don hi ruh kiba iathuh ba ki khongdong ki Boit bad puri um ki phai sha khmat. U nongthoh u iohsngew ia kane na ki katto katne ngut ki rangbah bapruh jabieng ka ri Pnar.

5.) Ba dei ki kynja blei ba mih kyrpang
Ba briew hadien kin nám, kin nguh kin dem.
(laiñ 208-209)

Ka jingmut ha kitei ki laiñ ka long ba la u Basa bad ka Ramew ki shakri ia ki briew naduh basdang, kan poi ka por ba yn don sa ki ban mane blei ia ki, kata kiba ai jingkñia ne jingduwai ha ki. La ka lah ban long ne em, kam dei ban pynshitom jingmut ia ki nongpule namar ia kum kane ka buit thaw poitri ngi khot ka *vision* ne ka jingiohi rngái ki nongthaw poitri.

6. Thapniang um don pynban kumno u hér
Shano un poi, Ramew ban tip kam lah.
(laiñ 255-56)

Kat haba u nongthoh u pule shaphang u Basa bad ka Ramew um lap hangno hangno ba ki don thapniang. Mynta haba u Basa u la don ha ka kti u Jom, um lah ban leh ei ei ruh. La pynhér ia u da ka bor ksúid. Ka dei kawei na ki kam bah u Jom ha kane ka kitáb. Haba u nongthoh u rwai ba ka Ramew kam lah tip shuh shano u Basa u poi, u mut khnang ban kdew lpa ba un ym pyndonkam shuh ia u Basa ha ki kitáb bad ki jingjia babud. Haba ki nongthaw poitri bad nongthaw novel ki kwah ban weng ia uno uno u tyngshop, ki ju pynjah da kum kine ki daw, lane pynïap noh ia ki. Hangnc la shu pynsakma ia u Basa, bad kata ruh, tang na ka jingtip u Jom.

7. "Ka thok bad kam riewshlur ia phi kam dei,
Ummat-umpung iapler-iapang, shida
Bad khúid: kita hi keiñ ia kynthei briew."
(laiñ 274-76)

Ki laiñ ki pynpaw ia ka jingsian u Jom ban khroh ia ka Ramew. U la iohi lpa ba ka ïam; te khnang ban ioh ksai na ka, u kular ba kan suk kan saiñ hadien. U la pynkhleiñ ruh ba ka dei ka bahok bad ka sang ban thok. Namar ba ka dei ka bahok ha la ka jinglong kynthei ka la klet shisha ia ka aiñ ka ri Myngkoi ba u Jom u la iathuh ha u Basa. U Jom u batai kumno ki kynthei ki dei ban long: kim dei ban thok ne leh shlúr. Ki dei ban shu ïam, ban ïapler haba ki tieng ne kyndit, ban long ki bashida bad khuid ha ka jingpyrkhat. U Ksúid u la riam haduh katta, bad ngi pyrkhat hangno shuh ka Ramew kan shan! Haba bud ia ka

jingjia kham harum ia kitei ki laiñ, ngi iohi kumba iohi u I.M. Simon (p. iv) kumno u Jom u kylla Herod kat ban kular ban mane syiem ia kita ki jingthaw phylla.

Kitei ki laiñ ha ka jingshisha ki pynsawa ia kaba u Aristotle ki Greek u batai ia ka dur bad jinglong ki kynthei ha ka drama. Uta u riewstád u thoh kumne :

Even a woman may be good, and also a slave; though a woman may be said to be an inferior being, and the slave quite worthless. The second thing to aim at is propriety. There is u type of manly valour, but valour in a woman, or unscrupulous cleverness, is inappropriate.

(*Poetics*, Ch. XV)

Ha ki juk barim bajah ka lah ban long kumta mynba ka bor met ka dang kordór shibun; hynrei ha kine ki sngi ha kiba ka bor jabieng bad jingstád briew ka la roi, ban ong ba ka kynthei kam bit ban lèh shlur bad kam nang ban leh sianti te kam iaháp shuh (kum kata ka nia dei ka jong u Jom).

8. Ha ri jingthaw phylla kynthei kim shlan
Ka ang pynhieng ryndang hapdeng shynrang,
Ha ri Nurok baroh ki kren shar shar,
Kynthei baroh ki kynih Iarryngkuh. (laiñ 456-59)

Haba buh beit kumba thoh prous kitei ki laiñ ki mut kumne: ha ka pyrthei Khasi hyndai, ki kynthei kim ju kren dorbar lane leh kyrtong ia lade, katba ha dujok pat ki kren kum ki shynrang hi.

U nongthoh u la pyndon kam ia ka rukom kren pynheh lane *hyperbole* haba u rwai ba ki kynthei dujok ki "pynhieng ryndang" tang ban beiñ ia kata ka dustur ki ksúid;

namar man ba kren ka kynja ksúid kynthei, lait noh ka Jingïap, ki da pyndem ha khmat u Jom. Ñiuma ki Khasi te ki ju kheiñ ba kam bha ba ka kynthei kan kynih namar lada ka long kumta ka pyrthei ruh kan sa kylla khongpong. Lada ha ri Khasi mynta la don kiba kum kita ki kynthei, kata, ka pyrthei ka la syriem lpa ia ka Myngkoi u Jom!

9. Mano ba tip khlem sngew
Da shkor, khlem i da khmat, khlem ioh ban tba!

U nongthoh u shah ia ki nongpule ban tip khyndiat ia ka seng pyrkhat ne *philosophy* jong u kaba u bat ha ka poem baroh kawei. Ka jingtip ka rung ha ka jingmut u briew na ka jingiohsngew. Lada u briew u kyllut pat, u ioh jingtip na kaba iohi da ki khmat; hynrei lada u leit sniew bok ban matlah bad kyllut ha kajuh ka por, un tip tang da kaba tba ne ktah iano iano ne ia kaei kaei. Ha ubym duna la ha ka khmat, ka shkor ne ka bor sngewthuh hi jong ka snám ka jingtip ka rung na baroh lai tylli ki jingkhang sha ka jabieng jong u. Ubym lah ban leh ei ei shuh kata, iohsngew, iohi, tba, um pher na u nongïap.

La kumno kumno kitei ki laiñ ki kular ba ki dei u shabi ban rung sha ka Kitab II jong ka poem. Ki iathuh ruh ba bun na ki jingjia bad siat pharshi ba u nongthoh u rwai ki dei kiba u hi u ju iohsngew, iohi bad ioh tba.

10.) "…. to siang uba don sner" (laiñ 553).

Ia kitei ki kyntien la ai jingmut ia u nongthoh da u Phrangsngi Kharlukhi ha ka miet shwa ban phah ia ka poem sha press. La iadon lang ha kata ka por bad u Bevan L. Swer de. Ki kyntien ba kitei ki symboh ki bujli ki long "to her ha thapniang sim." Shisha ki kyntien

kumba ki paw ha ka kot ki kham sngewtynnat namar ki kham iadei bad ka poitri.

11. Ha kaba pule ia ka kot baroh kawei, kan iarap lada ki nongpule kin ïit jingtip ia ka jingmut kine ki kyrteng English de namar la pyndonkam bha ia ki : simile, metaphor, allegory, fable, synecdoche.) transferred epithet. epigram, apsiopesis. onomatopoeia. alliteration, bad assonance.

12. Don saw tylli ki kyrteng ksúid kiba lah ban pynshitom jingmut ia ki nongpule.

Letno. Lai tnaw. U dei u maw uba pait lai tnaw namar ba hap u khnam jong ka Latympang haba ka siat na lúm Tiniang. U lúm Letno u don ha ka shnong Barato. Dei u Mondon Bareh uba ñiew nyngkong ia u kum u blei ha *U Mawpún Jingtip.* Ka long ka bashisha ba kito kiba bat ia ka niam tynrai ki ju leit kñia ha utei u lúm. La buh ia utei u ksuid hangne ban shu pynphuh pynphieng ia ka dorbar u Jom. Ha lyndet jong kata pat, u nongthoh u shim ba uta u Letno u iawan lang na Myngkoi.

Symphut. U ksuid Tynjang.

Tiar. Ka jingpang suh bakyndit kaba lah ban pynïap syndon lada ym don ba ai dawai. Don ka Tiar um. Tiar lyer, bad kaba ioh na ki soh de. Ha ri Pnar te don bun kiba pynkoit ia u nongpang da kaba kren ha u sying.

Tihar. Kane ruh ka dei ka jingpang kaba pynmih umbiah na poh ki ngáb; nangta ka pynkhriat, bad lada u nongpang um bám da u sying makhir, ne da u khaw, u lah ban kynroi prie. Hynrei kam lah ban pynïap.

H. ELIAS

14. KA TREI KA KTAH HA RI KHASI–JAINTIA

Katei bad kine : "Ki Jingrwai La Ka Ri." "Badonburom", bad "Ka Jingsngewtynnad Jong Ka Jingpule Kot" ki long ki bynta na *Mihngi Sepngi* da u Rev. Fr. H. Elias ba dei ban pule na ka bynta ka Pre-University nalor kiwei pat ki kot. Hangne harum yn thoh ha ka rukom JINGKYLLI bad JUBAB kum ka jingpynkhreh na ka bynta ka eksamin.

1. U Phadar H. Elias u thoh : "Kane ka thaiñ Ri War ka long ka Kper Eden jong ka Ri Khasi Jaintia." Kiei ki nia ba u la ai ban kyrshan ia katei ka jingong. Phi mynjur ba ka ri War ka long kumta haduh mynta ?

Jubáb. Ngi khot "ri War" ia ka thaiñ ha ri Khasi-Pnar kaba noh padún shaphang Bangladesh. Ka long ka thaiñ ba bun ki jaka ba pynnoh bad bún ki riat. Baroh ki wah kiba phai shaphang Bangladesh ki túid lyngba kane ka thaiñ.

Ha "Ka Trei ka Ktah ha ri Khasi-Jaintia" u nongthoh u pynsyriem ia ka ri War bad ka kper Eden. Kane ka Eden ka long ka jaka ha kaba u Adam bad ka Im, ki briew banyngkong eh ha ka pyrthei kat kum ka *Kotbah,* ki la im suk im saiñ ha ka pahuh pahai bad ha ka jingsuk met bad mynsiem. Kata ka long shwa ba kin pynkheiñ ia ka hukum u Blei. U H. Elias u mut dur ba ki briew ka ri War ki im suk kum kita ki shijur ka Eden hyndai namar ba ki long

ki bariewspah, bad ba ka Ri War ka long ka jaka ba dap da ki soh bun jáid, kynthup ia ki sohñiamtra, sohkwit, sohkynphor bad sohtrun. Nalor kito, u nongthoh u kdew ia u pái, u kwái. u tympew de. Ngi tip ba ia kine la rep bad la sumar da ki briew ba shong ha ka thaiñ ri War. Hynrei ha kine ki khyndiat snem la pyrshang ban rep ia ki ha ri Bhoi ruh. U H. Elias u khot Eden ia ka thaiñ War jong ka ri namar ba u itynnat ia ki kper soh khamtam myntlang haba ki ih, u i kumba ki deng da ki symboh ksiar suda, bad u pyrkhat ruh ba kine ki soh baroh nalor u soh ñiamtra ki pynriewspah ia ki briew. Te u mut dur ba ka Eden ruh ka itynnat kumta.

Hynrei ki briew ka ri War ki don sa kiwei de ki jingtrei. U nongthoh hi u iathuh ba ki shalán ia ka sla Tyrpád sha dkhar, kaba mut ba ki briew ki nang ban khaïi ia ki már ba ki pynmih. Nalor ka kam khaïi, ki thaiñ ia ki shang, khoh, shylliah bad knup rit ha ka rukom baitynnat. Ia kito ki pyndon kam bad die ruh ia ki batam sha kiwei pat. Ha ka por Tlang, ki War ki ju ioh kyrhai ka dohkha im kaba ki kem da ki jár na ki wah. Ia ka dohkha ba kim lah ban die im, ki thád tyrkhong bad ia kata ruh ki die ha ki ïew ki hat.

Kato baroh kaba u H. Elias u thoh ka kham iadei eh bad ki 35 ne 40 snem mynshwa. Tat haduh ka snem 1947, ka ri War ka dang long hi ka ri ne thaiñ bariewspah. Dang don ki briew na ri lum ruh kiba hiar ban wad spah shathie. Hynrei naduh katei ka snem ka spah ka ri War ka la nang troiñ namar bún ki dáw. Kawei ka long ka jingiakhlád jong ka India bad ka Pakistan kaba la khang lád ia ka khaïi bad ki khar Shilot, bad kaba pynduh ruh ia ki War

ia ki lyngkha jong ki kiba sah ha dkhar. Kito ki kynthup ia ki lyngkha kba. Nalor kata don sa ki jingpang tram ki dieng soh. Mynta kato ka thaiñ ka long kaba shem shitom shibún eh. Kam long shuh kata ka Eden ka jingmut dur jong u H. Elias. Ki briew ki la kiew na thaiñ War sha lum bad sha Bhoi ban wad jingtrei ne ban shong sah artat shato. Wat lada ngi pyrkhat ia ka pór shwa ka jinglaitlúid ka ri India ruh, ngim lah kat ban ianujor ia ka ri War bad kata ka Eden. U Adam um shym thung soh ne syntiew. Ki shu long hi. Um shym rep kaei kaei ruh, u ioh hi ka bám. Ki War ki da rep, da puh da daiñ haduh ban da mih ka syep. Ia u Tympew lei lei ka jingsumar ka long kaba da bniah katta katta. Wat la ka thaiñ ka riewspah shi sien, ka leit long kumta namar ba ki briew ki trei mìnot bad trei shitom. Ngim sngew dei. namarkata, ba ka long kpér Eden ia ki briew ban iaid bad im suk mynno mynno ne lawei namar katba nangbun bad nang iaroi parum pareh ka khyndew ban pynmih kyrhái ka bam ka dih ka nang duna, bad ka jingsuk bad jingitynnat ruh kam da don bór shuh. Tang ha ki kynja myllung te lehse ka lah ban paw da kumwei pat. Ngi kynmaw hi ba u H. Elias u dei uwei na ki myllung jong ngi.

2. Kiei ki jingtrei bakongsan ki Khasi bashong ha ri lúm, bad kiba shong ha ri Bhoi, kat kum u Phadar H. Elias? Don ei ei kaba thymmai naduh ba u la thoh ia ka Ese shaphang kane?

Jubáb. Ki jingtrei bakongsan jong ki Khasi kiba shong ha lum bad ha Bhoi ki long ka rep ka riang bad ka trei kti. Ki ri jingri de katba shah ka por bad bór. Yn kdew ia kine ki jait jingtrei harum.

Ha ka pdeng bah jong ka ri Khasi-Pnar ki briew ki rep kba, phan, riewhadem, krai, rymbaija, shynrai, sying, sohmyngken bad ha ki shnong ha ri Pnar u sohñiamtra ruh u long bha kum ha ri War hi. Nalor ka rep-ka riang, ki rangbah briew ki trei ia ki kam mistri dieng, maw bad nar. Ki nang ban thaw ïing thaw sem, bad ia ki jaka buh tiar buh tar ha ïing kum ki almari, ki shuki, miej. Ki nang ruh ban tei mot bad kór shong thait. Ka kam thaw ka long kawei kaba ki nang bha. Ki thaw ia ki mohkhiew, ki wait, ki tari. bad ki kpieng ki ksah da ka ksiar ka rupa ban pynitynnat ia ki kynthei jong ki. Don bún ruh kiba trei ha ki par dewïong. Ki kynthei pat la ong ki iarap lyngkha bad ki nang ia ka kam suh bad thaiñ ia ki jaiñ baphong ha ïing. Don ki kynthei kum ha Larnai bad hawei kiba nang ban thaw khiew khyndew bad ki pliang saraw. Don ruh kiba nang ka kam thaiñ khoh bad star, bad kum kita.

Ki briew ba shong ha pdeng lum Khasi-Pnar ki ri ia ki masi, ki blang, ki sniang ka syiar ban bam doh bad ban die.

U nongthoh u pyni ba ha ri Bhoi ki briew ki rep kba; bad u kba u long bha ha ka khyndew hangto. Ki rep sohriew, riewhadem, u krai bad kum kita ki kynja jingbám Ki rep sohmyngken bad lahá de.

Ki kynthei ki ri khñiang ryndia, ki thir ksai, bad ki thaiñ jaiñ. Ki la hikai ia kine ki kam naduh ba ki dang samla.

Nalor kitei ki kam ba la kdew da u nongthoh, ngi lap mynta ba la ha lúm, ha Bhoi ne ha War ki briew jong ngi ki la nang ia bún kiwei de ki kam. Ha ki shnong bad

nongbah ba don ki skul, don ki nonghikai batbit bha. Ha ki jaka ba don ophis sorkar, ki briew jong ngi ki long kibym duna ha ka jingshem phang. La don mynta ha ki kam Pulit, kam Shipai, kam Doktor. Enjiniar bad kiwei kiwei ki kam ba ki Khasi-Pnar ki la nang bad pyntbit ia lade ha ki. Ki nongtrei kam bylla ba ngi khot mynta kontraktor ruh ki la bun byllai. Ki don ruh ki karkhana ot dieng ha bun ki jaka. Ki la long ki nongkhaïi ruh. Ki die ki jaiñ, ki jhur, bad kiwei de ki mar. Hynrei ka jingkhaïi dieng sawdong kaba ki la nang bha ynda lait surok te imat ka la maham ba ha kawei ka sngi, ki lúm jong ngi kin sa synlen lut lymda ka bor sorkar ka pyrkhat kumno ban pynmih dieng pat ha kito ki jaka. Haba shu kren lyngkot, ym don shuh ka kam ba tip ha ki jylla barit ba ki Khasi-Pnar kim trei; hynrei ki trei ban biang ka mynta.

Ban pynkut. kane ka ese kam iadei shuh bad ka juk jong ngi.

15. BADON–BUROM

Jingkylli. Ka mut aïu haba ngi ong "badon burom ?" Kiei ki dak ba páw jong u briew badon burom ?

Jubáb. Haba ngi ong "badon burom" ngi pyniasoh ia katei ka kyntien haba ngi kdew sha u briew ne ka briew, U Phadar H. Elias u batai ba ka jingong ba "don pisa don burom" lane haba buh da kumwei pat ba u riewdon spah u long ruh u riewdon burom ka long kaba bakla shibún, namar don kiba don spah hynrei kim long kiba don burom; don pat ki baduk hynrei ki bat la ka burom. Ka jingdon burom u briew ka long ka jinglong jong u hi ia kaba um lah ban thied da ka spah. Ka jingdon burom. kat kum u Phadar H. Elias. ka kdup lang ha ka hi ia ka jingdon akór.

Ngi lah ban kdew ia ki dak ba paw sha bar ha u briew badon burom. Ka jinglong badon burom jong u ka paw ha ka ïaid ka ïeng, ka ktien ka thylliej ba u kren bad kiwei pat ki kam bad ka rukom ba u trei ia ki. U nongthoh u kdew shuh shuh ha ka jingarsap kam ioh jaka ha u riew don burom. U riew don burom u burom shwa ia lade, bad ha kiei kiei baroh ba la kdew u pynpaw ia lade kum u briew ba kiwei pat ki lah ban shaniah.

Ha ka jingiadei kam bad la ki para briew; u riew don burom um ju pyrkhat sniew ia ki; um suba sniew. um tharai sniew. bad um mut sniew ia ki paralok. Don kiei kiei kiba u riew don burom u kiar. U kiar ban pynpaw

laplah ne ban iasaid khleh bieit haba um sngew iadei jingmut. U kiar kumjuh na kaba kren woh dong; ka pynpaw ia ka jingsngewmeng, ia ka jingsngew banang-batip tang ma u. U kiar ruh na ka leh shiliang iano iano. Kata ka mut ruh ba u riew don burom u shim ia kiei kiei baroh kat kum ka jinglong bad ka kyrdan jong ki. U long pat haba kumta u briew ubym kren pynroh ia lade, lane iano iano ubym kren siar, kren lorni. bad uba kren tang ia ka bashisha. U long ruh u briew bajynsur mynsiem, ym u bakhoi-khoi. U kup ha lade hi ia ka jingsngewrit bad ka jinglui-lui. Kum ha uta, kiwei pat ki shaniah.

Ia u briew bym don kum kitei ki jinglong ngim lah ban ñiew kum u riew don burom wat lada u kọt ka spah ha suiñ ruh. Ki riew khlem akor, kibym shaniah ia lade, kiba kren pathar, kren lorni, kren thawsha bun kiei kiei kim dei ki briew badon burom. U Phadar Elias u sin ia kita da ki "sim lai dieng", ki ñiangkongwieng bad ki sharyntoh kiba pynpoh dor ia lade hi ha khmat ka jait bynriew.

16. KA JINGSNGEWTYNNAT JONG KA JINGPULE KOT

Kiei ki jingmyntói ba ngi ioh na kaba pule ia ki kot ? Ai khyndiat ki nuksa shaphang ki brieẇ kiba bang ban pule kot ?

Jubáb. Kumba ngi don kam ia ka bam ka sa ban tei ia ka met jong ngi, ngi don kam ruh ban pule kot ban ioh jingtip. Kumta ka jingmyntói banyngkong eh ba ngi ioh ka long ba ka jingpule ka tei ia ka jabieng jong ngi ha ka jingnang-jingtip ba ngi nang rói ha ka jingstád.

Ka jingpule ka pynlong ia ngi ki briew bashemphang bad kiba ïar ha ka pyrkhat-pyrdain. Ka pynlah ruh ia u briew ban kiew sha kliar jong ka nám ka burom lyngba ki kyrdan bapher. Ki briew kibym pynlut pór ha kaba pule ki khim mynsiem namar ba ki tip bad sngewthuh tang khyndiat eh.

Haba kdew ia ki jingmyntói na kaba pule kot, kam mut pat ban ong ba baroh ki kot ki tei ia ngi ha ka liang ka jingnang-jingtip. U Fr. H. Elias u pyni ba dei ban da jied thikna ia ki kot ban pule. Kane ka mut ba don ruh ki kot kiba pynsniew kai ia ka jingmut-jingpyrkhat jong ngi ki briew. Nalor kane. don kam ban pynmlien ia lade ban long kiba bang ban pule ryntih bad man ka por.

Ki brieẇ kiba la pynshisha da ka jingshem jong ki ba ki ioh jingmyntoi na kaba pule dei kine : U Julius Kaiser

uba la kylla u rangsáid thma bapnah bad u nongthoh histori; u Jawaharlal Nehru uba la saiñ dur ia lade bad ia ka lawei ka ri India na kaba pule kot; u Pius XII uba lah ban iakren bad ki briew ha ki kam bad jingnang-jingstad baphér na kaba pule. Kine ki long tang lai ngut ki briew ka pyrthei kiba ngi la kdew ban long kum ka nuksa; hynrei ki daṇg bún wat ha ka ri Khasi jong ngi ruh kiba la kiew sha ki kyrdan jong ka jingstád da kaba pule minot bad tista ia ki kot baphér. Bún na ki riewstád bakhraw ka pyrthei ki shem ba ki kot babha ki kham kordór ban ia ka ksiar ḥi.

17. KI JINGRWAI LA KA RI HA INDIA

Kiei ki jingrwai bakongsan ha ka ri India ? Thoh lyngkot shaphang jong ki.

Jubáb. Don ar tylli ki jingrwai bakongsan jong ka ri India ba la ju pyndon kam man ka por. Kawei ka long ka "Bande Mataram" bad kawei pat ka "Jana Gana Mana."

Ia ka "Bande Mataram" la tháw da u Bankim Chandra Chatterji, uwei na ki nongthoh ba paw khmat ka jylla West Bengal. "Bande Mataram" ka mut "Nga nguh ia phi, ko Mei." U nongthaw u khot "mei" ia ka ri India namar u ñiew ia ka ri kum ka kmie kaba ri ba sumar, ba pynbiang ia ka bam ka sa haduh ba u briew un da san da rangbah. U nong-India u long u khún jong kata ka ri; bad ha kaba rwai ia kane ka nguh Ri, man ka step, u nguh bad iaroh ia ka India namar kiei kiei kiba u iohi man ka sngi. U phla ruh ba u kloi ban aiti wat ia la ka jingim ban iada ia ka na ki nongshún baroh. Ia katei ka jingrwai la rwai nyngkong eh ha ka dorbar jong ka seng Congress ha ka snem 1896. Ia ka sur pat la thaw da u Rabindra Nath Tagore.

Ia ka "Jana gana mana" pat la thaw da u Rabindra Nath Tagore, u myllung ka West Bengal. La shon nyngkong ia katei ka jingrwai nguh blei ha u Kyllalyngkot 1913 ha ka kot khubor u nongthaw hi ka *Tattbabodhini Patrika* ha ka snem 1919. U Rabindra Nath Tagore u la pynkylla ia ka sha ka English de. Ka jingshoh jingmut ki kyntien jong ka jingrwai ka la pynlong ia ki dkhot ka Dorbar Thaw Aiñ

ka India ban jied ia ka kum ka *national anthem* (ne jingrwai la ka ri). U Mahatma Gandhi u ai nám ia kane ka jingrwai da ka "Jingrwai-blei." Ka long shisha kumta hi, namar, ha kaba rwai ia ka baroh u nongiashim bynta u iaroh bad ainguh ia u Blei kum u kynrád ka ri India baroh kawei naduh mihngi sha sepngi na shatei sha shathie. Namar ba ka long ka jingrwai ba don kam la ju tem ne rwai ia ka ha man ki jingialang ba don u kynja minister ne haba don u President ka ri India. La ju rwai ruh ha skul haba ki nonghikai bad ki khynnah ki iadon lang ha ka jingialang.

S.J. Duncan

18. KA AKOR KABA TAM

Jingkylli. Iathuh lyngkot ia ka jingshem u kpa u Bor ha ka pór ba u tyrwa die ia la ka jeep.

Jubáb. U Kpa u Bor u tyrwa die ia la ka jeep. Lai ngut ki dkhar ki la wan peit ia ka. Ar ngut, kata, u Haripod bad u Holira ki la thok ia u; uwei pat, u Bhakhwandev u pán dór duna. U nongdie u la mád ia kine baroh lai ngut bad u pyrkhat ba un leh sian noh. La kwah ia ngi ban iathuh lyngkot ia ka jingshem u nongdie ha ka pór ba u tyrwa die ia la ka jeep, namarkata, ngin pyni harum ia kata ka jingshem.

Ha u Kpa u Bor ka jingshem ka ai jingsneng ia u ha ki sngi ka jinglong tymmen. Haba don uba tyrwa ju don ruh ki nongpan thied. U Kpa u Bor te u long u nongdie ba kham phér. Nyngkong eh la wan poi u Haripod. Une u la leit pyrshang ia ka jeep kum uban thied noh. U nongdie ruh u sngew ba ka ju long ka rukom ban leh kumta. Hynrei ynda uta u Haripod u la ñiah kham slem, u da bujli de ia ki shaka ne taiar bad u la pynphai noh. U nongdie u shem ba u ioh da ka shaka ba la rim suda kat ban pynhiar dor ia ka jeep. U nongdie u la shah thok bad u la kham dom khyndiat. Hadien u Haripod, la wan sa u Holira. Mynta u Kpa u Bor um shah shuh ia u nongpán ban tynjuh marwei ia la ka már. U sngewdei ban da búd ia u lada u kwah tynjuh kum u Haripod. U la leh shisha kumta. U Holira uba

la kyrkieh lpa ban kem Bos ban leit sha Guwahati u pynher stet ia ka jeep haduh ba u nongdie u la sngew kumban mih sa ki snier ki snap baroh. Ynda la poi ha steshon Guwahati kaba ha Shyllong, u Kpa u Bor u ap ia u Holira ban wan phai. Lehnoh ei ka jingshah shitom u nongdie ha ka jingstet ka jingñiah namar ba u Holira um wan phai shuh. U Kpa u Bor u tip na ki briew ba u Holira u la kiew kali sha Guwahati. Hangne ruh u la shah thok bad u la hap ñiah hi ia ka jeep marwei sha ïing. U nongtyrwa die u bat ia kawei ka shkor, katba kawei pat ka kti ka bat ia ka khmut namar u sngewthuh ba u la ioh jingsneng. Kawei ruh ba don ka jingong ba haba la thngád ban leh ia kano kano dei ban bat la ki shkor ! Hadien kata, u Kpa u Bor u sngew ba u la kham sian namar ba u la nang ban bat ia la ki shkor. Wan poi sa u Bhakhwandev uba la pan dór duna palat ia ka kali. Na ka phra spah tyngka u pán sha ka shi hajar shispah. Uta u balai u da pynrem ruh ia ka kali ba ka la jot ki tiar ba don hangta. Kane ka la pynkyndit bynriew ia u Kpa u Bor ba un kham leh sian ban ia ka bamynshwa, hynrei shano kata ka jingsian ?

Dei ka kmie u Bor kaba la sneng ia u Kpa u Bor ban "dait thylliej" noh bad u la leh kumta. U mut ban iai leh ruh man ka por ba wan ki nongkylli ia ka kali. Imat ba u kohnguh ia ka tnga la jong, u la dait thylliej haba wan kylli dor u para Khasi ruh. Ha kane ka sien u Kpa u Bor um shlan shuh ban iakren bad ki nongthied namar ba u la sat eh ia kito ki lai ngut; kawei ruh, ba u pyrkhat ba lada wan uno uno u briew ruh kan long kumjuh hi. U Horshon u dei u Khasi, bad dei une uba leit poi khatduh ban thied ia ka jeep. Mar iapoi uta u Horshon, u Kpa u Bor u dait thylliej kat ban pynsngewthuh bakla ia u nongthied. Ha

kane ka por ka Kmie u Bor ka la wan bad ka iakren noh hi bad u Horshon. U Kpa u Bor pat u rung noh sha ïing bad u shu peit siar na jingkhangïit ban iohi ki ialeh aïu. Ynda la khot ia u sha bar, u la mih. U tip hadien ba u Horshon u la thied noh ia ka kali ha ka dor ba u nongdie u la kloi ban ai pynban ka jingdom jong u ia kito ki dkhar ka dang sah ha ka jingmut kat haduh ba u la tim ia ki ha khmat u Horshon, U la ong "khun ka nongtuh" jin arsien bad ba u Horshon u la tharai ba kata ka mut ia u. U Horshon u la ioh jingshai hadien bad u la ñiah noh ia ka jeep.

Na kane ka jingjia kaba iasnoh bad ka kam die jeep, u Kpa u Bor u la lap thikna ba dei ka akor kaba tam ha pyrthei ba dei ban kren don akor ia baroh ki para briew. Dei ka jingkren don akor jong ka Kmie u Bor ruh kaba die ia ka jeep. U la sngewbha shibun ban lap ia kane ka jingshisha.

2. "Ka akor kaba tam, nga ong ha lade. bad nga pynhiar mynsiem jylliew artat..."

Mano ba kren kumtei ? Da pyni kumno u nongkren u lap ba dei ka "akor kaba tam" ha pyrthei ?

Jubáb. Ia kitei ki kyntien la kren da u Kpa u Bor ha ka khana biria "Ka Akor kaba tam" ba la thoh da u S.J. Duncan. La shon ia kane ka khana kum ka lynnong bakyrpang ha ka *Phuit ! Ka Sabuit bad kiwei de ki Khana.* Ka lynnong ka iathuh shaphang ka jingshem jong uwei u tyngshop ia uba la ai kyrteng da u Kpa u Bor ha ki sngi ba u tyrwa die ia la ka jeep.

Ka paw ha ka khana hi ba u nongkren u la pyrshang katba lah ban leh don akor ha khmat baroh kiba la poi sha u ban kylli dor ia ka jeep. Kawei kaba u la pyrshang ban leh ka long ban da kylli uba nangno bad u dei uei uta uba kwah thied ia ka mar jong u. U la leh kumta haduh lai sien lai wat, kata, haba u Haripod, u Holira bad u Bhakhwandev ki wan peit ia ka jeep jong u. Ngi lap ruh ba u la leh don akor shibun ban shah ia u Haripod ban leit pyrshang ñiah ia la ka kali marwei; hynrei uta u dkhar u la pynphai noh ia ka jeep. Ka jingthmu jong u nongpan thied ka long ban tuh ia ki shaka bad u la tuh hi ruh da kaba bujli da ki barim ia "ki taiar kiba sha dien." U nongdie u la lap ia kata ka jingleh ynda u la peit bha. Kane ka jingjia ka plie ia ka jingshem phang jong u nongdie ban leh don akor da kumwei pat. U la kut jingmut ban leh sian noh, hynrei ban ym klet ia kata ka rai jong u, u bat la ka shkor kadiang naduh ka sngi ba wan poi sa u Holira. Hadien ba u la shah thok sa ha uta, u la rai ban bat noh da ki kti ha baroh ar ki shkor. Ngi iohi ba u la leh shisha kumta, namar u Bhakhwandev u la suba ba u Kpa u Bor u la kyllut ba u sa bat ia la ki shkor.

Sa kawei kaba u Kpa u Bor u la leh ban pynpaw ia ka akor ka long ba u sngew para marjan bad ki nongthied, ba u la kloi ruh baṇ pynshitom ia lade, ban ym pynpaw bieit ia lade ioh shah thok, bad ba ym bit ruh ban kren tohmet ia ki para briew. Kine ki akor babha ba u don ki shu jah noh na u kumba jah ki umjer ynda la mih ka sngi. U la klet lut ia ki namar ba u la dom than ia kito lai ngut ki dkhar. Toi, ngi lah ban ong ruh ba u Kpa u Bor u la leh don akór ha ka pór ba ia kata ka akor ym don kam; namar ha ka sngi ba wan poi u Horshon, u briew uba don akór

pat u pynpaw ia lade kum ubym tip akór shuh. U kren dom sa ia u Horshon. La kumno kumno u lap ba ka tnga jong u ka nang ia ka akor. Kata te ka da iakren ha ka rukom iadie iathied, ka da song kwai, bad ka la die ruh ia ka jeep. U kpa u Bor u tip na ka tnga kumno ka la leh. Kine harum ki long ki kyntien ba lyngkot ba ka kmie u Bor ka iathuh.

> I Bah Hor i peit ia ka kali. Palat ia ka lai hajar te ngam lah, i ong. Nga pat ruh ngam shym da buh dor katno katno. Nga ong haba phi la peit ia ka mar, Bah Hor, bad phi la buh dor ma phi te, kumta keiñ. Tang kumta, ym shym iabun kyntien.

Nangne u Kpa u Bor u sngewthuh ba kito kiba u la leh mynshwa kim dei satia ki dak kiba pynpaw ia ka akór iadie-iathied. Ka akor babha ka rah ia ka jingiadei para lok bad ka jingshaniah kylliang. Ka Kmie u Bor kam shym duh nong ei ei na kaba shaniah ha u Horshon ban buh dor ia ka jeep ba u thied. Hynrei ngi sngewthuh ruh ba lada ka dór ka duna eh, ka tip hi kumno ban leh. U Kpa u Bor u la ioh ia ka dór ba u kwah, ka jeep ruh ka la leit. Ngi iohi shuh ba u Horshon um shym mong ia ki kyntien kyntmek u nongdie; u ruh u la ioh ia ka jeep ha ka dor ba u kloi ban siew.

19. U MEN MALI

Ka Jinglam phrang. Kane ka lynnong ka iasyriem ia "Ka Akor kaba Tam" ha ka rukom thoh. Ia baroh ar la thoh kumba iathuh khana na ka jingkynmaw ia kaba u nongthoh, u S.J. Duncan, u la lap ha ki snem bamynshwa. Ynda ha "U Men Mali" u la kdew ia ki sngi shong skul ha Korkota ne Calcutta, ngi sngew ba ka shai ba u thoh ia kaba u la shem ha Shillong hi. Nangta, ki kyntien *Ngi* bad *nga* ki paw khah khah ha kane ka khana. Ka lah ban long ka khana shaphang kaba la jia shisha ba la pyñkhleh bad ka jingmut dur u nongthoh. Hynrei namar ba u nongthoh u pyntrei kam ia ka bor mutdur bad ia ka buit-thaw jong u, ngi sngew kumba ngi lah ban dang iakynduh pat ia u Men Mali hangno hangno ha kane ka pyrthei ne ha kawei pat.

U Simon Jenkin Duncan u la iathuh ia ka jingsngew ka mynsiem jong u Men Mali, ia ka rukom phong jaiñ, ia ka iaiḍ ka ïeng jong u ruh. Ngi sngew ba yn ym don jingeh ban pynialeh drama ia ki jingshem u nongthoh ha kane ka lynnong.

Ha ka buit iathuh, U S.J. Duncan u sdang na kaba ma u bad ki para khynnah ki pyrkhat shaphang u tymmen, bad u phai sha dien da kaba wad ban tip ia ka daw ba u im marwei; nangta pat u phai sha kaba u hi u tip bad u pynkut ia ka khana da kaba ieh ha ki nongpule hi ban pyrkhat la u Men Mali u la ïap ne u shu phet shnong. Ha

kane ka jingpule, ngin ia khmih ia ar tylli ki mat; ki kam, bad ka jinglong u Men Mali da kaba thaw ia ka jingkylli bad ai ia ka jubab.

Jingkylli. Uei u Men Mali ? Iathuh lyngkot ia ki kam bad jinglong jong u.

Jubáb. U nongthoh um kynmaw ne kwah ban tip ia ka kyrteng jong uwei u rangbah Khasi uba la im ha Shillong ia uba u la tip mynba u dang khynnah. Uta u rangbah u trei Mali ha ka bangla uwei u sahéb ha sor. Namar ba u la tymmen ki shu sin ia u da u Men Mali (u tymmen uba sumar syntiew). U Mali u phong da ki jaiñ ba la rim ia "kiba u la shu thied na ki dukan die sopti rim na iew." Ka sopti lor ka heh bad jrong ban ia ka met jong u. Ia ka patlun u la khap lyngkot bad u la syrdep ia ka da ki jaiñ ba bun rong. Ia ka jaiñkup u da khylliap lai dong kat ban pynwan ia kawei ka tduh sha dien bad ia ar pat sha khmat. "Haba u iaid lynti um ju peit sha kadiang ne sha kamon. U peit beit sha tbian surok ha khmat ki kjat la jong. Ka shyntur pat i kumba u ktah sah iaei re iaei khlem bniat." U Men Mali u shong ha i ïing jot bad u sop ia ka da ki sadór, lape ia ka kynroh da ka khyndew bad u tynsad da ka sadór ia kaba pei. U Men Mali u im marwei, namar ka pyrsa kaba ju shong bad u ruh ka la phet noh ynda ka la samla. Ym slem shuh hi hadien kata une u tymmen ruh u la jah na shnong.

La kwah ruh ia ngi ban iathuh lyngkot ia ki kam bad jinglong u Men Mali.

Ki Kam. Kumba la iathuh na neng, u tymmen u trei ia ka kam Mali ha bangla u sahéb. Kiba trei ia kata ka jait

kam, ki thung syntiew ha phyllaw ïing ki sahéb, ki sumar ia kita ki syntiew da kaba ai um bad ot noh ia ki sla bad tnat ba la pyut. U Men Mali u leh ia kata ka kam tang mynsngi. Ngi ngeit ba u la pyndep hok ia la ka kamram namar ngim iohi ba u kynrád jong u, u la bitar ne pynshitom ia u. Nalor katei ka kam, ngi pule ba u la don ka kpér baheh. Don ha ka ki sohbrap, ki soh phareng, ki soh krap kat ban pynjaw dud ia ki khynnah shnong kiba, ryngkat bad u nongthoh, ju leit tuh soh. Don sa ki jhur kiba ibang bám. U nongthoh u iohi "kumba u Men Mali u la pynleit lut ka jingpyrkhat baroh ha kane ka kpér." Kine, ngi lah ban ong, ki dei ki kam jong u Men Mali. Hynrei ynda shwa ba un jah na shnong, u la leh ruh ia kawei ka kam : u la pom ia bun ki diengsoh bad hadien kata u la die noh ia ka kpér baroh. U nang ruh ban rwai bad tem duitara; u iathuh khana de ia ki khynnah shaphang ka jingim ba la dep jong u.

Ka jinglong. Namar ba u im bad sah marwei ha la i ïing rit, ki khynnah shnong ki ju suba mynshwa bun jait ia u tymmen. Don kiba suba ba u leit tuh ne leit shohnoh briew mynmiet. Don ruh kiba pyrkhat ba u dei u riewsniew. Ngi ioh jingtip shaphasg ka jinglong bashisha jong u na u nongthoh hi uba la mád ia u. Dei ka jinglong u briew hi kaba pynlong ia u, u basmat basting ban trei kam ne u ba-alhia. Na ka jingminot u Men Mali ban leit trei ban pynkhúid ia ka kper bad ia ka ïing, ki khiew ki pliang ruh ngi sngewthuh ba u long u basmat basting. Tang ba um ju rung kai sha ki para marjan na ki daw ïing kiba la pynlong ia u ban kham jied ia ka jingim marwei. Haba ka miet ka wan, u theh la ka dohnud bakhia lyngba ki ummat bad ki sur ha ka duitara. Kane pat ka pynpaw ba u long

uba kloi ban khlei ia kaba u sngew shon ha ka mynsiem la jong. Namar ba u long kumtei, u nongthoh ruh u la pyrkhat ba u Men Mali um dei u kynja dukhi. Kane ka lam pynshisha shuh shuh haba u la pynap da u súm ha pyrshah jong u nongthoh hynrei kata ka jingleh u tymmen ka long tang ban pyntieng ia ki khynnah ba kin ym mlien ban tuh soh, namar ka jingtuh ka long ka basniew. U Men Mali u la leh ia ka badei eh; u don ka jinglong kaba kwah pynbeit ia ki khynnah.

Kat kita ki jingpyrkhat na ka liang kiwei pat, u nongthoh u lap ia ka jingshisha shaphang ka jinglong u tymmen naduh ka sngi ba u la shah kem ha u ba ki sa iakylla long para lok noh. U Men Mali u la phah wan kái ia u man ka miet bad u ju ai soh ban bam. Nalor kane, u ai tyngka ruh ia u nongthoh ha ka miet shwa ba un leit sha Calcutta ban pule. U nongthoh u ioh tyngka biang na u ha ka jingiakynduh bakhatduh. Kine ki jingleh ki pynpaw ba u Men Mali u ieit ia ki khynnah bakohnguh bad ba ialeh ban wád jingstád. Ka jingdie jong u ia la ka kper pat ka pynpaw ba um shym la map satia ia ki kur kiba la ñiew beiñ ia u mynba u dang long u kñi kur. Lehse, da ka jingsngew khia ka mynsiem, u Men Mali u la khreh ban leit noh sha kawei pat ka ri. U ai jingkheiñ ia ka jingim ha pyrthei bad u la kynúd kumne bad la ka duitara :

Nga wan marwei, ngan leit marwei,
Ngan leit shaba ym don shuh ba tip.
Ngan leit shaba ym don shuh ba wad,
Ngan sa leit, ngan sa leit.
Khublei ko jingim̦.
Khu-bi-lei, ngan sa leit.

U Men Mali u long u baskhem jingmut. Kumba u la rai, u la leh ruh. U la jah na ka ïing sha kaba ym don ba lap shuh.

2. Kiei ki daw kiba la pynlong ia u Men Mali ban wan trei ha Shyllong ? Iathuh katba phi lah ban ioh jingtip na ka khana shaphang jong u.

Jubáb. U nongthoh ia ka khana "U Men Mali" u iathuh tang khyndiat eh ia ka daw kaba la pynwan ia uta u rangbah sha sor Shyllong ban trei kam shakri noh. U la long shisien ka sngi u kñi rangbah jong kawei ka kur ha ka hima Maram ne Lyngngam. Ha ka dustur Khasi, ka kyntien na u kñi rangbah ka long ka kyntien shong blei bad namarkata ka long ka aiñ. U Men Mali, kum u kñi u la sumar bha ia ki bri bad ka khyndew kur la bún snem. Don ha ka khlaw kur ki diengblei suda. Katba dang iadap iabiang ka bam ka sa, ki kam ki dang iaid beit. Hynrei ka thngan ka kyrduh ka leit lap ia ki kum ka jingtynjuh ia ka kur baroh kawei. Ki kur ki kwah ban die noh ia ka khlaw ban ioh tyngka shisien ioh. U kñi pat u pyni ba kan kham bha ban shu ai wai katto katne snem; hynrei u para jong u hi u pynshoi ia ki kur ba u tymmen u pyrkhat kumtei namar ba u kwah klún noh ia ka bri sha lade. Kumta ki la kohnguh ia uta u para jong u, bad ki la die noh baroh. "Haba u la iohi ba ki kur kim sngap shuh ia ka ktien jong u, u sngew rem sngew jem rngiew la ka jinglong kñi rangbah, u pait ka dohnud, bad u mih thiaw na shnong khlem da leit shuh artat." Dei kata ka daw ba u shem sngewsih : haba u dang pyrkhat ia ka lawei babha ka kur, ki dkhot jong ka pat ki ang tang ia ka ban ioh thep pla noh

kloi ban duh artat ia la ka ri kynti shi rta jingim. Na kata ka jingjia u la wan poi ban trei Mali ha sor.

Um shym la duk ne kyrduh hadien kata namar u nongthoh u iathuh ba ki soh bad ki jhur ki long bha ha ka kpér jong u. U la dei ban klet noh syndon ia kata kaba la dep; hynrei namar ba um sngew suk ban im marwei u hap ha ka sngew buhkhoh ia lade. Ka jingphet noh ka pyrsa jong u ynda ka la samla ka la long sa kawei pat ka jingkit bakhia ia ka dohnúd balung jong u. U lah ban pyrkhat ba sa kata ruh kam ñiew briew satia ia u. Katba ka rta jong u ka nang noh, u nang sngewthuh ba ka jingkut ka jingim ka la jan, bad ka jingsngew dukha mynsiem ka nang jur. Um kwah shuh ban don mano ban ioh pateng ia kaba u la buh la seng. U la die lut bad u la leit noh kumba u la kut jingmut. U nongthoh um shym iathuh shai shano u Men Mali u la jah namar ym don ba tip shano u leit. "Ha shnong ha thaw ki iawád ia ki wah, ki khlaw, ia ki thliew, ia ki kharai, ia ki trai siej kat haba don; ki la iatohkit kylleng sawdong hajan bad sha jngai, hynrei ym lap. U Men Mali u la leit." U nongthoh u shu ngeit ba "lehse u la sumar ia kawei pat ka kpér soh ha kaba ym don shuh kiba wan tuh soh." Ha kajuh ka sur, ngi lah ban pynkut nia ruh ba lehse u la sumar ia kawei pat ka khyndew kur ia kaba ym don shuh ba kwah ban die ban ioh spah, namar ym don ba thngan shuh hangta. Ngi sngew kumba u Men Mali u la leit noh iap ia lade sha bym don ba nud leit wad.

B.L. SWER

20. KA SONNET

Ka Sonnet ka long ka jait poitri kaba mih bad san na ka Lyric. Haba shu kren lyngkot, ka lyric ka pynpaw shabar ia ka jingsngew jong u nongrwai kaba u don ha ka jingmut la jong, bad rwai tang ia kata ka phang; hynrei ha ka jingpulc bathikna pat ka dang don la ki jinglong bakyrpang. Ha ka sonnct ruh u myllung u leh kumta hi. Ka phang jong baroh ar ka long hi ka jingsngew baktah bad baneh slem ha ka jingmut u nongrwai.

Kham bunsien hi, ka phang pdeng jong ka Sonnet ka long ka jingieit. Kane ka jingieit pat ka pait pnat shuh, bad lah ban phiah ia ka kat kum na ki dur ba la pynpaw da ki nongthoh Sonnet hi. (1) Ka jingieit samla. Kaba sngewtynnat shisha ban pyrkhat ba ka jingieit samla ruh ka pynmih ia ka poitri thymmai, kata ruh tang da ka jingrhem ka jingieit ha uwei u briew ia kawei ka briew, (2) Ka jingieit paralok, (3) Ka jingieit blei, (4) Ka jingieit ri, (5) Ka jingicit niam, bad (6) ka jingieit ia kano kano ka kam. Ki nongthoh sonnet mynta te ki la pynrung ruh ia kano kano ka mat puson ba ki don ha ka dur ka poitri. Hynrei ngi dei ban thikna bha ia kawei, ba, ka sonnet kam ju pdiang ia ka jingisih, ka jingbishni, ne kaba kum kata ka jinglong kum ka phang pdeng jong ka. Ngin leh bha ruh ban kynmaw ba ia kata ka phang ne mat la dei ban pynpaw tang ha ki khatsaw laiñ, bad lada tam nangta, kam long sonnet shuh. ,

Ia kawei pa kawei ka sonnet la synshar da ki katto katne ki kynja rul ba kam dei ban iaid lait. Bad kine ki rul ki pynphér ia ka na kano kano kawei pat ka jait poitri. Yn kdew lyngkot ia lai tylli na kine ki rul.

Wei. Ka sonnet, la ha kano kano ka ktien, ka ju don tang 14 laiñ. Ia kine pat u myllung u phiah hi sha ki bynta katba u sngew dei. Don kiba pynbynta ia ka sha ki ar bynta. Ki phra laiñ banyngkong ia kiba la khot kyllum *octave*, bad ki hynriew laiñ babud ia kiba la khot kyllum *sestette*. Haba u nongthoh u jied kumta, kaba u leh ka long ban kren ia ka phang jong ka jingrwai jong u ha ki phra laiñ banyngkong; bad pynpaw ia kaba u sngew ha lade halor kata ka phang ha ki hynriew laiñ ba dang sah. Ia kitei ki phra laiñ pat la ju phiah shuh shuh ia ka phang sa sha ar bynta, mar saw laiñ, bad ia kita ki saw laiñ baroh ar la khot *quatrain*. Don pat ki myllung kiba jied haduh lai tylli ki quatrain ruh, kata lai sien saw laiñ, bad ki pynpaw ia kaba ki sngew halor ka phang ba ki la rwai tang ha ki ar laiñ bakhatduh. Khyndiat ruh shaphang kita ki hynriew laiñ. Don kiba phiah ia ki sha ki lai lai, bad ia kita la khot *tercet*. Lada u nongthoh u jied ar tylli ki *tercet*, kata ha neng u la ioh tang ar tylli ki quatrain.

Ar. Ka sonnet ka don shiphew kynnoh shi laiñ. Ia kawei pa kawei ka laiñ pat la phiah sha ki san phut ne kamra. Kane ka mut ba dei ban iaid ryntih ar kynnoh shi phut. Ka kynnoh baar ka khia ban ia ka banyngkong. Ki khot ia kane ka jingthew phut da ka *iambid pentameter*.

Lai. Ha ka hapkyntien ne rime pat ym don jingiaid ryntih satia. Don kiba pynhap *abba, abba, abba, cdcd;* don

ruh kiba jied ban pynhap *abab, abab, cde, cde*; don ruh kiba jied da kawei pat ka rukom. Ki nongthoh ki leh ia kane katba ki sngew bit.

KA HISTORI

Kat kum ka jinglum jingtip u Bevan Lionel Swer ka ri ha kaba la lap nyngkong ia ka sonnet dei ka Italy. U la kdew ruh ba don ki riewstad kiba ñiew ia u Francesco Petrarch kum u kpa ka sonnet. Ka jinglap ki riewstád ka pher kawei na kawei pat, namar ba don kiba ñiew ia u Arezzo ba dei u nongthaw sonnet banyngkong. Don pat kiba iohi ba u Vigne pynban uba dei ban ioh ia ka burom long kpa ha ka kam thaw sonnet. La kumno kumno la ñiew ia ka Italy kum ka ri ha kaba la lap nyngkong ia kane ka jait poitri. Wat lada u Petrarch u kham paw nám namar ba ki sonnet jong u ki don la ka dur bakyrpang, ka Italy ka la iohi ruh ia ka jingkhraw ki sonnet ba la thaw da u Dante Alighieri uba rwai ieit ia ka Beatrice.

Ki Roman ki la long ki briew kiba ieit ia ka kot ka sla; bad ka thoh ka tar ki riewstad na Italy ki la poi sha kylleng ki ri sepngi. Kat shaba ki Roman ki poi bad la ki kot ki sla, ki hikai ia ki briew ban ioh ia ka jingnang jingstád. Kumta ka la long shisien ka England ha kaba ia ka ktien Latin la pyndon kam slem slem kum ka ktien ban hikai ha ki skul rit, skul bah, bad ki kashari jong kata ka ri. Kumta, ynda ki trai shnong ka England ki la sdang thoh kot, ki la bud ia ka rukom jong kita ki riewshai. U banyngkong na pdeng ki English kiba thaw sonnet dei u Thomas Wyatt (1503-43). Une u la thaw haduh 31 tylli la

ki jong bad u la pynkylla sha ka English sa shiphew tylli ki sonnet u Petrarch. Ki nongpule poitri ruh ki sngew bang ia ki kyntien bad jingmut ba u nongthoh u pynpaw ha ki sonnet namar ki kren ia kaei kaei kaba u hi u ieit bad pynleit jingmut. Kawei na ki daw ba ki nongpule ki sngew tynnat ia ka sonnet ka long ba ma ki ruh ki don ki jingsngew kiba iasyriem bad kaba u myllung u la sei madan. Shisha, don kyrhai kiba sngew ba ka shadem jong ki ka iatyrha lang haba ki pule ia ki sonnet khamtam haba ka shim ia ka jingieit samla kum ka phang jong ka jingrwai. Ia uta u Wyatt pat la bud da u Henry Howard uba shim ia kijuh ki phang ba la lam da kito ia kiba la jer kyrteng ha neng; hynrei "ki kyntien ha ki sonnet jong u ki kham tuid bad riew ryntih sngewtynnat bha ban ia ki jong u Wyatt", ong u David Daichies. U Edmund Spenser u la thoh 80 tylli ki sonnet kiba bun na ki ki iathuh ia ka jingieit jong u ia ka Elizabeth. U Philip Sidney, u Samuel Daniel, u Drayton bad kiwei ki la iabúd lem ha ka kam thaw sonnet; hynrei uta u William Shakespeare u la thaw haduh 154 tylli halor ki phang baphér ka jingieit, bad ha ki rukom bathikna. Uwei pat u myllung thaw sonnet dei u John Donne. U John Milton ruh u la thaw sonnet shaphang ki briew ba u ieit bad shaphang ki jingsngew jong u shi met.

Ha ka juk ieit mariang ngi lap ia ki nongthaw sonnet ba kum u William Wordsworth, u John Keats, ka Elizabeth Barret Browning bad u Dante Gabriel Rosetti. Ha ki snem ba hadien ngi iohi ia ki sonnet jong u R.M. Rilke.

Ha ka ktien Khasi ruh ngi la don ki sonnet. U Dewi Singh Khongdup u la thoh shiphew tylli; u Frank Marpna Pugh hynriew tylli; bad ia kiba thoh u Simon Jenkin

Duncan ym pat lah ban ioh jingtip katno tylli ki don namar lah ban don kiba dang sah khlem pynmih. Uba thoh kham bun dei u Jerome Diengdoh. Ym pat lap thikna mano ba thoh sonnet nyngkong na pdeng ki Khasi, wat la ha ka rukom thaw dkhot ki dkhot pynkut ia *Ka Jingiaid u Pilgrim* ki long kum ka sonnet. Ha ka snem 1913 la mih kawei ka poem ia kaba u nongthoh u kam ba ka dei ka sonnet, ka kyrteng jong ka ka long, "Immanuel."

Text : KATTO KATNE SHAPHANG KA SONNET

da u B.L. Swer.